

ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра богослов'я
КИЇВСЬКА ТРЬОХСВЯТИТЕЛЬСЬКА ДУХОВНА СЕМІНАРІЯ

Магістерська робота

**ПЕРЕДПОДРУЖНІ ПРИГОТУВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ
ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ:
ВІДПОВІДНІСТЬ ВЧЕННЮ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ,
СТАН ТА ПОТРЕБИ ВІРНИХ**

Студент 6-го курсу: Володимир Литвинчук

Наукова керівниця: Ольга Сорока,

ліцензіат богослов'я

Київ-Княжичі 2023

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПОДРУЖЖЯ В ДОКУМЕНТАХ ЦЕРКВИ	9
1.1. Співпраця Бога і людини у творенні подружжя	9
1.1.1 Покликання Богом	9
1.1.2. Відповідь людини	11
1.2. Цілі, завдання і фундамент подружжя, відповідальність	13
1.2.1. Статевість, прокреація та виховання	13
1.2.2. Єдність і нерозривність. Сопричастя	22
1.2.3. Гідність подругів	24
1.3. Таїнственний вимір подружжя	27
1.4. Виклики	30
1.4.1. Закриття на плідність	31
1.4.2. Конкубінат та вільні стосунки	33
1.4.3. Надуживання статевістю	39
1.5. Висновок	43
РОЗДІЛ 2. ВЧЕННЯ ЦЕРКВИ ПРО ПІДГОТОВКУ ДО ПОДРУЖЖЯ.....	45
2.1. Вступ	45
2.2. Етапи приготування до подружжя в документах Католицької Церкви	46
2.2.1. Віддалене приготування	48
2.2.2. Ближче приготування	50

2.2.3. Безпосереднє приготування	52
2.3. Статевість та подружня етика у приготуванні в документах Католицької Церкви	54
2.4. Духовний аспект приготування	58
2.5. Катехуменальні напрямні подружнього життя.....	62
2.5.1. Попереднє і безпосереднє приготування.....	67
2.5.2. Супровід пар у перші роки після одруження.....	69
2.6. Висновок	71
РОЗДІЛ 3. ПІДГОТОВКА ДО ПОДРУЖЖЯ В УГКЦ	72
3.1. Вступ	72
3.2. Огляд посібників для підготовки до Таїнства Подружжя	73
3.2.1. Богословські та засадничі аспекти програм підготовки до шлюбу. Любов як рушій подружжя	75
3.2.2. Правові аспекти програм підготовки до шлюбу.....	81
3.2.3. Богослужбові аспекти програм підготовки до шлюбу.....	86
3.2.4. Особистісно-формаційні аспекти програм підготовки до шлюбу. Поняття зрілості особи	88
3.3. Передподружні приготування та актуалізація <i>Катехуменальних напрямних подружнього життя</i> в Стрийській єпархії УГКЦ.....	93
3.4. Опитування подружжів на предмет проходження передподружніх курсів	97
3.5. Висновок і пропозиції.....	108
ВИСНОВОК.....	112
Додаток №1. Інтерв'ю з о. Тарасом Бабієм.....	117

Додаток №2. Опитувальник подружжів, греко-католиків, які отримали Таїнство Подружжя у 2019-2023 роках	125
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	140

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

Бут. – Книга Буття

вл. – владика

ЕКЗ – екстракорпоральне запліднення

Йо. – Євангеліє від Йоана

Кан. – канон

ККСЦ – Кодекс канонів Східних Церков

ККЦ – Катехизм Католицької Церкви

Мат. – Євангеліє від Матея

о. – отець

прот. – протоієрей

ред. – редактор

с. – сторінка

свщ. – священник

США – Сполучені Штати Америки

СУ – Студійського Уставу

св. – святий

Св. Таїнства – Святі Таїнства

свв. – святі

ст. – століття

т. – том

та ін. – та інші

т. д. – так далі

т. зв. – так званий

УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква

упор. – упорядник

ЗМІ – засоби масової інформації

COVID-19 - COronaVirus Disease 2019, коронавірусна інфекція 2019 року

ВСТУП

Проблематика дослідження та його актуальність. Однією зі сфер діяльності УГКЦ є надання супроводу подружжям, що передбачає основним чином підготовку молодят до Таїнства Подружжя. У зв'язку з тим, що укладання шлюбу має далекосяжні наслідки в житті не однієї людини, як це відбувається у випадку інших таїнств, а в житті двох осіб, цей етап вимагає серйозної і ретельної підготовки. З урахуванням того, що існує велика кількість літератури, курсів, тренінгів та інших ресурсів, присвячених тематиці подружжя та підготовки до нього, однак не всі з них відповідають християнським цінностям. Тому виникає необхідність у підготовці в рамках церковного середовища. Оскільки шлюб є нерозривним, душпастирі мають ще більшу відповідальність за підготовку вірних до цього Таїнства. Проте, на практиці така підготовка часто обмежується лише бесідою зі священником і заповненням певних документів. Крім того, є необхідність супроводу подружжя не тільки під час підготовки до шлюбу, але й протягом перших років після укладання шлюбу. Отже, проблемою є відсутність систематичної та фундаментальної підготовки подружжя на загальноцерковному рівні. В різних єпархіях цей аспект може мати різний пріоритет – у деяких він може бути висунутий на передній план, тоді як в інших обмежується формальними процедурами, виконуючи лише мінімальні вимоги.

Мета: Дослідити стан передподружніх приготувань в середовищі УГКЦ та запропонувати вдосконалення форматів у відповідності до завдань, які ставить Церква та які застосовуються на локальних рівнях.

Завдання:

1. провести огляд та аналіз церковного вчення про подружжя;
2. дослідити церковне вчення про передподружнє приготування та провести огляд нових пропозицій;
3. проаналізувати наявні програми, які використовуються в УГКЦ;
4. за посередництвом інтерв'ю дізнатися про систематизоване передподружнє приготування та практичне застосування нових

пропозицій на локальному рівні, а опитуванням дослідити ефективність наявних форм передподружніх приготувань.

Метод роботи. Для написання роботи методологічним базисом є аналіз, синтез, порівняння церковних документів, огляд та порівняння наявних навчальних посібників та інших джерел, а також дослідження методом інтерв'ювання, опитування та моделювання.

Межі. У цій роботі з перспективи пасторального богослов'я через церковні документи, навчальні посібники, інтерв'ю та опитування увага зосередиться на подружніх засадах в Католицькій Церкві, на передподружньому приготуванні у вченні Католицької Церкви та УГКЦ зокрема, посібниках, які використовуються в УГКЦ, локальному досвіді передподружніх приготувань в Стрийській єпархії УГКЦ та опитуванні невеликої кількості подружжів, які брали шлюб протягом останніх 5 років.

Часові межі. Від кінця XIX сторіччя і до сьогодні.

Status quaestionis. Основними документами Церкви є документи від кінця XIX сторіччя до наших днів. Такими документами є: енцикліка Лева XIII *Arcanum Divinae Sapientiae*; енцикліка Пія XI *Casti Connubii*; енцикліка Павла VI *Humanae Vitae*; апостольське повчання Івана Павла II *Familiaris Consortio*; енцикліка Івана Павла II *Evangelium Vitae*; документи II Ватиканського Собору *Apostolicam actuositatem*, *Gaudium et spes* та *Gravissimum educationis*, апостольське післясинодальне повчання Франциска *Amoris Laetitia*; апостольська адгортація Франциска *Christus Vivit*; *Хартія прав сім'ї* та *Правда про людську статевість та її суть* Папської ради у справах сім'ї; Лист до сімей *Gratissimam Sane* Івана Павла II; пастирські послання митрополита Андрея Шептицького, документи УГКЦ, посібники та навчальні програми передподружнього приготування.

Слід зазначити, що цитати з пастирських послань митрополита Андрея Шептицького є використані зі збереженням лексики та граматики, яку вживав він і подаються так, як вони є написані в книгах.

Окрім цього є не дуже багато праць на цю тему в українському контексті. Автору є відомими магістерська роботи семінарста Андрія Коцька *Канонічно-душпастирські аспекти приготування до подружжя* та *Реалізація вчення Церкви про подружжя у душпастирській праці з нареченими та християнськими подругами* семінарста Юрія Устяка.

Підсумовуючи, є не дуже достатньо праць саме щодо різностороннього аналізу цієї тематики. До того ж, станом на сьогодні, маємо нові документи Церкви саме на цю тематику як наприклад документ Дикастерії у справах мирян, сім'ї і життя *Катехуменальні напрямні подружнього життя*, якому в цій роботі буде приділена окрема увага і український переклад якого ще не є опублікований. Недосліджені раніше методичні матеріали для передподружнього приготування розроблені Комісією УГКЦ у справах родини і мирян *Покликані до щастя*, які рекомендовані як базовий курс для приготування до святої тайни Подружжя. Ці матеріали видані у 2022 році, а тому їх аналіз в цій роботі формує також і новизну цього дослідження.

Новизною в цьому дослідженні слід вважати і базове емпіричне дослідження методом опитування респондентів через запитання Google-форми, а також проведення глибинного інтерв'ю. Дана тема не досліджувалась раніше шляхом анкетування і опитування.

Гіпотеза дослідження. Сучасні методи і програми підготовки до подружжя не охоплюють всього вчення Католицької Церкви про шлюб і сім'ю, а також не відповідають на сучасні запитання молодих людей, які готуються до Тайнства Подружжя.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПОДРУЖЖЯ В ДОКУМЕНТАХ ЦЕРКВИ

Вчення Церкви щодо подружжя незмінне впродовж століть, хоч щоразу відкривається відповідно до викликів часу, несучи ті ж важливі, фундаментальні, незмінні постулати віри і моралі. Саме тому перший розділ присвячений аналізу сучасних документів Церкви (XX-XXI ст.) щодо подружжя, його цілей, природи, викликів, фундаментальних засад, які синтезувало сучасне вчення з тисячолітньої опіки Церкви подружжями. Лише після висвітлення фундаменту можна переходити до аналізу теми в цілому.

Виходячи з того, що подружжя є Божою установою, яка передбачає відповідь людини, розділ буде починатися з аналізу цього питання в документах Церкви, пізніше будуть розглянуті цілі, завдання та фундаментальні риси подружжя. Враховуючи, що подружжя є єдиною легітимною дійсністю для продовження роду, згідно з природним законом, цей аспект буде висвітлений через різні виміри. Також будуть проаналізовані виклики, з якими зустрічаються сучасні подружжя. Бо окреслюючи і відповідаючи на них, Церква покликана застерегти майбутніх подругів від помилок, які можуть бути вкорінені навіть у їх свідомості, як наслідок освітніх та культурних тенденцій.

1.1. Співпраця Бога і людини у творенні подружжя

1.1.1 Покликання Богом

Від створення світу подружжя стало першим інститутом започаткованим Богом. Вже з перших сторінок Святого Письма міститься згадка про відвічний задум Творця у створенні людини, коли людина твориться на Божий образ: «І сотворив Бог людину на свій образ; на Божий образ сотворив її; чоловіком і жінкою сотворив їх» (Бут 1:27).

Є ще одна історія про створення людини, де чоловік і жінка творяться Богом окремо:

7 Тоді Господь Бог утворив чоловіка з земного порошу та вдихнув йому в ніздрі віддих життя, і чоловік став живою істотою.

18 Тоді сказав Господь Бог: "Не добре чоловікові бути самому; сотворю йому поміч, відповідну для нього".

21 Тоді Господь Бог навів глибокий сон на чоловіка, і коли він заснув, узяв одне з його ребер і затулив те місце тілом.

22 Потім з ребра, що його взяв від чоловіка, утворив Господь Бог жінку і привів її до чоловіка.

23 І чоловік сказав: "Це справді кість від моїх костей і тіло від мого тіла. Вона зватиметься жінкою, бо її взято від чоловіка."

24 Так то полишає чоловік свого батька й матір і пристає до своєї жінки, і стануть вони одним тілом. (Бут 2:7, 18, 21-24).

Незважаючи на різницю в розповідях, в обох говориться про творення і чоловіка, і жінки виключно з Божої ініціативи. Тому можна говорити, що людина отримала два покликання: перше – до існування та життя, друге – до творення спільного життя з іншою людиною ще у Едемському саді.

І хоч поняття шлюбу як юридичної одиниці виникло пізніше, його основа онтологічно походить від Божої ініціативи, споконвічного задуму та реалізована Ним самим. Концепція чоловіка і жінки, як одного тіла, є підсумком створення перших людей (Бут 2:24). На неї посилається Христос у полеміці з фарисеями: «4 Він відповів їм: "Хіба ви не читали, що Творець від початку створив їх чоловіком і жінкою, 5 і мовив: Тому покине чоловік батька й матір і пристане до своєї жінки, і будуть вони двоє одним тілом, 6 так що вони не будуть більше двоє, лиш одне тіло. Що, отже, Бог получив, людина хай не розлучає"»¹. Таким чином Він нагадав їм шлюб, як непорушну Божу установу.

В Старому Заповіті першою спільнотою, з якою спілкувався Бог, є Адам і Єва, а в Новому, першою спільнотою, для якої Христос вчинив своє чудо, є подружжя в Кані Галилейській (Йо. 2:1-12). Катехизм УГКЦ говорить, що цим жестом Христос хотів показати цінність подружжя².

Одним з перших документів, в якому виразно говориться про це встановлення Богом, є енцикліка *Casti Connubii*, яка була видана Пієм XI у 1930 році, як реакція на Ламбетську конференцію англікан, яка допускала використання контрацепції у подружжі:

¹ Пор. Бут 1:27, Бут 2:24, Мат. 19:4-6.

² Пор. Синод єпископів УГКЦ. *Катехизм УГКЦ «Христос наша Пасха»*, Львів 2012, 474.

Подружжя не було ані встановлене, ані відновлене людьми, а Богом; не людьми були витворені закони для того, щоб зміцнювати, потверджувати, та вивищувати його, а Богом – Творцем природи та Ісусом Христом – відкупителем тієї ж природи, і тому ті закони не можуть підлягати будь-яким людським постановам чи будь-якій супротивній їм угоді навіть самих супругів³.

Цю думку щодо подружжя як Божого задуму розвиває і Павло VI в своїй енцикліці *Humanae Vitae*: «Ні в якому разі подружжя не є простим продуктом випадку або результатом еволюції несвідомих природніх сил, воно насправді так створене Богом Творцем у мудрому передбаченні, що здійснює серед людей Його план любові»⁴. Пій XI заперечує людський вимір встановлення, а Павло VI заперечує походження подружжя, як наслідок еволюції. Але обидва наголошують на Божій ініціативі.

Тому, враховуючи те, що подружжя є Божою установою, Церква не тільки стверджує, що подружжя є святим через Боже покликання і установу, але також дбає про освячення подругів, закликаючи до святості і постійної формації їх у святості через програми, документи, ініціативи структур, участь в родинних рухах і закликає християнські подружжя до свідчення своїм життям цієї святості. Зрештою, це гарантія майбутнього самої Церкви. Успішна підготовка подружжя покликана забезпечити його міцність, та є запорукою народження і виховання майбутніх християн, членів Церкви. Відповідно, на рівні спільнот вона намагається відповідально та ґрунтовно готувати пари на шляху до шлюбу. Про це згадується, наприклад, в документі *Приготування до тайни подружжя*, що був виданий Папською радою у справах сім'ї 13 травня 1996 року. В ньому це Боже покликання підкреслюється на самому початку⁵.

1.1.2. Відповідь людини

Адресатом Божого заклику є людина, яку Бог наділив свобідною волею на свій образ і подобу. Тому відповідь людини ґрунтується на свободі. Саме тому,

³ Пій XI. Енцикліка *Casti Connubii* 2018, 5.

⁴ Павло VI. Енцикліка *Humanae Vitae* 2018, 8.

⁵ Пор. Папська Рада в справах сім'ї. *Приготування до тайни подружжя* 2018, 1.

покликання до спільнотного співжиття, яким є подружжя, не є абсолютним і пропонуючи людині покликання до подружнього стану, Бог не змушує її саме до цього життєвого шляху.

Тому *Casti Connubii* вказує:

хоча подружжя за своєю природою є божественним встановленням, то людська воля – теж його складова та становить його найблагороднішу частину. Бо кожне окреме подружжя, оскільки воно є подружнім зв'язком між конкретними чоловіком та жінкою, може почати своє існування лише від вільної згоди обидвох супругів; і цей свобідний акт волі, яким обидві сторони дають і приймають права подружнього стану, настільки необхідний для існування істинного шлюбу, що "не може бути замінений ніякою людською владою"⁶.

Таким чином, ніхто не може змушувати людей до укладання подружжя. Це значить, що з одного боку діє Бог, який встановлює і освячує подружжя, а з іншого боку людина, яка за посередництвом свобідної волі приймає цю дійсність.

Водночас ця воля не є безумовною і безмежною. Пій XI запобігає неправильним інтерпретаціям свободи волі:

Однак ця воля стосується лише питання, чи ті, що вступають у подружній стан, насправді бажають у нього вступити, і чи з цією означеною особою; природа ж подружжя цілковито незалежна від свобідної волі людини, так що якщо хтось уклав подружжя, то підлягає його витворенням Богом законам та суттєвим властивостям⁷.

Таким чином, укладаючи подружжя, людина застосовує свою волю двічі: у відповіді Богові на його покликання та у відповіді особі, з якою вона це покликання буде реалізовувати. Ця воля ніяким чином не передбачає свобідне трактування вже укладеного подружжя, заперечення його певних ознак, цілей та завдань.

Окрім цього, Господь не створив людину самотньою. Вона є покликана до спілкування і самотність не є повною реалізацією людського буття. «Тоді сказав Господь Бог: "Не добре чоловікові бути самому; сотворю йому поміч, відповідну

⁶ *Casti Connubii*, 6.

⁷ *Casti Connubii*, 6.

для нього"» (Бут 2:18). З цього випливає, що людина, обираючи життєвий стан, не обирає між самотністю і спілкуванням, бо вона не є створена для самотності⁸.

1.2. Цілі, завдання і фундамент подружжя, відповідальність

Після визначення Божої участі у встановленні подружжя, слід розібрати його цілі, завдання, фундамент і відповідальність кожного з подругів, адже кожна ініціатива має мету.

Церква кодифікує подружні цілі у своєму праві. Головним документом у цій кодифікації є Кодекс канонічного права:

Кан. 1055 – § 1 Шлюбний союз, за посередництвом якого чоловік і жінка встановлюють між собою спільність всього життя, за самою своєю природою направлені до блага подругів, а також до народження і виховання потомства. Цей союз, що укладається між хрещеними, був піднесений Господом Христом у гідність таїнства⁹.

Кодекс канонів Східних Церков також повторює цю думку:

Кан. 776 – § 1. Подружній союз, заснований Творцем і наділений його законами, завдяки якому чоловік і жінка за невідкличною особистою згодою утворюють взаємну спільність усього життя, за своєю природою призначається для добра супругів та народження і виховання дітей¹⁰.

Як випливає з обох кодексів, при кодифікації права Церква ставить благо подругів на першому місці. Друге призначення – дітонародження, випливає з природи речі, хоч і ставиться під сумнів сьогоднішніми тенденціями у суспільстві. Тим не менше, в обох кодексах ми бачимо, що Церква беззаперечно вказує на те, що шлюбом називається лише той союз, який укладається чоловіком та жінкою. Різні форми одностатевих партнерств не підпадають під ці ознаки, а відповідно не можуть називатися шлюбом.

1.2.1. Статевість, прокреація та виховання

Комплементарність статей є неоціненним Божим даром. Попри те, що сьогодні поняття «стать» намагаються витіснити поняттям «гендер» і провести між

⁸ Пор. Папська рада у справах сім'ї. *Правда про людську статевість та її суть* 2018, 12.

⁹ *Кодекс канонічного права*. Москва 2007, кан. 1055.

¹⁰ Іван Павло II. *Кодекс Канонів Східних Церков*. Львів 1995, кан. 776.

«гендерами» знак рівності, Церква залишається вірна своєму вченню. Лише в союзі чоловіка і жінки можливе природне продовження роду, дітонародження, прокреація.

Сучасний погляд на прокреаційну функцію подружжя також розвиває енцикліка папи Лева XIII *Arcanum Divinae Sapientiae*, яка була написана ще у 1880 році як реакція на секуляризацію суспільства під впливом марксизму і політики *Kulturkampf*, яка проводилася Бісмарком у Німеччині.

Говорячи за прокреаційну функцію подружжя, Лев XIII стверджує, що Бог, створивши чоловіка з пороку земного, дав йому супутницю, постановивши в своєму провидінні, що ця пара стане початком усього людства, яке на їх зразок буде продовжувати своє розмноження¹¹. Таким чином Церква підкреслює цю Божу постанову. Враховуючи ще те, що людина, як і тварини, має інстинкти продовження життя та продовження роду, лише вона є здатною до їх опанування і має всі необхідні для цього можливості.

Цю думку продовжує енцикліка *Casti Connubii* Пія XI, де подружжя названо служителями задуму Творця – «засобом для передавання життя»¹². А відкритість до життя є тим знаком, який об'являє подружню любов¹³.

Серцем енцикліки є «богослов'я благословень», де Пій XI розмірковує про три благословення, які отримані подружжям від Бога, відкликаючись до святого Августина¹⁴. Першим з них є саме благословення дітьми, бо такою була Божа установа на початку:

Таким чином, між усіма благословеннями подружжя діти займають перше місце. І дійсно, Сам Творець людського роду, забажавши у Своїй доброті послужитися людьми як Своїми помічниками для поширення життя, навчив цього, коли у Раї, засновуючи подружжя, сказав нашим прабатькам, а через них – всім наступним супругам: "Будьте плідні й множьте і наповняйте землю". Святий Августин дуже гарно виводить цю правду зі слів св. Апостола Павла до Тимофія, кажучи: «Апостол [Павло] таким чином сам свідчить, що подружжя існує для народження дітей: "Бажаю – каже – щоб дівчата

¹¹ Пор. Лев XIII. Енцикліка *Arcanum Divinae Sapientiae* 2018, 5.

¹² *Casti Connubii*, 80.

¹³ Пор. *Правда про людську статевість та її суть*, 15.

¹⁴ Пор. *Casti Connubii*, 10.

виходили заміж". І ніби відповідаючи на питання «чому?» одразу ж додає: "Щоби народжувати дітей та бути матерями сімей"»¹⁵.

Право зародження нового життя є привілеєм, який є зарезервованим виключно одруженому стану і має бути абсолютно обмеженим священними межами цього стану¹⁶. Отже Церква дбає про відповідальну і впорядковану прокреацію, відмінну від звичайного тваринного розмноження.

Бог хоче народження людей не лише для наповнення землі, а й для того, щоб мати з ними стосунки. «Бог бажає народження людей не лише для того, щоб вони жили та наповняли землю, але далеко більше – для того, щоб вони Йому поклонялися, знали Його й любили і, накінець, вічно втішалися Ним у небі»¹⁷. Саме тому, щоб реалізувати це Боже призначення, батьки покликані до першості в обов'язку виховання дітей.

Про сім'ю, первинну виховну спільноту говориться в одному з документів II Ватиканського Собору, *Gravissimum educationis* – Декларації про християнське виховання:

Оскільки батьки дали життя своїм дітям, вони мають вагомий обов'язок їх виконувати, тож слід їх визнати першими й головними вчителями. Цей обов'язок є настільки важливим, що коли цього батьківського виховання бракує, важко заповнити його чимось іншим. Отже, на батьках лежить завдання – створити в сім'ї таку атмосферу, оживлену любов'ю й пошаною до Бога і людей, яка сприяла б повноцінному особистому й суспільному вихованню дітей. Тому сім'я є першою школою суспільних чеснот, яких потребує кожна спільнота. Найбільше ж у християнській сім'ї, збагаченій благодаттю і обов'язком, що випливає зі святого таїнства Подружжя, треба з раннього віку навчати дітей пізнавати й шанувати Бога та любити ближнього, згідно з вірою, прийнятою при хрещенні. У сім'ї діти отримують перший досвід і здорової людської спільноти, і Церкви. Зрештою, через сім'ю діти поступово долучаються до громадянського суспільства і до народу Божого. Тому нехай Батьки глибоко усвідомлюють, наскільки важливою є справді велика сім'я для життя і розвитку самого народу Божого¹⁸.

¹⁵ *Casti Connubii*, 11.

¹⁶ Пор. *Casti Connubii*, 11-18.

¹⁷ *Casti Connubii*, 12.

¹⁸ II Ватиканський Собор. Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationis*.

Окрім того батьки мають обов'язок освячувати, але «самі не можуть передати освячення дітям», тому їм слід доручати виховання і освячення дітей Церкви, яка через хрещення очищує їх від первородного гріха¹⁹.

Ідеї *Casti Connubii* повторюються та розкриваються детальніше в енцикліці Павла VI *Humanae Vitae*. Цей папа, який заклав II Ватиканський собор, видав цю енцикліку, щоб навпаки, підтвердити церковне вчення в моральній сфері у відповідь на суспільні дискусії щодо контролю над народжуваністю.

В ній нагадує, що одним з благословень, які були дані Господом людині, було благословення плодитися та наповнювати землю (Бут 1:28) і подружжя виступає особовою спільнотою, яка готує себе до такої співдії з Богом²⁰. Щоб освятити це співтворіння та надати йому відповідної гідності, Бог регламентував людське розмноження, в тому числі і через відповідне навчання Церкви, відокремивши його таким чином від звичайного тваринного розмноження.

Не будучи абсолютним і необмеженим володарем над своїм тілом, людина не є необмеженим володарем і над здатністю продовження роду²¹. З цього випливає, що аборт чи стерилізація, як засоби регулювання народжуваності – є недопустимими²². Тому альтернативою Учительський уряд Церкви подає природне планування, відповідно до циклів жінки, що не суперечить природному закону.

Якщо, отже, є достатньо обґрунтовані підстави для відтермінування наступного народження, що спричинено фізичним чи психічним станом чоловіка чи жінки, чи через зовнішні обставини, Церква навчає, що одружені можуть скористати з природних циклів, притаманних репродуктивній системі і мати подружні акти лише в неплідний період, таким чином контролюючи народження, яке жодним чином не суперечить тим моральним принципам, які Ми щойно пояснили²³.

Тут проглядається кілька моментів. Перший полягає в тому, що Боже покликання до дітонародження за поважних умов не скасовується і подруги від

¹⁹ Пор. *Casti Connubii*, 13-14.

²⁰ Пор. *Humanae Vitae*, 8.

²¹ Пор. *Humanae Vitae*, 13.

²² Пор. *Humanae Vitae*, 14.

²³ *Humanae Vitae*, 16.

нього не звільняються. Воно лише відтермінується. Учительський Уряд Церкви говорить достатньо твердо, що умови повинні бути обґрунтованими і папа в цьому плані не говорить чогось нового, а лише синтезує все те, що вже писали попередники. До того ж, тут він використовує термін «контроль народження», яким суспільство спекулює для виправдання різноманітних контрацептивних та євгенічних практик.

Тому, Церква не має за мету бути диктатором у питаннях сімейного планування та дітонародження, незважаючи на встановлення деяких меж у цій справі. Документом, який можна використати для підтримки цієї позиції, є Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes*. Цей документ, виданий майже 60 років тому, досі залишається актуальним і його аргументи стосовно моралі не зазнали змін за цей час. Хоч він не безпосередньо згадує про природне планування, він наголошує на відповідальному підході до планування дітей, який забезпечує свободу в прийнятті рішень подружжям.

Нехай чоловік та жінка знають, що через обов'язок передавання людського життя і виховання, що його слід вважати їхньою особливою місією, вони є співпрацівниками й немовби тлумачами любові Бога-Творця. Тому нехай виконують своє завдання з людською і християнською відповідальністю, нехай зі слухняною повагою до Бога, у взаємній згоді стараються виробити для себе правильне рішення, прагнучи як свого власного блага, так і блага дітей, уже народжених чи ще сподіваних, враховуючи при цьому матеріальні й духовні обставини часу та свого життєвого становища і, нарешті, пильнуючи благо сімейної спільноти, земного суспільства та самої Церкви²⁴.

Тобто Церква не змушує до безконтрольного і безвідповідального розмноження. Більше того, подружжя має відповідальність не лише перед Богом чи Церквою, але і перед дітьми.

Належне регулювання народжень є важким, але цілком можливим, завдяки дії Божої благодаті²⁵. Тут важливим фактором для подругів є розвиток здатності до самоопанування. Ця дисципліна є пов'язана з аскезою і вимагає постійних зусиль, але допомагає подружжю долати труднощі, нищить егоїзм, плекає повагу

²⁴ II Ватиканський Собор. Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes*. Львів 2014, 50.

²⁵ Пор. *Humanae Vitae*, 20

до супруга, сприяє ефективнішому вихованню дітей²⁶. Про труднощі вказується в *Gaudium et spes*. Найбільш поширеними сьогодні є коли подружжя:

можуть перебувати в таких умовах, коли кількість дітей, принаймні певний час, не може збільшитися. Тому зберігати вірну любов і плекати повну життєву спільноту їм доводиться не без труднощів. Якщо інтимне подружнє життя припиняється, тоді нерідко подружня вірність може наразитися на небезпеку, а благо дітей - зазнати шкоди, бо при цьому під загрозою опиняється як виховання вже наявних дітей, так і відвага народжувати нових нащадків²⁷.

Тут же пригадується неприпустимість такого злочину, як аборт. Тому в плануванні дітонародження слід підходити з плеканням чесноти подружньої цнотливості²⁸.

Слід зазначити, що чеснота подружньої цнотливості, вона ж самоопанування, не є чимось новим. Про неї говориться в дуже багатьох аспектах, тобто не лише в питаннях, що пов'язані зі статевістю. Ця чеснота є важливою не лише в боротьбі з гріхами, але і у запобіганні їм. Саме в такому ключі вона є подана папою Павлом VI в *Humanae Vitae*.

Іван Павло II в апостольському листі *Familiaris Consortio* повторив вчення своїх попередників, продовжуючи думку, що різні види контрацепції вже в своїй сутності заперечують правдивість людської сексуальності та фальшують її²⁹.

Він нагадує про альтернативність природного планування до абортивної чи контрацептивної ментальності.

...якщо супруги, дотримуючись неплідних періодів, шанують нерозривний зв'язок між об'єднавчим і прокреативним значенням людської сексуальності, то вони ведуть себе, як "служителі" Божого задуму й "користають" із сексуальності згідно з первісним динамізмом "цілковитого" самовіддання, без маніпуляцій і спотворень³⁰.

Йдеться про те, що прийняття жіночих циклів та «діалогів» з ними через стриманість та самоопанування кличе за собою вірність, прийняття духовного та тілесного вимірів подружжя, а подружня пара збагачується

²⁶ Пор. *Humanae Vitae*, 21.

²⁷ *Gaudium et spes*, 51.

²⁸ Пор. *Gaudium et spes*, 51.

²⁹ Пор. Іван Павло II. Апостольське повчання *Familiaris Consortio* 2018, 32.

³⁰ *Familiaris Consortio*, 32.

чуйністю та сердечністю. Кожен з подругів тоді не є річчю, а особою в повному розумінні цього слова³¹.

Якщо порівнювати підходи Павла VI та Івана Павла II, то обидва протиставляють контрацепції природний метод планування. Перший папа наголошує на тому, що метод природного планування є абсолютно моральним і відкритим на життя, бо відповідає природному закону. Натомість контрацепція перекреслює природний закон в своєму зародку. Але Павло VI говорить про можливість утримання в плідний період від статевих стосунків, якщо народження наступної дитини є «небажаним». Іван Павло II вже оперує поняттям «сексуальність», підкреслюючи «нерозривний зв'язок між об'єднавчим і прокреативним значеннями людської сексуальності». Також він тут говорить про моральну та антропологічну відмінність між контрацепцією та природним плануванням, пошанування циклів жінки. Основні наголоси йдуть на діалозі, чуйності, сердечності і не зазіханні на «творче діло Бога на рівні найглибшого пов'язання природи і особи»³². Як проглядається в цих документах, папа Іван Павло II вже оперує чіткішими термінами, як «сексуальність» та похідні від нього. Можна сказати, що цей папа заходить в глибший вимір подружніх стосунків і стиль його викладу легший для розуміння.

Щодо батьківства, св. Іван Павло II наголошує, що покликання подружжя до батьківства при своїй реалізації доповнюється тим, що тепер вже своїм дітям вони повинні показати той образ Божої любові до людини. Але якщо вони фізично не є здатними на народження дітей, це не забирає у них покликання до батьківства, бо «...фізична неплідність може дати супругам нагоду до іншого важливого служінні у справі життя людської особи, як, наприклад, усиновлення, різні форми виховної праці, допомога іншим сім'ям чи вбогим або неповносправним дітям»³³. Тут папа представляє інший вимір реалізації

³¹ Пор. *Familiaris Consortio*, 32.

³² *Humanae Vitae*, 16 та *Familiaris Consortio*, 32.

³³ *Familiaris Consortio*, 14.

батьківського покликання. Дещо більше він розкриває його в своїй енцикліці *Evangelium Vitae*:

Особливо вимовним знаком солідарності між родинами є опікунство чи всиновлення дітей, які залишені батьками або живуть у тяжких умовах. Незалежно від кривності, справжня материнська та батьківська любов здатна зігріти дітей з інших родин, даючи їм все необхідне для життя та повноцінного розвитку. Серед розмаїття форм усиновлення варто виділити віддалене всиновлення, найбажаніше в тому разі, якщо відмовитися від дитини сім'ю змушує тільки глибоке зубожіння. Адже такий вид усиновлення дає можливість забезпечити батьків необхідною допомогою, щоб вони могли утримувати та виховувати власних дітей, не позбавляючи їх питомого середовища³⁴.

Цей заклик по новому актуалізується в наш час, коли пандемії та війни лишають сиротами дуже багатьох дітей і потреба в їх усиновленні постає з новою силою. Тому папа Франциск повторює заклик до подружжів взяти на себе відвагу ділення любов'ю в такий спосіб і називає подружжя, які відкриті на усиновлення, посередниками Божої любові, який через пророка Ісаю обіцяє не покидати своїх дітей, навіть якщо їх покине мати³⁵.

Не є обов'язком молодят ставити собі за мету усиновлення дітей, адже далеко не всі мають відповідні до цього можливості. Тим більше в Україні це супроводжується багатьма бюрократичними труднощами, які з одного боку захищають дітей, а з іншого боку – відкривають простір для зловживань, включаючи і корупцію. Проте, є така опція і Церква вітає її не лише у випадку безпліддя чи інших складнощів і з народженням біологічних дітей, а й у випадку їх наявності.

Івана Павла II можна назвати одним з найбільш сімейно-орієнтованих пап. Наслідком його діяльності, окрім *Familiaris Consortio* стало піднесення у рангу Комітету з питань сім'ї до рівня Папської ради. Ця рада у жовтні 1983 випустила документ під назвою *Хартія прав сім'ї*, який на 11 років випередив *Familiaris Consortio*. Цей документ став першим такого типу, що був виданий

³⁴ Іван Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae*, 93.

³⁵ Поп. Francis. Post-Synodal Apostolic Exhortation *Amoris Laetitia*, 179.

Апостольським престолом і виражає погляд Церкви на питання прав сім'ї для того, щоб уряди країн не зазіхали на них³⁶.

Хартія прав сім'ї є важливою для доведення того, що моральна відповідальність у плануванні дітонародження не виключає права наречених вирішувати про те, коли вони мають народжувати дітей і скільки³⁷.

Враховуючи те, що прокреація включає в себе не лише народження, слід тим, хто готуються до шлюбу, викладати також і основні напрями виховання дітей. Ця тема є дуже широкою та багатогранною. Вона не може бути вичерпною в процесі підготовки до подружжя. І слід розуміти, що в переважаючій більшості ті, хто готуються, ще не мають дітей. Відповідно, і сам процес підготовки покликаний не підготувати майбутніх батьків, а дати їм лише напрями. В контексті цієї теми слід виділити один документ Папської ради в справах сім'ї *Правда про людську статевість та її суть*, що вийшов у 1995 році.

Цитуючи звернення Івана Павла II до учасників зібрання скликаного Папською Радою у справах сім'ї та Папською Радою у справах суспільної комунікації про «Права сім'ї і засоби масової інформації» у червні 1993 року, цей документ говорить:

...Святіший Отець наголошує на необхідності «заохочувати тіснішу співпрацю між батьками, на яких лежить основна відповідальність за виховання, відповідальними за ЗМІ на різних рівнях та органами влади, щоб сім'ї не були полишені без провідництва в такій важливій ділянці їхньої виховної місії... По суті потрібно схвалювати презентації, зміст та програми здорового відпочинку, інформації та виховання, як допоміжні до сім'ї і школи. На жаль, це не змінює того факту, що особливо в деяких країнах існує велика кількість різних шоу та публікацій, що рясніють всіма видами насильства з цілою навалюю повідомлень, що підривають моральні принципи і роблять неможливим досягнення серйозного клімату, в якому можуть передаватися цінності, гідні людської особи»³⁸.

Також Церква уточнює, що подружжям важливо боротися за право дітей ігнорувати поради щодо статевої, які даються поза домом, суперечать

³⁶ Пор. *Charter of the Rights of the Family – 1983-2013. 30 years on – A pearl of great price* // wucwo.org (23.05.2023).

³⁷ Пор. Папська рада у справах сім'ї. *Хартія прав сім'ї* 2018, Стаття 3.

³⁸ *Правда про людську статевість та її суть*, 56.

батьківському навчанню у світлі християнських цінностей. Через це діти не повинні зазнавати дискримінації чи глузувань з боку суспільства³⁹. Таким чином, Церква від початку намагається звернути увагу подружжів на виховання дітей.

1.2.2. Єдність і нерозривність. Сопричастя

Важливими ознаками подружжя, які підкреслюються Церквою, є єдність і нерозривність аж до смерті одного з подругів⁴⁰. Саме тому, що вони оберігають подружжя, вони захищаються і кодифікуються Церквою. Тому ті, хто вступають до подружнього стану, повинні вповні усвідомити той факт, що вступають до цього стану одноразово і до смерті одного з подругів і що він не передбачає будь-якої іншої форми, як моногамної, чи позашлюбних стосунків з іншою людиною.

Лев XIII про ці засади говорить на початку *Arcanum Divinae Sapientiae*⁴¹, посилаючись на Христа, який у полеміці з юдеями говорив про шлюб одного чоловіка і однієї жінки (Мат 19:4-6). Папа підкреслює єдність і нерозривність такими, що стоять необхідними умовами у фундаменті початку подружжя: «Таким чином, з повчань апостолів ми дізнаємося, що єдність подружжя та його незмінна нерозривність – необхідні умови його початку, повинні, згідно з заповіддю Христа, бути святими та нерозривними без винятку»⁴².

Поняття єдності розкриває Іван Павло II, коли говорить, що у своїй волі до єдності подружжя декларує, що воно готове ділити абсолютно все, що має в житті і ділити навіть те, ким чи чим є кожен з подругів⁴³. Тобто сутність кожного з подругів, риси характеру, світогляд тощо, будучи особистісними рисами індивіда, стають рисами та світоглядом цілого подружжя через ділення в цій єдності.

³⁹ Пор. *Правда про людську статевість та її суть*, 120.

⁴⁰ Пор. *Кодекс канонического права*, кан 1056.

⁴¹ Пор. *Arcanum Divinae Sapientiae*, 5.

⁴² *Arcanum Divinae Sapientiae*, 9.

⁴³ Пор. *Familiaris Consortio*, 19.

Нерозривність подружжя може бути розглянута як вираження нерозривності інших союзів, які існували від початку. Тут слід звернутися до Івана Павла II, який підкреслюючи нерозривність подружжя, показує, що прообразом цієї нерозривності є нерозривність Бога і обраного народу, або Христа і Церкви. «Християнські супруги покликані до реальної участі в невідкличній нерозривності, яка єднає Христа з Церквою, Його Нареченою, що її Він полюбив аж до кінця»⁴⁴. Цей прообраз прослідковується в історії спасіння ізраїльського народу, потім в історії розвитку християнської спільноти. Відповідно, папа бере його за основу пояснення нерозривності шлюбу.

У 1994 році, з нагоди Року сім'ї, він випустив ще один документ *Gratissimam Sane* – Лист до сімей, де підкреслив, що проявом цієї єдності та нерозривності є сопричастя. Лише людські особи є здатними до нього і саме воно відображає в повній мірі трансцендентну дійсність того створення на Божий образ. Цьому є притаманна двоїстість, коли материнство йде пліч-о-пліч з батьківством і навпаки⁴⁵.

Богослов'я сопричастя, зокрема у шлюбі, стало значущим внеском саме Івана Павла II в богослов'я подружньої єдності. Його вчення дає розуміння глибшого виміру подружньої єдності, сприяє покращенню якості взаємин між чоловіком і жінкою та розвитку ідеї сопричастя в сім'ї та громаді. Дивлячись під цим кутом на подружню єдність, можна говорити і про те, що сопричастя між людьми та спільнотами може взоруватися на сопричастя між подружжям.

В дусі інших документів його епохи, папа підкреслює, що лише особи, що здатні проголосити слова подружньої присяги, є здатними утворити цю єдність, яка характеризується сопричастям⁴⁶.

Варто згадати тут і митрополита Андрея Шептицького, який, ще будучи єпископом Станиславівським в Пастирському посланні Єпископа Андрея до духовенства та вірних Станиславівської єпархії *Християнська родина* писав:

⁴⁴ *Familiaris Consortio*, 20.

⁴⁵ Пор. Іван Павло II. *Лист до сімей. Gratissimam Sane* 2018, 7.

⁴⁶ Пор. Пор. *Gratissimam Sane*, 8.

«Тільки нерозривне подружжє дає щастє»⁴⁷. Далі, розкриваючи свою думку, він наголошував на аспекті виховання дітей, якого можна досягнути «нерозривним союзом одного мужчини з одною жінкою»⁴⁸. Окрім цього без такого зобов'язання подружжя було би «самолюбством пристрасти без ніякого етичного елементу [...] слабшу сторону віддавало би тиранії сильнішого»⁴⁹. Також це подружжя не було би спільнотою любові, яка є вічною і що важливо, сама жінка не змогла би виховати дітей⁵⁰. Слід зауважити, що митрополит писав це послання у 1900 році, коли суспільний устрій був не таким, як сьогодні і становище жінки було вразливим. Але навіть з сьогоднішнім прогресом, виховання дітей без батька є важчим, ніж виховання дітей в повній сім'ї.

1.2.3. Гідність подругів

Гідність подругів походить з самої природи подружжя і попри те, що в кожен епоху в суспільствах були різні суспільні устрої, що впливали з природи родини або ж навпаки – впливали на родину, подруги посідають однакову гідність. Загалом, можна розвивати і говорити про поняття гідності, про покликання жінки, про гідність, як вияв Божого образу в людині тощо. Але тут ця тема оглядається загально, виключно в контексті церковної науки про подружжя.

Хартія прав сім'ї вже на своєму початку акцентує на однаковій гідності подругів та рівних правах у їх шлюбі⁵¹. Святий Іван Павло II розкриває в своєму навчанні це поняття детальніше, говорячи, що гідність є закладена Господом у моменті творення людини. «Бог обдаровує особовою гідністю однаково і чоловіка, і жінку, наділяючи їх невідчужуваними правами та відповідальними

⁴⁷ Пастирське послання Єпископа Андрея до духовенства та вірних Станиславівської єпархії «Християнська родина». Львів 2007, с. 57.

⁴⁸ Пастирське послання Єпископа Андрея до духовенства та вірних Станиславівської єпархії «Християнська родина», с. 57.

⁴⁹ Пастирське послання Єпископа Андрея до духовенства та вірних Станиславівської єпархії «Християнська родина», с. 57.

⁵⁰ Пор. Пастирське послання Єпископа Андрея до духовенства та вірних Станиславівської єпархії «Християнська родина», с. 57-58.

⁵¹ Пор. *Хартія прав сім'ї*, Стаття 2.

завданнями, властивими людській особі»⁵². Далі він виокремлює, що «Бог виявляє гідність жінки в якнайвищий спосіб, коли Він сам приймає людське тіло з Діви Марії, що її Церква вшановує, як Матір Божу»⁵³.

З цього випливає, що кожна людина має гідність, але залежно від статі у кожного є особовою. З гідності чоловіка та жінки випливають права, але звуження її лише до виміру рівноправ'я чи рівного розподілу обов'язків є некоректним. Гідність чоловіка і гідність жінки трактуються значно ширше.

Борючись за рівноправ'я жінок, суспільство сьогодні починає більше акцентувати на реалізації жінки, відсуваючи її особливу місію на периферію. Тому папа пропонує звернути на це увагу: «...суспільство повинно створити такі структури, щоб заміжні жінки й матері *не були на практиці* змушені до праці поза домом і щоб їхні сім'ї могли достойно жити й успішно розвиватися навіть тоді, коли жінка цілковито присвячує себе власній сім'ї»⁵⁴. Це є важливий акцент, бо багато говориться про реалізацію жінки, рівність в оплаті праці, доступ до праці, створення освітніх та розвиваючих закладів, де дитина може бути під наглядом поки батьки на роботі, але не акцентується на тому, що жінка має право бути матір'ю в першу чергу, маючи можливість присвячувати дітям та сім'ї більше часу.

Аспект домашньої праці жінки, як матері, виділила навіть *Хартія прав сім'ї*. «Працю матері вдома потрібно визнавати і поважати, бо вона має цінність для сім'ї та для суспільства»⁵⁵. Це важливо з огляду на те, що цінність жіночої праці вдома часто залишається лише на рівні її сім'ї. Суспільство вважає, що це виключно приватна справа тієї чи іншої сім'ї і не надає цьому сенсу. Але більшість суспільства виросла саме завдяки праці матері і тому Церква намагається акцентувати на таких речах, адже наслідки цієї праці приносять плід на все подальше життя її дітей.

⁵² *Familiaris Consortio*, 22.

⁵³ *Familiaris Consortio*, 22.

⁵⁴ *Familiaris Consortio*, 23.

⁵⁵ *Хартія прав сім'ї*, Стаття 10.

Покликання чоловіка також впливає з його гідності. Перш за все «У дружині чоловік бачить сповнення Божого задуму: "Не добре чоловікові бути самому; сотворю йому поміч, відповідну для нього"»⁵⁶. Цим він вказує на перше призначення чоловіка, яке той отримав в раю, будучи ще одним. Любов до своєї дружини, як до матері своїх дітей, а також і до самих дітей – є сповненням покликання до батьківства⁵⁷. Папа застерігає від суспільних тенденцій, коли чоловік ухиляється від сімейних обов'язків, часом обмежуючись лише забезпеченням сім'ї і нагадує, що роль батька є незамінною⁵⁸. В жодному разі не можна виділяти, що роль когось з батьків є важливішою в сім'ї, адже це не є коректно порівнювати. Біологічна особливість жінки у виношуванні та народженні дитини та її материнський інстинкт не применшують важливості присутності батька, починаючи від зачаття дитини. Він повинен бути активно включений в процес супроводу жінки під час вагітності, при пологах та брати активну та діяльну участь у вихованні дітей.

Іван Павло II, говорячи про крайність відсутності батька, застерігає і від іншої крайності – так званого «мачизму» або надмірної присутності батька. Він пояснює це, як «надуживання вищестю прав чоловіка, яке принижує жінку й не дозволяє розвиватися здоровим сімейним стосункам»⁵⁹. Це характерно для суспільств, в яких є характерні патріархальні традиції. Слід наголошувати на передподружніх приготуваннях, на важливості рівності та взаємоповаги у родині і любові без вивищення чи диктатури, незалежно від статі.

Цю тему розкриває папа Франциск, характеризуючи нинішній час як «суспільство без батьків»⁶⁰. Свого часу батько настільки домінував, що його присутність могла створювати незручності. Він асоціювався з втіленням авторитаризму а подекуди і насильства. Але уникаючи цієї крайності,

⁵⁶ *Familiaris Consortio*, 25.

⁵⁷ Пор. *Familiaris Consortio*, 25.

⁵⁸ Пор. *Familiaris Consortio*, 25.

⁵⁹ Пор. *Familiaris Consortio*, 25.

⁶⁰ *Amoris Lætitia*, 176.

суспільство сьогодні перейшло до іншої, коли авторитет батька вже не домінує, а навпаки відходить настільки, що його роль вже є незначною, а присутність не помічається. Особливо це загострюється, коли його авторитет «надщерблений і тим, що щораз більше часу віддають засобам комунікації й розваг»⁶¹. Тому батько повинен бути присутнім максимально в житті дітей, що не є тотожне постійному контролю над ними⁶².

Важливо наголошувати у підготовці подружжя, що гідність – це не лише про розподіл обов'язків у сім'ї. Адже часто його можуть зводити саме до цього поняття. Хоча сам розподіл обов'язків повинен впливати з правильного і здорового розуміння гідності, трактування через його призму гідності подругів є вузьким та помилковим.

1.3. Таїнственный вимір подружжя

У жодному разі, говорячи про подружжя, Церква не може оминати його таїнственный вимір. Зрештою, основою основ є те, що подружжя у своїй природі є не лише суспільним, історичним, природним та культурним феноменом чи ядром суспільства, а в першу чергу є одним з семи Таїнств Церкви. Більше того, його унікальність є в тому, що якщо інші Таїнства уділяються індивідуально, то Таїнство Подружжя уділяється виключно двом особам.

Починаючи огляд таїнственного виміру подружжя, звернімося знову до *Arcanum Divinae Sapientiae*. Лев XIII знову акцентує увагу на христологічному джерелі таїнственного виміру. «Господь наш Ісус Христос підніс подружжя до гідності таїнства»⁶³. Це цілком логічно, враховуючи віру Церкви у встановлення усіх таїнств Христом в той чи інший спосіб.

Пій XI пропонує поглянути на подружжя у світлі розуму, зауважуючи, що протягом історії виникнення інституцій та суспільств, «природньому подружжю властиве щось святе та релігійне, "яке не виникло випадково, а є вроджене; не

⁶¹ *Amoris Lætitia*, 176.

⁶² Пор. *Amoris Lætitia*, 177.

⁶³ *Arcanum Divinae Sapientiae*, 9.

встановлене людьми, а таке, що міститься у природі самих речей"»⁶⁴. Розвиваючи «богослов'я благословень» енцикліки *Casti Connubii*, папа Пій XI ставить таїнство третім благословенням подружжя⁶⁵. Тут він згадує свого попередника Пія VI, який у відповіді егерському єпископові наголошує, що навіть якщо є подружжя невіруючих, що не освячене Церквою, воно все одно має таїнствений елемент на підставі Божого права⁶⁶.

Павло VI в *Humanae Vitae* повторює Пія XI в аргументах щодо таїнственого виміру подружжя. Але тут він відкидає навіть еволюційну складову розвитку подружжя і навіть не посиляючись на історію, безапеляційно наголошує, що саме таїнствений знак благодаті наділяє гідністю подружжя охрещених, як зразок єдності Христа з Церквою⁶⁷. В цьому проглядається певне протиставлення до *Casti Connubii*, де папа посиляючись на свого попередника говорив про таїнствений вимір навіть подружжя невіруючих.

Іван Павло II говорячи про цей таїнствений знак подружньої єдності називає його виявом єдності Христа з Церквою. Саме тоді подружки свідчать один для одного та дітей того спасіння, учасниками та свідками якого вони стали завдяки Таїнству⁶⁸.

Окрім цього, папа вказує, що сім'я є першим проявом суспільного виміру людини. Маючи в основі сопричастя, яке стосується «я» і «ти», тут зростає спільнотне «ми»⁶⁹. Це і становить той таїнствений вимір подружжя.

Кожне таїнство діє на основі Божої благодаті. А на основі вільного і свободного вибору, через проголошення подружньої присяги, твориться життя у сопричасті двох осіб. «Книга Буття, говорячи про чоловіка, що покидає батька і матір для того, щоб з'єднатися зі своєю жінкою (див. Бут. 2, 24), надає великого

⁶⁴ *Casti Connubii*, 80.

⁶⁵ Пор. *Casti Connubii*, 31-43.

⁶⁶ Пор. *Casti Connubii*, 34.

⁶⁷ Пор. *Humanae Vitae*, 8.

⁶⁸ Пор. *Familiaris Consortio*, 13.

⁶⁹ Пор. *Gratissimam Sane*, 7.

значення свідомому і вільному вибору, який дає початок подружньому життю, роблячи сина сім'ї – чоловіком, а доньку – дружиною»⁷⁰.

Андрей Шептицький пояснював таїнствений вимір подружжя тим, що «звірячий акт пристрасти, яким люди розмножуються, Христос освятив. А викинувши з нього те, що для суспільности шкідливе та небезпечне, задержав все, що здорове та природне»⁷¹.

Таким чином цей таїнствений вимір торкає абсолютно всі подружжя. І дуже важливим є той факт, що якщо до всіх інших таїнств може приступати лише охрещена людина, то до Таїнства Подружжя можуть допускати і ті подружжя, де одна зі сторін є нехрещеною, за певних умов.

На завершення, слід звернутися до розуміння Таїнства Подружжя, як одного з Таїнств Церкви в розумінні Західної та Східної Церков. Про це говорить Катехизм Католицької Церкви:

Згідно з латинською традицією, наречені, як служителі Христової благодаті, взаємно уділяють одне одному таїнство Подружжя, висловлюючи перед Церквою свою згоду. У традиціях Східних Церков священники – єпископи або пресвітери – отримавши спільну згоду наречених, благословляють чоловіка й дружину для правочинності таїнства⁷².

Окрім цього, є суттєва різниця в самій формі укладення шлюбу. В латинській традиції заохочується укладати шлюб під час Літургії, що не є характерним для традиції УГКЦ. І хоч в практиці останньої це зустрічається, в требниках Таїнство Вінчання є окремою службою⁷³.

Те, що подружжя «мусить бути заключене в церкві»⁷⁴ наголошував і митрополит Андрей. Це потрібно, щоб «родина була християнською, щоб у родині була така згода й така любов, яка потрібна до щастя та сповнення Божих

⁷⁰ *Gratissimam Sane*, 8.

⁷¹ *Пастирське послання Єпископа Андрея до духовенства та вірних Станиславівської єпархії «Християнська родина», с. 59.*

⁷² *Катехизм Католицької Церкви*. Львів 2002, 1623.

⁷³ *Пор. Требник*. Львів 2020, с. 67.

⁷⁴ *Пастирське послання Єпископа Андрея до духовенства та вірних Станиславівської єпархії «Християнська родина», с. 64.*

заповідей»⁷⁵, бо «без цього нема подружжя»⁷⁶. Хоча варто зазначити, що сьогоденне канонічне право називає подружжям навіть цивільний союз⁷⁷. Проте, в питанні Тайнства, канонічне право так само і декларує, що «з установи Христа правосильне подружжя між хрещеними є тою самою святою тайною, якою на зразок бездоганної злуки Христа з Церквою Бог об'єднує їх і вони немов освячуються та зміцнюються ласкою тайни»⁷⁸.

В Пастирському посланні Митрополита Андрея до вірних *Правди Віри* він описує неважність лише цивільного подружжя ще детальніше:

Супружество цивільне, то є заключене перед властю світською, не є ніяким супружеством; для нас, християн, є простим життєм на віру. Бо Ісус Христос Церкві Своїй лишив право орудувати і справувати Святі Тайни; і нема супружества поміж християнами, щоб не було Тайною. Власть світська може установити права, що відносяться до маєткових, взаємних відносин між супругами і до прав дітей, до спадщини по родичах. До самої зв'язі супружеської власть світська не має права мішатися. Коли мішаєся, переступає своє право і нарушує право Христової Церкви. Церков одна може становити, коли яке супружество є важне, а коли – ні, і що потреба до того, щоби було важне⁷⁹.

Ще в іншому посланні *О супружестві і родині* Шептицький просить Бога, щоб він беріг від «такої погані»⁸⁰ якими є цивільні подружжя та розлучення. В цьому плані, навіть після II Ватиканського собору Церква описує такий зв'язок «життям на віру», який є морально неприйнятним, про що йтиметься далі, хоч теперішні документи не вживають таких радикальних висловів та термінів, шукаючи інші форми для передачі змісту щодо цивільних подружжів.

1.4. Виклики

Враховуючи історичність, важливість та необхідність подружжя для продовження роду, воно завжди стикалося і з викликами, які, в принципі,

⁷⁵ Пастирське послання Єпископа Андрея до духовенства та вірних Станиславівської єпархії «Християнська родина», с. 64.

⁷⁶ Пастирське послання Єпископа Андрея до духовенства та вірних Станиславівської єпархії «Християнська родина», с. 64.

⁷⁷ Пор. Кодекс Канонів Східних Церков, кан. 497 та кан. 762.

⁷⁸ Кодекс Канонів Східних Церков, кан. 776.

⁷⁹ Пастирське послання Митрополита Андрея до вірних «Правди Віри». Львів 2007, 349.

⁸⁰ Пастирське послання Митрополита Андрея «О супружестві і родині». Львів 2007, 368.

практично завжди були одні й ті самі. В різну культурну епоху і в різних частинах світу, залежно від контексту, вони набували різних форм. В епоху сьогоденної глобалізації можна говорити і про те, що виклики, які стоять перед подружжям, також є глобальними.

Попри загострення проблем, відповідь на багато з них, можна знайти не лише в сучасних документах Церкви, а й тих, які були випущені десятки років тому. Вони подають досить широкий спектр викликів для подружжя, які варто розглядати в пропедевтичних цілях у передподружньому приготуванні. Жоден з цих переліків не може трактуватись як вичерпний. Пій XI у *Casti Connubii* нагадує про святість подружжя, шкодуючи, що шлюб топчуть «йдучи за фальшивими принципами "нової", зовсім збоченої моральності»⁸¹. Саме тому він розглядає виклики через призму дороги до святості і ці виклики, що стоять перед подружжям, в першу чергу зазіхають на святість цього подружжя.

1.4.1. Закриття на плідність

Якщо однією з цілей подружжя було дітонародження, то першим викликом, який дуже поширений є закриття на плідність. Він включає в себе багато факторів. Це і абортівне та євгенічне мислення, і масова культура контрацепції, і різні рухи, на кшталт «childfree» та багато інших. Але ціль у всіх одна – уникнення, а в кращому випадку відкладення народження дитини.

Тому, знову слід звернутися до енцикліки Пія XI *Casti Connubii*. В ній він посилається на свого попередника, Лева XIII, згадуючи його енцикліку *Rerum Novarum*⁸². Папа Лев XIII в тій енцикліці показав вибір між двома дорогами:

Вільним є в людині вибір власного стану: людина може зі своєї волі піти за радою Ісуса Христа і не одружуватись або пов'язати себе подружніми узами. Природним і первісним є право на подружжя, і жоден людський закон не може його відібрати ані обмежити, оскільки на це право спрямував Бог, коли сказав: «Ростіть і множіться». Ось тому родина, тобто родинна спільнота, спільнота мала, але правдива, має першість перед будь-якою

⁸¹ *Casti Connubii*, 3.

⁸² Пор. *Casti Connubii*, 8.

іншою громадянською спільнотою, тобто, отже, це її права і обов'язки, бо людина є старшою від Держави⁸³.

Цю концепцію Пій XI поклав в основу однієї з частин вступу, а роблячи огляд проблем, закриття на плідність він ставить на першому місці. Воно охоплює не лише «захищений» статевий акт, а й інших аспектів. Зокрема щодо першого, то Пій XI від імені свого авторитету проголошує: «кожне подружнє єднання у якому статевий акт намірено позбавлений своєї природної здатності продовження роду, порушує Божий та природний закон, і хто собі таке дозволяє, чинить тяжкий гріх»⁸⁴. Також сюди можна віднести аборт, незалежно від обставин. Тут він рішуче засуджується⁸⁵. Сьогодні, в силу тенденцій, освіти та культури, такий очевидний факт, що аборт є вбивством, є не для всіх очевидний. Це визначення всіяко уникається і може підмінятися різними, менш важкими термінами: позбавлення плоду, операція, хірургічне втручання, переривання вагітності. Ще аборт пропонується лікарями при виявленні дефектів плоду, або може радитися з метою зменшення матеріального навантаження на сім'ю. Такі трактування можуть хибно сприйматися особливо молодими людьми. Надто тоді, коли навколо більшість говорять про аборт, як щось нормальне та прийнятне. Саме тому, Церква повинна враховувати цей чинник і наголошувати на ньому у підготовці до подружжя. Те, що нам може здаватися цілком очевидним, далеко не завжди є очевидним для інших.

Пов'язаною з абортами, а тому не менш жахливою була євгенічна політика, згідно з якою було заборонено «неповноцінним» особам створювати сім'ю та відтворювати потомство, аж до їх стерилізації. Загалом, будь-які стерилізаційні практики, чи з боку суспільства та держави, чи з боку самої особи, засуджено у *Casti Connubii*⁸⁶.

⁸³ Лев XIII. Енцикліка *Rerum Novarum* // dc.lviv.ua (23.05.2023), 9.

⁸⁴ *Casti Connubii*, 56.

⁸⁵ Пор. *Casti Connubii*, 63-67.

⁸⁶ Пор. *Casti Connubii*, 68-71.

Це є цілком логічною реакцією Церкви на тогочасну практику, яка досягла свого піку в тоталітарних режимах на зразок Третього Рейху. Сьогодні, в прогресивних та передових країнах Європи статистика абортів при виявленні у дитини синдрому Дауна може досягати подекуди 100%⁸⁷. Тому важливо наголошувати молодим подружжям на неприпустимості такого мислення.

Митрополит Андрей в своєму Декреті *Про четверту Божу заповідь* і правилах до декрету покладає особливу відповідальність на душпастирів за їх дбання про плідність ввірених їм подружжів і вживає навіть різкий тон, коли говорить: «Хто, як не душпастир повинен робити, з увагою дивиться на життя подругів, той в дуже короткому часі навчиться пізнавати п'ятно супружого онанізму, витиснене на чолі проклятих подругів»⁸⁸. Більше того, дає священникам практичні вказівки для контролю демографічної ситуації у ввірених їм селах. Це і спілкування з парафіянами, і спостереження за тими подружжями, які не хочуть приступати до сповіді та Причастя, і порівняння статистик народжень та смертей, і спостереження за родинами, які не хочуть мати більше двох дітей. Все це є відповідальністю душпастирів і наслідком саме їх занедбання⁸⁹.

1.4.2. Конкубінат та вільні стосунки

В контексті розгляду викликів моральності подружжя потрібно проаналізувати і такий сучасний феномен як пробне подружжя. Воно сьогодні може мати різні форми і називатися так само по різному. Це і «фактичний шлюб», і шлюб без реєстрації, і громадянський чи цивільний шлюб тощо. І хоч останній є умовою для взяття церковного шлюбу, Церква не розглядає його як подружжя в повному сенсі цього слова. Таїнство Подружжя слід отримати в Церкві. Натомість

⁸⁷ Пор. Погорелов О. *Боротьба проти євгеніки в світі* // rodyna.org.ua (23.05.2023).

⁸⁸ 1941р., жовтень, Львів. Декрет Митрополита Андрея «Про четверту Божу заповідь» і правила до декрету. Львів 2014, с. 165.

⁸⁹ Пор. Декрет Митрополита Андрея «Про четверту Божу заповідь» і правила до декрету, с. 165-166.

оформлення цивільного шлюбу є певною гарантією взятих на себе прав та обов'язків подружжям, адже Церква не має таких ресурсів контролю, як держава.

У зв'язку з тенденціями, що почали ставити цивільний шлюб на перший план, а церковний шлюб розглядати як другорядний, Церква детально розглядає цю проблему в своїх документах, реагуючи на суспільні настрої, які сформувалися з епохи Просвітництва. Церковне навчання відштовхувалося від Божої ініціативи щодо шлюбу, тому спроби знівелювати його значення є узурпацією права людини та замахом на Божий устрій. Саме тому Пій XI виділяв заперечення подружжя, як Божої установи однією з фундаментальних пасток та небезпек⁹⁰. Про тих, хто це робить, він говорить: «...всі вони помиляються і [...] безсоромно зводять з дороги доброчесності...»⁹¹. Від часів понтифікату цього папи виникли та розвинулися інші чинники: сексуальна революція, лібералізація суспільства, поширення різних форм співжиття, гендерна ідеологія, поширення абортівного мислення тощо.

У 1996 році, поширення ментальності заперечення подружжя, як цінності було висвітлено і в документі *Приготування до тайни подружжя*: «Сьогодні із занепокоєнням можемо спостерігати поширення «культури» і ментальності, в рамках якої подружжя перестало бути необхідною цінністю у свідомості наречених, дітей і суспільства»⁹². Таким чином, хоч Церква реагує на соціальні виклики, проте наша суб'єктивна оцінка їх може змінюватися під впливом факторів, включаючи соціальне середовище та систему цінностей, зокрема у випадку феміністського руху, де побудова сімейного життя може бути вторинним завданням. Але питання вільних стосунків не обмежується лише фемінізмом. Воно є складним і вивчається в рамках різних наук, таких як соціологія, психологія, антропологія та інші.

В *Casti Connubii* папа називає загрози таких форм співжиття:

⁹⁰ Пор. *Casti Connubii*, 49.

⁹¹ *Casti Connubii*, 50.

⁹² *Приготування до тайни подружжя*, 11.

Дехто ... дійшов до винаходу нових видів співжиття, пристосованих, на їхню думку, до сучасних умов людини та часу, і пропонує нові форми подружжя, наслідуючись називати їх «тимчасове», «експериментальне», «товариське» – з усіма привілеями та правами подружжя, окрім нерозривності та дітей, хіба що обидві сторони пізніше перетворять їхнє співжиття у повноправний шлюб⁹³.

Цитата папи Пія XI свідчить про відмову Церкви від прийняття будь-яких форм стосунків, які не відповідають традиційному поняттю шлюбу, а також про відмову від розчленування подружніх зв'язків на "тимчасові", "експериментальні", "товариські" форми.

Папа Іван Павло II розкриває цю тему вичерпніше:

Церква ... не може допускати таких зв'язків. Бо, по-перше, дарування тіла в статевому спіжитті є реальним символом самовідання цілої особи; ... по-друге, подружжя між двома охрещеними особами є реальним символом єдності Христа з Церквою, яка не є часовим чи «пробним» зв'язком, а є вічно вірною. Таким чином ... може існувати тільки нерозривне подружжя⁹⁴.

Цим папа дає інший кут для оцінки і ця паралель з єднанням Христа і Церкви є хоч не новою, але в цьому контексті промовистою.

У висвітленні «життя на віру» розлогу оцінку дає Іван Павло II. Він на початку розгляду говорить про важливість вивчення факторів цього явища для того, щоб душпастирі мали можливість на них впливати. З них можна виділити такі:

- вимушеність до співжиття через складні економічні, культурні та релігійні ситуації (тут папа пояснює, що уклавши подружжя, такі пари можуть втратити економічні переваги, зазнати дискримінації тощо);
- зневага, спротив та відкинення суспільства, інституції сім'ї, соціально-політичного ладу;
- пошук насолоди;
- незнання та бідність;

⁹³ *Casti Connubii*, 51.

⁹⁴ *Familiaris Consortio*, 80.

- традиційні звичаї у деяких країнах, які «передбачають укладення подружжя у властивому значенні цього слова тільки після певного періоду співжиття та народження першої дитини⁹⁵.

Після виокремлення цих факторів папа пояснює наслідки, які впливають з такої форми співжиття на основі тих факторів:

- втрата релігійного значення подружжя;
- втрата благодаті Таїнства;
- важке порушення пристойності;
- зруйнування поняття сім'ї;
- послаблення почуття вірності;
- можливі психологічні травми дітей;
- утвердження егоїзму⁹⁶.

Виокремивши причини та наслідки, папа закликає душпастирів та парафії не бути до цього байдужими, а вести діалог з такими парами.

Душпастирі та еклезіальна спільнота повинні подбати, щоб розпізнати кожну таку ситуацію та її причини зокрема, випадок за випадком. Вони повинні тактовно й з повагою нав'язувати контакти з такими парами, терпеливо їх просвічувати та з любов'ю нагадувати, показуючи їм свідчення християнських сімей, полегшуючи їм таким чином шлях до врегулювання їхньої ситуації⁹⁷.

Як впливає з енцикліки, папа детально та вичерпно пояснює проблеми, пов'язані з «життям на віру», розбирає фактори, які породжують це явище, наслідки, які з цього впливають. Він засуджує таку форму співжиття і просить душпастирів та церковні спільноти не стояти осторонь цієї проблеми. Водночас він закликає їх до максимальної делікатності у їх наполегливості вирішити цю проблему. Від часів написання цієї праці, ситуація та виклики залишаються актуальними.

Важливо уточнити деякі поняття «життя на віру», щоб дати чіткіші орієнтири для душпастирів і вірних, та щоб врегулювати це поняття. Можуть

⁹⁵ Пор. *Familiaris Consortio*, 81.

⁹⁶ Пор. *Familiaris Consortio*, 81.

⁹⁷ *Familiaris Consortio*, 81.

бути випадки, коли кілька людей можуть знімати квартиру, але не бути між собою в стосунках. Для цього Папська Рада у справах сім'ї наголошує, що попри різні форми такого співжиття, це все є «форми співжиття (сексуального типу), які не є шлюбом»⁹⁸. Ще далі цей же документ уточнює детальніше:

...ці утворення передбачають співжиття, яке включає статеві стосунки (що відрізняє їх від інших форм співжиття) та відносну тенденцію до стабільності (на відміну від непостійних та випадкових форм співжиття). Життя на віру не передбачає подружніх прав та обов'язків, і воно не відзначається стабільністю, яка ґрунтується на шлюбних узах. ...Для нього характерна тверда постанова не брати на себе жодних зобов'язань. В результаті цього визначальною рисою життя на віру є нестабільність, яку породжує можливість припинення співжиття⁹⁹.

Окрім цього, іноді мотивом конкубінату є «пробний шлюб». Тобто спробувати прожити певний час у форматі шлюбу, з усіма його привілеями, але не завжди з усіма його зобов'язаннями. Часто це може мотивуватися тим, що наречені і так збираються пізніше до шлюбу, а відповідно, нічого страшного у такій формі співжиття немає¹⁰⁰. Це може бути проявом недовіри, бо якщо наречені не є впевнені один в одному, це вже свідчить про застереження до укладення подружжя і дошлюбне життя разом не є тим, що ці застереження може забрати. Якщо ж наречені є впевненими один в одному і в потрібності шлюбу, то спільне проживання до шлюбу тим більше не є необхідністю.

Український контекст часто характеризується особливим уявленням молоді про церковний шлюб, що, на жаль, не завжди відповідає дійсності. Часто молоді віряни сприймають цей обряд як традицію, яка має бути виконана нарівні з хрещенням, а не як Таїнство. Таке сприйняття відображає магічне мислення, де подружжя та хрещення розглядаються як «амулет», що гарантують захист. Більшість таких вірян є світськими людьми, які одного разу були охрещені. Це може призвести до того, що пара, маючи таке трактування Таїнства Подружжя, розпочинає подружнє життя задовго до відповідного обряду, порушуючи

⁹⁸ Папська рада у справах сім'ї. *Сім'я, подружжя та «життя на віру»*, 2.

⁹⁹ *Сім'я, подружжя та «життя на віру»*, 4.

¹⁰⁰ Пор. *Сім'я, подружжя та «життя на віру»*, 5.

встановлений Богом порядок. Слід наголошувати священникам на необхідності коригувати такі помилкові уявлення у вірян. Найпоширеніше виправдання конкубінату, згідно з документом *Сім'я, подружжя та «життя на віру»*, полягає в економічній площині. Мовляв, так вигідніше орендувати житлову площу, мати менше витрат тощо. Так чи інакше, у такому «житті на віру» йдеться про любов, яка є відокремленою від зобов'язань¹⁰¹. Тут документ повторює думку Івана Павла II, яка описувалася вище. Адже матеріальні чинники ставляться на перше місце. Проте, такі пари можуть навіть не замислюватися над тим, що буде з ними, якщо забрати ці всі матеріальні чинники.

Ще одним викликом, про який говорить папа, це католицькі пари, які беруть лише цивільний шлюб, нехтуючи церковним, або, відкладаючи його на невизначений термін. Це не є таким же критичним випадком, як взагалі неоформлене співжиття без жодних зобов'язань, бо тут все ж таки ці зобов'язання є попри присутність ризику розлучення. Щодо них «Душпастирська діяльність повинна допомогти цим людям зрозуміти необхідність узгодженості між їхнім життєвим вибором і вірою, яку вони сповідують і намагатися робити все можливе, щоб допровадити цих осіб до врегулювання їхньої ситуації згідно з християнськими принципами¹⁰².

Митрополит Шептицький в своєму посланні *Християнська родина* окремо звертається до тих, хто «живуть "на віру"»¹⁰³. У властивому йому емоційному тоні, митрополит закликає викорінювати це і просить родичів та сусідів таких пар вплинути та напоумити їх, бо часом це може бути авторитетнішим за слово духовенства. Цих родичів та сусідів просить направляти словами «нема гіршої кари понад тую кару, якою Бог карає згіршенне»¹⁰⁴. В цьому плані він є радикальним і наголошує: «Отже, якщо десь, у селі чи в місті, є такі люди, що

¹⁰¹ Пор. *Сім'я, подружжя та «життя на віру»*, 5.

¹⁰² Пор. *Familiaris Consortio*, 82.

¹⁰³ *Пастирське послання Єпископа Андрея до духовенства та вірних Станиславівської єпархії «Християнська родина»*, с. 66.

¹⁰⁴ *Пастирське послання Єпископа Андрея до духовенства та вірних Станиславівської єпархії «Християнська родина»*, с. 67.

живуть у дикому подружжі, то для них нема іншої ради, як тільки розійтись! ... коли не покаються і не розійдуться, то нема для них Христових Тайн, нема християнського похорону, нема вічного спасіння!»¹⁰⁵. Така риторика є притаманна йому ще й з огляду на час та епоху, в яку він жив. Як далі буде видно з сучасних документів Церкви, такий тон для них вже точно не є характерним.

Здоровим поглядом є той, що шлюб не виникає через державну реєстрацію (незважаючи на цивільне юридичне право, яке визнає це). Саме церковне благословення є необхідним для того, щоб шлюб почав існувати. Таким чином, цивільна реєстрація, підготовка до шлюбу, збір коштів та інші матеріальні та технічні аспекти можуть передувати шлюбу, але не є його частиною. Варто зазначити, що церковний шлюб не є просто красивою церемонією або народною традицією, яка підсилює все, що вже відбулося на державному рівні. Церковний шлюб є серцем та метою всієї передшлюбної підготовки.

1.4.3. Надуживання статевістю

Статевість або сексуальність, Катехизм Католицької Церкви визначає, як таку, що «впливає на всі сторони людської особи в єдності її тіла і душі. Вона стосується насамперед емоційності, здатності любити і народжувати, і взагалі - здатності зв'язувати себе узами єднання з іншими»¹⁰⁶.

Надуживання статевістю є серйозним викликом, який особливо загострюється в інформаційну епоху. Пошук задоволення в порнографії, мастурбація та позашлюбні статеві зв'язки можуть вважатися нормальними і пропагуватися як складова процесу дорослішання. Секс і задоволення своїх інстинктів розглядаються як нормальна поведінка в сучасному суспільстві, а регулювання цього зводиться до поширення контрацепції та запобігання насильству щодо інших. Церква та релігійні організації виступають проти цього, адже прояв статевої щодо іншої особи є зарезервованим за подружжям.

¹⁰⁵ Пастирське послання Єпископа Андрія до духовенства та вірних Станиславівської єпархії «Християнська родина», с. 67.

¹⁰⁶ Катехизм Католицької Церкви, 2332.

У 1975 році Священна Конгрегація у справах віровчення видала Декларацію про деякі питання статевої етики *Persona Humana*. У ній вже від початку говориться, що «людська особа ... є так глибоко позначена статевістю, що її слід вважати одним із факторів, які надають кожному індивідуальному життю основних вирізняючих рис»¹⁰⁷. Таким чином Церква ще раз підкреслює те, що статевість є нашою невід'ємною складовою і не є чимось злим та неприродним.

Одним з найпоширеніших надуживань статевістю є і дошлюбне статеве співжиття, про яке вже говорилося вище. *Persona Humana* не вводить тут новизни, але більше зосереджується на тих, хто вже взяв намір одружитися, але відкладає шлюб, вважаючи, що «приязнь, яка вже в певному сенсі є подружньою у психології суб'єктів, вимагає цього довершення, яке вони вважають вродженим»¹⁰⁸. і наголошує, що «така позиція суперечить християнській доктрині»¹⁰⁹. В цьому питанні документ безапеляційно ставить крапку в дискусіях про можливість надуживання статевістю серед пар, які можуть стверджувати, що силою прийняття рішення про одруження, вони вже можуть використовувати дошлюбний період для задоволення своїх сексуальних потреб.

Ще одним питанням, яке розглядає документ, є мастурбація. Тут також заперечуються аргументи богословів, які можуть погоджуватися з тим, що мастурбація це зло, але стверджувати, що вона є злом лише коли людина є на самоті, а в подружжі вона може бути прийнятною. На такі закиди *Persona Humana* відповідає, що «такий погляд суперечить вченню [...] Католицької Церкви. [...] Вчительський Уряд Церкви [...] і моральне відчуття вірних, твердили без вагання, що мастурбація є внутрішньо і серйозно розладнаний акт»¹¹⁰. Таким чином впливає, що мастурбацію не виправдовує, навіть, її подружній вимір.

¹⁰⁷ Священна Конгрегація у справах віровчення. *Persona Humana. Декларація про деякі питання статевої етики* 2018, I.

¹⁰⁸ *Persona Humana*, VII.

¹⁰⁹ *Persona Humana*, VII.

¹¹⁰ *Persona Humana*, IX.

Ще одним закидом, на який відповідає документ, є той, що людина, яка фундаментально не виступає проти Бога, але може падати в гріхи, які пов'язані, в тому числі і зі статевим зловживанням, не чинить тяжкого гріха, бо не відрікається від Бога, а падає лише в силу пристрастей, які супроводжують людину. На це, документ також відповідає: «В дійсності, саме фундаментальний вибір у кінцевому рахунку визначає моральну вдачу особи. Але він може бути повністю зміненим окремими діями... Незалежно від прикладів, помилкою говорити, що окремих дій недостатньо, щоб скласти смертний гріх»¹¹¹. Це конкретна і вичерпна відповідь на питання легковажності або виправдання гріхів, що пов'язані зі зловживаннями статевістю. Те, що в наш час може називатися «падінням», «спотиканням» чи виправдовуватися слабкістю людської природи, Церква хоч і не відкидає таких причин, але не відступає від свого вчення про те, що незалежно від причин, дані акти є смертними гріхами.

Ключем до уникнення зловживань, що пов'язані з власною статевістю, документ визначає цнотливість. Тут не йдеться про відсутність повноцінного сексуального життя в подружжі. Воно не заперечується, але воно повинно бути впорядкованим, а не безконтрольним та розкутим. Більше того, вона «в жодному разі не зводиться до уникання уже названих помилок. Вона скерована до досягнення вищих і позитивніших цілей. Це чеснота, яка стосується цілою особистості, її внутрішньої та зовнішньої поведінки»¹¹². Наголос на внутрішню поведінку не є риторичним прийомом. Саме внутрішня неупорядкованість веде до зовнішньої. Це також підтверджує і Катехизм Католицької Церкви: «Цнотлива особа зберігає цілісність закладених у ній сил життя і любові. Ця цілісність забезпечує єдність особи і суперечить всякій поведінці, яка її ранить. Вона не терпить ні подвійного життя, ні подвійної мови (Пор. Мт. 5, 37)»¹¹³.

¹¹¹ *Persona Humana*, X.

¹¹² *Persona Humana*, XI.

¹¹³ *Катехизм Католицької Церкви*, 2338.

Як згадувалося вище, подружжя є призначене для добра подругів та народження і виховання дітей¹¹⁴. На противагу закидам Церкві, нібито вона трактує його виключно у світлі продовження роду, у своїх документах Церква цього не декларує. Тому цілком твердо можна доводити, що добро подругів включає в себе і статевий аспект. Зрештою, якби Церква навчала, що статевість подружжя покликана лише до прокреації, то не було би пропрацьовано вчення про природне планування.

Статевої є присвячений окремий документ *Правда про людську статевість та її суть*, виданий Папською Радою у справах сім'ї. Додаткові акценти, які є в ньому, на додачу до вищесказаних звернені до батьків, бо «їхній власний приклад подружньої цнотливості – це найпереконливіша передумова для виховання своїх дітей в цнотливій любові і в життєвій святості»¹¹⁵. Катехизм Католицької Церкви розкриває детальніше для вірних шлях до чистоти та цнотливості: «Чистота тісно пов'язана з зусиллям панування над собою, що є школою людської свободи. Альтернатива зрозуміла: або людина керує своїми пристрастями й отримує спокій, або дозволяє їм поневолити себе і стає нещасною»¹¹⁶. ККЦ вже оперує такими поняттями, як свобода та щастя. Вміння самоопанування дає людині свободу, хоч і вимагає праці. Натомість відсутність такої праці робитиме людину нещасною. Сам розвиток сили волі є запорукою духовного розвитку у вченні Церкви та вченні багатьох святих.

Митрополит Андрей Шептицький багато говорив про те, що саме сім'я є запорукою розвитку суспільства, в тому числі і кожну проблему, яка стосується сім'ї, в його вченні несе наслідки для всього суспільства. Тому і в плані чистоти та святості подружжя він стверджував: «Майбутність належить до тих народів, у яких подружжя є річчю святою, у яких родинне життя є чисте й святе»¹¹⁷.

¹¹⁴ Пор. *Кодекс Канонів Східних Церков*, кан. 776.

¹¹⁵ *Правда про людську статевість та її суть*, 20.

¹¹⁶ *Катехизм Католицької Церкви*, 2339.

¹¹⁷ *Пастирське послання Єпископа Андрея до духовенства та вірних Станиславівської єпархії «Християнська родина»*, с. 58.

Натомість, якщо «усунути мораль із того, від чого залежить майбутнє народу, – то очевидне спрвадження народу на бездоріжжє та підкопуваннє етики його. А від етики народу залежна й сила та щастє його»¹¹⁸. Тому Шептицький завжди наполягав на міцних родинах, з праведним та здоровим життєм, яке має бути запорукою тих же ніш в житті народу.

Думку про прямий зв'язок між розвитком родини і розвитком суспільства продовжував і патріарх Йосиф Сліпий. Він її висловив, навіть, в заповіті: «Батьки, християнська родина – це основа здорового суспільства, народу, нації. Це запорука їх росту і сили! І тому заповідаю вам: збережіть, а де її розхитано, оновіть в Українському народі справжню християнську родину, як незгасне вогнище життя і здоров'я Церкви та Народу!»¹¹⁹.

Сексуальність є складовою людської особистості і впливає на всі аспекти її життя. Проте, надмірне використання статевої сексуальності може призвести до проблем, таких як залежність від порнографії, мастурбація та позашлюбні статеві зв'язки. Церква виступає проти надмірного і безвідповідального використання статевої сексуальності та підкреслює важливість її збереження для подружнього життя.

Декларація *Persona Humana* в цьому плані є досить чіткою і безапеляційною у плані реакції на виклики, що пов'язані з надуживанням статевої сексуальності. Ця пропозиція привертає особливу увагу через свій незвичайний підхід до аргументації та формулювання на початку не світських тез, а з теорій ліберальних богословів, які пропонують «полегшення» церковного вчення в плані статевої моралі або намагаються його виправдати.

1.5. Висновок

Окрім вищевказаних викликів слід звернути увагу на перелік тих викликів, які окреслювали єпископи УГКЦ в своєму зверненні про завдання християн в сучасному суспільстві.

¹¹⁸ Пастирське послання Єпископа Андрія до духовенства та вірних Станіславівської єпархії «Християнська родина», с. 58.

¹¹⁹ Заповіт Блаженнішого Патріярха Йосифа Сліпого // dds.edu.ua (23.05.2023).

Подружжя і сім'я. Ця основна клітина людської спільноти в нас докорінно розхитана й перебуває у небезпеці. Подружжя – нетривале, діти (не сироти) втікають зі своїх родинних домів. Насилля над жінкою та дитиною набирає загрозливих форм. Сотні тисяч жінок виїжджають за межі рідної країни у пошуках засобів на прожиття, а батьки вдома або не мають праці, або не одержують заробітної платні і з розпуки шукають утіхи в алкоголі. Це тільки економічний аспект життя родини, а як йдуть справи з духовним, культурним, освітнім аспектами? Як нація ми вимираємо. Ісус Христос підніс подружжя до гідності Святої Тайни. Що ми, християни, робимо, щоб зберегти цю гідність і використати Божі ласки, що їх запевнює нам сам Господь¹²⁰?

Не дивлячись на те, що від цього звернення пройшло 24 роки, виклики не лише не зникли, а й примножилися. Особливо з початком війни у 2014 році і повномасштабним вторгненням у 2022 році, коли 44% сімей вимушено розділилися зі своїми сім'ями/партнерами¹²¹.

Попри те, що церковне вчення про подружжя є досить широким, великим та об'ємним, в даному розділі цілком було виокремити тематики, що є основними для молодих подружжів. Адже більшість всього вони будуть вивчати протягом самого подружнього життя. Приготування до подружжя не охоплює усіх-усіх аспектів шлюбу, але покликано дати молодятим фундамент для його побудови.

Зрештою, Церква в різних формах продовжує опікуватися подружжями після укладення шлюбу. І тут не йдеться лише про кризові подружжя. Документи загалом слугують для того, щоб даючи напрямні, бути таким дороговказом, з якого не лише душпастирство, а й самі подружжя можуть черпати натхнення, мотивацію та керунок. Проте для душпастирів та усіх, хто задіяні у підготовці подружжів є необхідно не лише знати ці документи, а й час від часу «освіжати» в пам'яті їх зміст для того, щоб вміти актуалізувати науку Церкви до різних обставин, що цю підготовку супроводжують.

¹²⁰ Звернення єпископів Української Греко-Католицької Церкви до вірних та всіх людей доброї волі про завдання християнина в сучасному суспільстві. Львів 2008, с. 159.

¹²¹ Пор. Війна розділила сім'ї майже половини українців, кожен 5-й поїхав з місця проживання: опитування // liga.net (23.05.2023).

РОЗДІЛ 2. ВЧЕННЯ ЦЕРКВИ ПРО ПІДГОТОВКУ ДО ПОДРУЖЖЯ

2.1. Вступ

Якщо в попередньому розділі розглядався синтез церковного навчання про подружжя, його походження та природу, то в цьому розділі представляється на огляд безпосереднє навчання Католицької Церкви про сам процес підготовки до подружжя та сімейного життя загалом. У зв'язку з оглядом природи подружжя питання підходу Церкви до підготовки подружжів є важливим для розгляду. Оскільки Церква має вселенський вимір, вона здобуває досвід з різних культур та джерел і висвітлює його у різних документах та програмах, які становлять основні напрями підготовки. Об'єктом дослідження є ці документи, огляд яких допоможе з'ясувати, що Церква вважає важливим для початку, розвитку та збереження подружніх стосунків.

Зокрема, будуть розглянуті основні напрями та підходи до досягнення успішного та міцного шлюбу, зокрема, духовна, психологічна та практична підготовка, процеси, які допомагають молодим людям розвивати взаєморозуміння та розв'язувати конфлікти. Для цього у даному підрозділі будуть проаналізовані деякі документи католицької Церкви, зокрема, Апостольське повчання Івана Павла II *Familiaris Consortio*, документи Папської Ради в справах сім'ї *Посібник для сповідників* та *Приготування до Тайни Подружжя*.

Від самого початку *Familiaris Consortio* вказує на те, що Церква знає про виклики, які стоять перед подружжям, а також тих питань, які стоять перед ним у питаннях моралі¹. Аргументуючи необхідність підготовки подружжів, папа говорить:

...молодь утратила зі свого поля зору правдиву єрархію цінностей і, не маючи непорушних критеріїв поведінки, не вміє справлятися з новими труднощами та

¹ Пор. Іван Павло II. Апостольське повчання *Familiaris Consortio* 2018, 33.

протистояти їм. Досвід, однак, показує, що молоді люди, добре підготовані до сімейного життя, можуть, на загал, справлятися з ними краще, ніж інші².

Підготовка до сімейного життя може допомогти молодим людям розвинути правильні критерії поведінки і зберегти правдиву єрархію цінностей. Така підготовка може допомогти молодим людям краще справлятися зі складнощами, що виникають у сімейному житті. Саме це впливає з аргументу папи.

Документ *Приготування до тайни подружжя* уточнює ці виклики тим, що їх спричиняють «ліберальні закони, які наполегливо формують таку ментальність, яка шкодить сім'ї, зокрема, у сфері питань розлучення, абортів і сексуальної свободи»³. В принципі питання необхідності передподружнього приготування не стоїть, адже виклики, що стоять перед подружжям, розглядалися в першому розділі. Враховуючи, що всі ці виклики зазіхають на християнські подружжя, саме християнська спільнота, якою є Церква, повинна на них реагувати та ним запобігати.

2.2. Етапи приготування до подружжя в документах Католицької Церкви

Попри те, що підготовка до подружжя не є рідкісною практикою, але саме у християнському вимірі вона є легшою і зрозумілішою⁴. Зрештою, для укладення церковного шлюбу в Католицькій Церкві є необхідним проходження передподружніх приготувань. Кодекс канонів Східних Церков наголошує на обов'язку душпастиря належно приготувати наречених, встановлюючи мінімум в царині передподружніх катехиз: «повчання про значення християнського подружжя, про взаємні обов'язки супругів, а також про головне право й обов'язок, які мають батьки – по змозі дбати про фізичне, релігійне, моральне, суспільне і культурне виховання дітей»⁵. Хоча вже в наступному каноні церковне право говорить про обов'язок іспиту, норми якого мають узгоджувати Церкви на

² *Familiaris Consortio*, 66.

³ Папська Рада у справах сім'ї. *Приготування до Тайни Подружжя* 2018, 13.

⁴ Пор. *Приготування до тайни подружжя*, 13.

⁵ Іван Павло II. *Кодекс Канонів Східних Церков*. Львів 1995, кан. 783.

місцях. Цей іспит є необхідним для того, щоб наречені могли приступити до вінчання⁶. Таким чином, хоч і говориться про катехизації, про особисте повчання пароха чи про той же іспит, в ККСЦ не зустрічаємо вимоги проведення передподружнього приготування у формі курсів. Хоча вимога іспиту потягає за собою логічну вимогу проведення таких курсів.

Натомість, така вимога зустрічається в канонах партикулярного права УГКЦ:

Кан. 105

(кан. 784 ККСЦ)

Засобами іспиту наречених перед вінчанням є:

1) документальне засвідчення факту хрещення та вільного стану наречених, яке ґрунтується на безсумнівних аргументах;

2) ствердження відсутності інших канонічних перешкод або заборон для правосильного та дозволеного вінчання через оголошення оповідей в парафіях постійного або тимчасового місця проживання обох наречених, які слід виголосити по завершенні служіння Божественної Літургії в усі неділі впродовж принаймні одного місяця перед вінчанням; оголошення оповідей можна здійснювати також через розміщення їх на дошці парафіяльних оголошень або через їх опублікування в офіційному друкованому парафіяльному виданні;

3) заповнення компетентним парохом або уповноваженим ним для цього священиком Протоколу особистої канонічно-душпастирської бесіди з нареченими⁷.

З одного боку, можна говорити про те, що партикулярне право дає вимоги щодо іспиту, з іншого – це не є іспитом у повному сенсі цього слова, а лише дослідженням. У цьому каноні нічого не говориться про обов'язок проходження передподружньої підготовки, з чого випливає, що УГКЦ у цьому питанні керується Кодексом канонів Східних Церков.

Насправді, приготування до подружжя не обмежується виключно передподружніми курсами. Іван Павло II підкреслює, що «воно складається з трьох фундаментальних етапів, якими є віддалене, ближче та безпосереднє приготування»⁸.

Про них також згадує і документ *Приготування до тайни подружжя*. Але він говорить, що етапи ці не є визначені чітко і «їх не можна розрізнити на

⁶ Пор. *Катехизм Католицької Церкви*. Львів 2002, 784.

⁷ *Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви* 2008, кан. 105.

⁸ *Familiaris Consortio*, 66.

підставі віку тих, для кого вони призначені, ані на підставі їх часової тривалості ... вони виступають як дороговкази і допомога в роботі, особливо коли йдеться про передавання змісту». В цьому документі вони називаються «віддалена, попередня і безпосередня підготовка»⁹. Це не змінює суті, але далі будуть розглянуті ці етапи детальніше на основі обох документів.

Блаженніший Любомир виділяв кілька чинників, які грають провідну роль у підготовці до подружжя, серед яких: батьки, Церква (документи і проповіді; підготовка священників як вчителів та приклад сімейного життя; молитва Церкви; курси; пасторальна опіка; поради; комісії різних рівнів), суспільство та держава¹⁰. Всі вони повинні співдіяти, бо жоден з них не є самодостатнім.

2.2.1. Віддалене приготування

За *Familiaris Consortio*, віддалене приготування – це виховання з дитинства у сім'ї. Для нього характерні такі риси:

- роль батьків у розкритті дітьми власної психіки, сильних та слабких сторін;
- повага один до одного в міжособових та суспільних відносинах;
- формування характеру, опанування та належне використання власних схильностей, розуміння протилежної статі та належне ставлення до неї;
- катехитична підготовка для розпізнання свого покликання та місії, не виключаючи і покликання до монашого чи священничого стану¹¹.

За документом *Приготування до тайни подружжя* «віддалена підготовка охоплює дітей, юнацтво і молодь». В цьому документі вона охоплює вже не лише сімейну сферу виховання, а й шкільництво та інші спецгрупи освітнього характеру, що покликані на допомогу сім'ї. Для неї характерні такі складові:

⁹ *Приготування до тайни подружжя*, 21.

¹⁰ Пор. *Пастирське послання преосвященнішого Любомира Гузара про сім'ю до всесвітліших і всечесніших душпастирів та вірних мирян Львівської Архiepархії*. Львів 2008, с. 200-201.

¹¹ Пор. *Familiaris Consortio*, 66.

- повага до інших в міжособових та суспільних стосунках, що в свою чергу формує характер, самоповагу і самоконтроль, відповідне впорядкування своїх нахилів та виховує повагу до осіб протилежної статі;
- спілкування з дитиною починається задовго до її народження через особливий зв'язок матері з дитиною;
- передавання і вкорінення людських та християнських цінностей, які відкривають шлях до спасіння;
- навчання чистоті та самоопануванню;
- плекання свідомості подружньої любові, яка в свою чергу може не обмежуватися лише подружнім станом, а й відкривати перспективу любові Христа та Церкви, пропонуючи людині стати її учасником через реалізацію в священничому чи монашому покликанні;
- приклад батьків для формування ієрархії правдивих цінностей та любові, які повинні впливати з віри;
- формування критичного сприйняття навколишньої дійсності та впливу світського середовища;
- важливість допомоги батькам, як першим вихователям;
- допомога батькам повинна йти, як від шкіл та інших виховних інституцій, так і від парафіяльних громад, католицьких товариств, рухів, асоціацій та ЗМІ, які не повинні стояти на перешкоді християнському вихованню;
- проповіді, катехизації, зустрічі, сімейні рухи на парафіях¹².

Документ *Familiaris Consortio* підкреслює важливість віддаленого приготування у сім'ї для підготовки дітей до їхніх майбутніх ролей у суспільстві. Батьків заохочується допомагати дітям розуміти їхні власні сильні та слабкі сторони, поважати інших, формувати характер та розуміти свої покликання.

Віддалене приготування за документом *Підготовка до шлюбу* виходить за межі родини і включає школи та інші навчальні заклади. Передбачається плекання таких цінностей, як повага до інших, самоконтроль та важливість

¹² Пор. *Приготування до тайни подружжя*, 22-31.

чесноти чистоти. Також це включає навчання краси і важливості шлюбу та сім'ї та надання підтримки й ресурсів батькам у їхній ролі головних вчителів.

Коротко кажучи, документ *Підготовка до шлюбу* підкреслює важливість комплексного підходу до освіти, який включає сім'ю, школи та ширшу громадськість, та акцентує на ролі батьків у формуванні цінностей та характеру своїх дітей. Таким чином він більше розкриває питання віддаленого приготування до подружжя.

Про велику роль родини у формуванні молоді наголошує і Святіший Отець Франциск в апостольській адгортації *Christus Vivit*:

Молоді особи вимагають поваги до своєї свободи, але їх необхідно також і супроводжувати. Родина має бути першим місцем супроводу. ... Для цього необхідно, щоб душпастирство молоді і душпастирство родини перебували у природній послідовності, діючи координовано й цілісно, щоб мати змогу належним чином супроводжувати процес розпізнання покликання¹³.

В свою чергу митрополит Андрей Шептицький закликав батьків пам'ятати про те, що їх хата є «першою і найважливішою школою, в якій діти Ваші мають навчитися любити Бога й людей. А якою буде ця школа, такою буде, очевидно й наука!»¹⁴. Таким чином, митрополит тут не лише закликав пам'ятати про виховання дітей, а й самим дбати про свій стан, щоб «ця школа» була доброю.

2.2.2. Ближче приготування

Ближче приготування в документі *Familiaris Consortio* спирається на основу віддаленого і має в собі такі ознаки:

- приготування до Таїнств;
- оновлена катехизація всіх, хто готується до подружжя;
- акцент на стосунках чоловіка та жінки, вивчення подружньої статевої відповідальності, пов'язаних з цим медично-біологічних знань;
- вивчення впорядкованого сімейного життя: фінансова складова, ведення

¹³ Francis. Post-Synodal Apostolic Exhortation *Christus Vivit*, 242.

¹⁴ Пастирське послання Єпископа Андрея до духовенства та вірних Станиславівської єпархії «Християнська родина». Львів 2007, с. 62.

домогосподарства тощо¹⁵.

Документ *Приготування до тайни подружжя* оперує терміном «попереднє приготування», яке відбувається у період після заручин, як зазначено у документі, та включає проведення спеціальних курсів. Цей процес є досить обширним і складається з багатьох етапів, деякі з яких можна відокремити:

- формування ідеалу сім'ї та розвиток покликання до неї;
- ознайомлення з основними засадами психології, педагогіки, медицини і права, які стосуються подружжя і сім'ї;
- уникання такого явища, як «пробне подружжя», плекання молитовного і християнського сімейного життя;
- усвідомлення обов'язку дотримання вірності, якому сприяє попереднє приготування;
- узгодження цінностей, усвідомлення обміну духовними дарами і моральною підтримкою один з одним;
- плекання сакраментального духовного життя, зокрема регулярного прийняття Покаяння та Євхаристії, а також Миропомазання (мається на увазі західний обряд);
- підбір фахівців для всестороннього і гармонійного приготування¹⁶;
- проведення підсумку приготування за допомогою іспиту наречених на знання «істотних прикмет подружжя: його цілей та завдань, єдності, вірності, нерозривності, плідності, усвідомлення віри у примат сакраментальної ласки тайни Подружжя»¹⁷;
- плекання усвідомлення цінності життя, виховання статевої моралі, уникнення контрацептивної ментальності та вивчення методів природного планування¹⁸.

¹⁵ Пор. *Familiaris Consortio*, 66.

¹⁶ Пор. *Приготування до тайни подружжя*, 32-45.

¹⁷ *Приготування до тайни подружжя*, 32-45.

¹⁸ Пор. *Приготування до тайни подружжя*, 49.

Окремий наголос документ ставить на організації передподружніх курсів. Папська рада закликає звернути увагу на важливість та гідність періоду заручин, а також на те, щоб курси не були короткими чи зводилися до чистої формальності, адже зрозумілий і чіткий виклад тем є необхідним.

Курси можуть проводитися в окремих парафіях, якщо достатньо пар наречених і є люди, готові керувати курсами, або ж в деканатах чи в рамках інших структур та форм співпраці між парафіями. Іноді такі курси можуть бути організовані людьми, задіяними в сімейні рухи, товариства чи апостольські групи під керівництвом досвідченого священника. Курси – така ділянка праці, яку повинен координувати єпархіальний орган, що діє від імені єпископа. Окрім головного акценту на вченні про подружжя з огляду природного права і християнської доктрини, курси повинні включати теми з психології, медицини та інших гуманітарних, а також природничих наук¹⁹.

Узагальнюючи, можна сказати, що обидва документи наголошують на важливості підготовки до подружнього життя і відповідальності за свої вчинки. Однак, *Приготування до тайни подружжя* є більш конкретним і детальним, включаючи проведення спеціальних курсів і інструкцій для молодят, тоді як *Familiaris Consortio* зосереджується на загальних принципах і не розкриває так детально теми. Більше того, *Приготування до тайни подружжя* розписує дуже детально про курси, наголошує на їх змісті та тривалості, а також організації на рівні єпархій. Тому сьогодні можна спостерігати різні напрацювання, як на рівні цілої Церкви, так і на рівні окремих єпархій.

2.2.3. Безпосереднє приготування

Безпосереднє приготування за документом *Familiaris Consortio* відбувається вже перед самим подружжям, в останні місяці «щоб таким чином надати нового значення, нового змісту й нової форми тому, що називається передподружнім іспитом, якого вимагає Канонічне право»²⁰. Тут же документ зазначає, що необхідність такого приготування «стає нагальнішою у випадку наречених, у яких ще виявляються недоліки й труднощі в плані віровчення та практики

¹⁹ *Приготування до тайни подружжя*, 48.

²⁰ *Familiaris Consortio*, 66.

християнського життя»²¹. Для поглибленого приготування Церква пропонує вивчення Тайни Христа і Церкви, пізнання благодаті християнського подружжя та приготування до свідомої участі в Чині Вінчання.

Приготування до тайни подружжя від початку пише, що воно заторкує тих, «хто плідно завершив відповідні курси під час попереднього приготування»²². Згідно цього документу метою безпосередньої підготовки повинен стати:

- a. синтез засвоєної програми, особливо доктринального, морального і духовного її змісту, щоби в той спосіб поповнити можливу недостачу початкового виховання;
- b. нагода пережити зустріч із Богом у молитві під час реколекційних зустрічей і відповідних духовних вправ для наречених, які допоможуть відкрити глибини і красу духовного життя;
- c. організація належної літургійної підготовки, яка передбачала б активну участь тих, хто укладає шлюб;
- d. акцент на розмовах з парохом, передбачених канонічним правом, як нагоді для наречених себе взаємно краще пізнати²³.

Тут же зазначено те, що звільнити пару від підготовчих курсів можливо лише за поважних причин, але навіть попри це важливо провести кілька зустрічей, щоб довести парі доктринальні, сакраментальні і моральні аспекти подружжя та їх основні засади²⁴. На жаль, саме така форма допуску до Таїнства Подружжя трапляється дуже часто, а це послаблення, яке Церква дає виключно для поважних причин, стає нормою. Якщо виділяти основні риси безпосереднього приготування, то це:

- синтез засвоєної програми;
- реколекції;
- ознайомлення з самим Чином Таїнства Подружжя;
- приступання до Таїнства Сповіді;

²¹ *Familiaris Consortio*, 66.

²² *Приготування до тайни подружжя*, 50.

²³ *Приготування до тайни подружжя*, 50.

²⁴ Пор. *Приготування до тайни подружжя*, 51.

- заохочення парафії до участі в Чині Вінчання як вияві церковної єдності, з відповідним приготуванням, якщо це є Літургія з Чиним Вінчання²⁵.

Якщо порівнювати погляд на безпосереднє приготування в цих документах, видно, що обидва підкреслюють важливість поглиблення духовної підготовки перед подружжям. Документ *Familiaris Consortio* зазначає, що ця підготовка має бути проведена перед самим шлюбом, щоб надати нового значення передшлюбному іспиту, а також підготувати наречених до активної участі в Чині Вінчання. З іншого боку, документ *Приготування до тайни подружжя* ставить акцент на знаннях доктринального, морального і духовного змісту програми підготовки до шлюбу, а також на належній літургійній підготовці. Обидва документи підкреслюють, що підготовка до шлюбу повинна бути докладною та забезпечувати наречених всіма необхідними знаннями та інструментами для успішного подружжя, що засноване на християнських цінностях, і їх акцент зводиться до глибшого та свідомого переживання нареченими Таїнства Вінчання.

Слід згадати, що у західному обряді поширеним звичаєм є уділення Таїнства Подружжя під час Літургії, що надає йому участі в пасхальному таїнстві²⁶. Це пояснює той факт, чому ця тема прописується в загальноцерковних документах. У нашій Церкві цей звичай теж практикується, хоч і не існує відповідних літургійних норм щодо цього.

2.3. Статевість та подружжя етика у приготуванні в документах Католицької Церкви

Документ Священної Конгрегації Католицького Виховання *Виховні дороговкази в людській любові* також містить в собі підрозділ, який називається «Передподружжя катехизація». Основний його наголос полягає на катехизації, яка торкає питання статевої: «Фундаментальний аспект приготування молоді до подружжя полягає у поданні їм докладної візії християнської етики стосовно

²⁵ Пор. *Приготування до тайни подружжя*, 50-55.

²⁶ Пор. *Приготування до тайни подружжя*, 53.

статевості»²⁷. Тобто згідно з цим документом, статевість є фундаментальним аспектом.

Дещо далі він розкриває поняття подружжя, як «спільнота любові, призначена для їхньої особистої самореалізації та прокреації» і вимагає таких умов стабільності подружжя, як «чистоти, самоконтролю, формування характеру та духу самопожертви». Чистота окремо виділяється в цьому ж пункті як невід'ємний пункт приготування, адже чистота в період молодості виступає як «адекватне приготування до подружньої чистоти, становитиме вирішальну допомогу для одружених»²⁸. Саме тому необхідним є поширення серед тих, хто готується до шлюбу, але і серед тих, хто вже є в шлюбі, знання про природне планування, попри те, що сучасна культура в цьому не є зацікавлена і в більшості поширює контрацептивну ментальність²⁹.

Враховуючи цінність природного планування, відповідальність його моральному вченню Церкви, а також низький рівень поширення його методів в суспільстві, перед душпастирями стоять важливі виклики, щоб вивчати ці методи і навчати цим методам ввірених їм людей. Щонайменше важливо знати спеціалістів, до яких можна скерувати пари, що готуються, але і самому важливо знати це. Більше того, як випливає з документу, важливо слідкувати за тим, щоб інформація про ці методи була доступна не лише тим парам, які готуються до подружжя, але і тим, які вже є в подружжях.

Заклик про доступність знань природного планування для ширших кіл робить і Іван Павло II:

Тому слід докласти всіх зусиль, щоб зробити такі знання доступними як для всіх одружених, так і для молодих дорослих людей перед одруженням через ясне, своєчасне та серйозне навчання й виховання, що його повинні забезпечити подружні пари, лікарі

²⁷ Священна Конгрегація Католицького Виховання. *Виховні дороговкази в людській любові. Напрявні для статевого виховання* 2018, 60.

²⁸ *Виховні дороговкази в людській любові*, 61.

²⁹ Пор. *Виховні дороговкази в людській любові*, 62.

та експерти. Такі знання повинні бути включені у виховання самоконтролю: звідси випливає абсолютна необхідність чесноти чистоти та постійного виховання її в собі³⁰.

На основі цього, папа заохочує Єпископські Конференції для полегшення підготовки видавати правильники душпастирства сімей, які б містили в собі рівновагу між різними аспектами: доктринальним, педагогічним, юридичним, медичним та іншими, які стосуються безпосередньо подружжя. Це необхідно для того, щоб при розробці програм не упустити нічого важливого в підготовці майбутніх подружжів. Важливим є наголос на те, щоб можлива відсутність такого приготування не шкодила укладенню подружжя³¹.

Не є несподіванкою факт, що не всі католики дотримуються церковного вчення щодо статевої моралі та вживання контрацепції. Певні думки, що критикують це вчення, можна почути в деяких церковних і колоцерковних колах.

Прикладом цього є стаття «Походження *Humanae Vitae* і тупик у етиці фундаментальної теології», яка вийшла в 2013 році за авторства Майкла Барбері і Джозефа Селлінга, які, говорячи про вплив кардинала Кароля Войтили на енцикліку *Humanae Vitae*, стверджують, що «важливість так званого нерозривного зв'язку³² базується не на "незмінному навчанні Церкви", а скоріше на думці одного кардинала, яка постала у специфічному культурному контексті й під впливом малої кількості дорадників»³³. З одного боку такі закиди можуть сіяти сум'яття в серця вірних. З іншого – слід пам'ятати, що в натхнені Магістеріуму свою роль відіграє Святий Дух і не можна зводити церковне вчення виключно до людського виміру.

Ця ж проблема висвітлюється в документі Папської Ради в справах сім'ї *Посібник для сповідників*. Зокрема щодо питання зла контрацептивного акту документ накладає особливу відповідальність як на священників, так і на єпископів:

³⁰ *Familiaris Consortio*, 33.

³¹ Пор. *Familiaris Consortio*, 66.

³² Між об'єднавчим та прокреативним значенням статевого акту.

³³ Barberi Michael J., Selling Joseph A. *The Origin of Humanae Vitae and the Impasse in Fundamental Theological Ethics // Louvain Studies* 37 (2013), с. 364.

При катехизації та підготовці молодих пар до подружжя священники повинні – як у процесі навчання, так і в сфері тайни Примирення – дотримуватися одностайних критеріїв відносно зла контрацептивного акту, у повній вірності супроти Учительського Уряду Церкви.

Єпископи повинні звертати особливу увагу на те, щоб допильновувати цю справу; бо нерідко вірні бувають згіршені відсутністю однодумності у сфері катехизації і в практиці тайни Примирення³⁴.

Це дуже важлива заувага, яку варто підкреслювати не лише в цих питаннях, а й в усіх інших питаннях, які стосуються будь-якого церковного вчення.

Про цю ж проблему говорить і папа Іван Павло II в *Familiaris Consortio*. Тільки тут він говорить про глибший вимір і більш розлого пояснює необхідність формації та підготовки сімейних душпастирів: «Надзвичайно важливою в тій царині є єдність священників у їхніх моральних та душпастирських судженнях. Такої єдності слід старанно шукати та забезпечувати її, щоб вірні не зазнавали болісного неспокою сумління»³⁵.

Окрім душпастирства, катехизацій та курсів на тематику природних методів, важливим є спілкування (навіть на тих же курсах) з тими парами, які практикують такі методи в своєму власному подружжі і можуть поділитися своїм досвідом. Іван Павло II в цьому уривку цитує Павла VI, який визначав таке ділення досвідом, як покликання від Господа³⁶.

Проте в царині статевого виховання в контексті передподружніх приготувань Церква зауважує, що «сім'я повинна залишатися головним дієвим чинником в цій виховній роботі»³⁷. Хоча тут же визнає, що зміни в суспільствах покладають необхідність таких зусиль і на суспільство, і на Церкву³⁸.

В апостольській адгортації *Christus Vivit* папа Франциск дещо повторює думку Павла VI та Івана Павла II т, що в підготовці до подружжя, окрім розвитку любові, терплячості та інших найкращих чеснот потрібно вміти служити та вміти діалогувати. Проте додає, що підготовка передбачає і «виховання своєї

³⁴ Папська Рада в справах сім'ї. *Посібник для сповідників* 2018, 16.

³⁵ *Familiaris Consortio*, 34.

³⁶ Пор. *Familiaris Consortio*, 35.

³⁷ Папська Рада у справах сім'ї. *Правда про людську статевість та її суть* 2018, 25.

³⁸ Пор. *Правда про людську статевість та її суть*, 25.

статевості, щоб вона перестала бути зняряддям для використання інших і стала вмінням цілковито дарувати себе іншій особі у винятковий і великодушний спосіб»³⁹.

2.4. Духовний аспект приготування

Враховуючи, що подружжя католиків готується відповідно до доктрини Католицької Церкви, важливим аспектом є духовна формація подругів. Вона полягає не лише в знанні про Бога, але і в розвитку стосунків з ним. Окрім практик участі в церковному житті, участі в Службах та Святих Таїнствах, важливим аспектом для наголосу є сімейна молитва. Для започаткування сімейної молитви необхідно мати і практику особистісної молитви. Важливо наголошувати на тому, що особиста молитва і особистий стосунок з Богом є фундаментальним і що сімейна молитва його не заміняє. Так само, як і він не заміняє сімейної молитви. Одним словом, важливо тримати баланс в духовному житті.

Іван Павло II визначає так описує сімейну молитву:

Сімейна молитва черпає свій первинний зміст зі самого сімейного життя, яке в усіх мінливих обставинах сприймається як Боже покликання й здійснюється як синівська відповідь на Його заклик: радощі і болі, надії і смуток, народини та святкування днів народження, роковини шлюбу батьків, від'їзди, розлука і повернення, важливі й далекосяжні рішення, смерть дорогих осіб і т. д. – усе це є знаком входження Божої любові в історію сім'ї. Вони повинні стати сприятливим моментом для подяки, благання й довірливого віддання сім'ї в руки спільному Небесному Отцеві. Крім того, гідність і відповідальність християнської сім'ї як «домашньої Церкви» можна досягнути тільки завдяки неустанній Божій допомозі, яку Він завжди подасть, якщо її випрошуватимуть покірною та сповненою довіри молитвою⁴⁰.

Важливо подружжям на курсах наголошувати, щоб вони плекали і будували домашню Церкву, яка є першою їх спільнотою з Богом. Молитва не обмежується лише спільною ранішньою та/або вечірньою спільною молитвою, а супроводжує весь побут, трапезу, спільну працю, виховання дітей, свята, важливі сімейні свята та інші події.

³⁹ *Christus Vivit*, 265.

⁴⁰ *Familiaris Consortio*, 59.

Зрештою, папа відкриває перед сім'ями цілу палітру практик, які вони можуть вільно вживати в своєму житті. Окрім ранішньої та вечірньої молитви, вона повинна включати і різні інші форми, такі, як: читання Святого Письма, обов'язкову участь в недільних та святкових богослужіннях у храмі, але також і сімейні молитовні традиції відзначення свят літургійного року, різні форми молитов Божій Матері, до та після трапези, народні практики та інші. Більше того, як пише папа, «Директиви Собору відкрили нову можливість для християнської сім'ї, зачислюючи її до груп, яким радять спільно молитися Правилу Часослова»⁴¹.

Таким чином, віра та духовність мають стати не тільки індивідуальними практиками, але і справою усієї сім'ї, що зміцнює та поглиблює взаємовідносини.

Виховання дітей в молитві є основним та незамінним елементом, але запорукою його успішності є «конкретний приклад та живе свідчення батьків: тільки молячись спільно з дітьми, виконуючи своє царське священство, батько і мати можуть досягти глибини дитячих сердець, залишаючи слід, якого не зможуть стерти майбутні життєві події»⁴².

Про важливість батьківського прикладу молитви варто наголошувати на курсах ще й з огляду на тенденції, коли під впливом суспільства батьки можуть залишати релігійну сферу на розсуд самим дітям, мовляв, коли підростуть, тоді будуть приймати свідоме рішення про практикування релігії. Це є помилковим підходом, бо, не бачачи важливості релігії в сімейному житті з дитинства, не маючи вчення про стосунки з Богом, наївно вважати, що в дорослому віці таке бажання несподівано з'явиться.

Сім'я як виховна спільнота виступає в документах II Ватиканського Собору *Apostolicam actuositatem*, *Gaudium et spes* та *Gravissimum educationis*.

Згідно з декретом, члени подружжя є першими вчителями віри і проповідниками, які «словом та прикладом [...] виховують дітей для

⁴¹ *Familiaris Consortio*, 61.

⁴² *Familiaris Consortio*, 60.

християнського й апостольського життя, розсудливо допомагають їм обрати свій життєвий шлях і старанно плекають у них священне покликання, якщо воно зародилося»⁴³.

Gaudium et spes ширше розкриває роль сім'ї у вихованні дітей:

Активна присутність батька вельми допомагає у цьому вихованні, але й домашня турбота матері, якої передусім потребують молодші діти, також має бути їм забезпечена; при цьому не слід нехтувати законним суспільним розвитком жінки. Дітей треба так виховувати, щоб вони згодом, у зрілому віці, змогли з повним усвідомленням своєї відповідальності піти за своїм покликанням, у тому числі священничим, та обрати для себе такий життєвий стан, у якому, якщо одружаться, могли б створити власну сім'ю у сприятливих для цього моральних, соціальних і економічних умовах. До обов'язку батьків чи опікунів належить стати провідниками для молодих людей у створенні їхньої сім'ї своїми розсудливими порадами, до яких молодим слід охоче прислухатись, проте нехай батьки утримуються від прямого чи непрямого примушування молодих людей до одруження або ж до вибору чоловіка чи жінки⁴⁴.

А *Gravissimum educationis* підкреслює важливу роль батьків тим, що їх важко замінити: «Оскільки батьки дали життя своїм дітям, вони мають вагомий обов'язок їх виховувати, тож слід їх визнати першими й головними вихователями. Цей обов'язок є настільки важливим, що коли цього батьківського виховання бракує, важко заповнити його чимось іншим»⁴⁵.

Окрім документів II Ватиканського Собору, не бракує згадок про сім'ю як виховну спільноту і в інших документах, як понтифіків і Папської Ради у справах сім'ї, так і в документах УГКЦ.

Хартія прав сім'ї чітко декларує роль батьків у першості виховання; право на виховання у відповідності до своїх переконань; вільного вибору навчальних закладів та програм; право на вибір програми своїм дітям у питанні сексуальної

⁴³ II Ватиканський Собор. Декрет про апостолят мирян *Apostolicam actuositatem*. Львів 2014, 11.

⁴⁴ II Ватиканський Собор. Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes*. Львів 2014, 52.

⁴⁵ II Ватиканський Собор. Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationis*. Львів 2014, 3.

освіти; право на співпрацю з системою освіти; право на захист від негативного впливу ЗМІ на своїх дітей⁴⁶.

Іван Павло II ригористичніше підкреслює роль батьків, як першої виховної спільноти: «Батьки – перші і найважливіші виховники своїх дітей, і вони також володіють найбільшою компетенцією у цій справі; вони виховники тому, що вони – батьки»⁴⁷.

Проголошуючи 2008 рік роком християнського покликання, Синод єпископів УГКЦ висловив думку, подібну до тих, що містяться в документах II Ватиканського Собору.

Коли в християнській сім'ї народжується дитина, батьки повинні серйозно поставитись до того, що Господь доручає їм, цьому чоловікові й цій жінці, належно виховати цю дитину і допомогти їй у свою чергу пізнати своє покликання, докласти зусиль, аби вона усвідомила, що має в житті особливе місце, особливе завдання⁴⁸.

Окрім цього, про невід'ємне право батьків на виховання дітей відстоює в своїй апостольській адгортації папа Франциск.

[Виховання] не лише ярмо і тягар, а суттєве й невід'ємне право, захищати яке вони покликані, і яке ніхто в них не повинен відбирати. Держава пропонує навчальні програми за принципом субсидарної відповідальності, підтримуючи невід'ємні функції батьків, які мають право вільно вибирати тип освіти – доступної і високоякісної, яку бажають дати своїм дітям, згідно зі своїми переконаннями. Школа не заміняє батьків, а лише доповнює їх⁴⁹.

Усі ці документи підкреслюють важливість сім'ї як виховної спільноти. Вони згодні, що батьки є першими вчителями віри та проповідниками, які виховують дітей для християнського життя і розсудливо допомагають їм обрати свій життєвий шлях. Учительський Уряд також вказує на важливість активної присутності батька і турботи матері у вихованні дітей, визнаючи, що батьківське виховання є незамінним. Окрім цих документів, інші папські документи та Хартія прав сім'ї також підтримують роль сім'ї як виховної спільноти і визнають

⁴⁶ Пор. Папська Рада у справах сім'ї. *Хартія прав сім'ї* 2018, Стаття 5.

⁴⁷ Іван Павло II. Лист до сімей *Gratissimam Sane* 2018, 16.

⁴⁸ *Проголошення вірним Української Греко-Католицької Церкви 2008 року Божого Роком християнського покликання*. Львів 2008, с. 439.

⁴⁹ Francis. Post-Synodal Apostolic Exhortation *Amoris Laetitia*, 84.

права батьків на виховання своїх дітей. Іван Павло II підкреслював роль батьків як перших і найважливіших вихователів дітей.

Ці документи підтримують важливість родинного виховання, активної ролі батьків та їхнього впливу на формування моральних цінностей та розвиток дітей. Оскільки сім'я є основним оточенням для дитини, вони спонукають батьків до свідомого й розсудливого виховання, допомоги у виборі життєвого шляху та підтримки у здійсненні покликання.

До духовної сфери відноситься і питання совісті вірних, зокрема наречених. Попри проходження курсів, підготовки та катехизацій та інших форм передподружнього приготування, цілком ймовірною річчю може бути внутрішня незгода з тими тезами, які викладаються на цих курсах. Наречені можуть розуміти, що для умовних іспитів чи для передподружніх протоколів їм потрібно знати «правильні відповіді», щоб отримати доступ до Таїнства Вінчання, але в глибині свого серця вони можуть бути незгідними, наприклад, з тим же вченням про плідність та контрацепцію. Тому тут важлива апеляція до їх совісті і нагодою для цього є передподружні катехизації, як про це говориться в документі *Посібник для сповідників*.

Як висновок, можна процитувати документ *Приготування до тайни подружжя*:

Потрібно також подбати, щоби в період попереднього приготування наречені набули правильне розуміння і щиро «*sentire cum Ecclesia*» [відчували разом із Церквою] сенс подружжя, взаємодоповнюючі обов'язки чоловіка і дружини у подружжі й суспільстві, а також значення статевої ідентичності та відкритості для інших⁵⁰.

2.5. Катехуменальні напрямні подружнього життя

15 серпня 2016 року внаслідок злиття Папської Ради у справах сім'ї та Папської Ради у справах мирян була утворена Дикастерія у справах мирян, сім'ї і життя. У червні 2022 року ця дикастерія випустила у світ документ під назвою *Катехуменальні напрямні подружнього життя*.

⁵⁰ *Приготування до тайни подружжя*, 35.

У його передмові папа Франциск, пояснюючи важливість виходу цього документу, сказав, що недостатня підготовка до шлюбу несе за собою ризик укладення недійсного шлюбу або такого, що не зможе протистояти неминучим кризам і швидко розпадеться. Цим пояснюється обов'язок відповідального супроводу тих, хто хоче одружитися, щоб вони були захищені від травм розлучення і не втрачали віру в кохання. Папа наголошує, що і священники, і монахи, і подружжя є в однаковій мірі дітьми матері-Церкви, але ділиться своїми роздумами, що мати не може обирати між дітьми і повинна приділяти всім однакову увагу. Революційним є його порівняння передподружніх приготувань до формацій священників чи кандидатів до богопосвяченого життя.

Церква – це мати, і мати не робить відмінностей між дітьми. Вона не ставить їх в нерівне становище, присвячує всім однакову увагу, час та догляд. Присвячення часу – це ознака любові: якщо ми не відводимо часу для людини, це означає, що ми не любимо її. Про це неодноразово згадую, коли думаю про те, що Церква присвячує багато часу, декілька років, підготовці кандидатів до священства або богопосвяченого життя, але відводить мало часу, всього лише кілька тижнів, для тих, хто готується до шлюбу. Як священники і монахи, так і подружжя є дітьми матері Церкви, і така велика різниця у ставленні не є справедливою⁵¹.

Папа пропонує дійсно новий погляд. Хоча в реаліях сьогоденного життя реалізувати курси більш тривалими, ніж кілька зустрічей є важкою місією, не кажучи вже про курси на кілька місяців. Тим не менше погляд папи і його порівняння та паралель з формаціями священників та монахів є революційною і відкриває проблему з інших кутів.

Враховуючи довгу історію Церкви, є спокуса говорити про те, що в такій величезній структурі, маючи стільки вірних і стільки років досвіду, Церкві вже немає куди розвиватися в напрямі передподружньої підготовки. Але цей документ доводить протилежне і відкриває дорогу для подальшого розвитку. Вже на його початку йдеться про те, хто є ініціатором, а саме папа Франциск, який неодноразово наголошував на необхідності глибшої і ґрунтовної підготовки, про яку він говорив неодноразово. Підґрунтям для цієї підготовки є

⁵¹ *Prefazione del Santo Padre Francesco // Dicastero per i Laici, la Famiglia e la Vita. Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale. Orientamenti pastorali per le Chiese particolari. 2022, c. 8.*

програма дорослого неокатехуменату⁵². Привертає увагу той факт, що необхідність, яка здавалося б очевидною і мала би бути підтримана очевидними програмами, не була актуалізована раніше.

Відповідаючи на заклик папи, вже сама дикастерія, яка підготувала цей документ, після папського заклику подає у вступі до цього документу наступний пункт, який розкриває його мету:

Цей документ, відновлюючи те, що вже було викладено на ту саму тему в документі колишньої Папської Ради для Сім'ї⁵³, є відповіддю на цю турботу Святого Отця та допомогою конкретним церковним спільнотам в розробці їхніх програм підготовки до таїнства шлюбу та супроводу перших років подружнього життя. Ці "пастирські орієнтири" не повинні сприйматися як структурований та повний "курс передподружньої підготовки" у вже готовій формі та змісті, готовий до використання в звичайній пастирській практиці. Мета полягає в тому, щоб викласти деякі загальні принципи та конкретну і комплексну пасторальну пропозицію, яку кожна місцева церква запрошена врахувати при розробці власного катехетичного шляху для подружнього життя, тим самим у творчий спосіб, відповідаючи на заклик Папи⁵⁴.

Це пояснення закликає партикулярні церкви до організації цієї роботи, відповідно до своїх традицій та умов. Більше того, воно відкриває простір для творення програм та актуалізації цього папського заклику.

Важливою ланкою цього шляху є активна участь вірних, які у співпраці зі священниками та монахами, є асистентами та наставниками молодят в різних аспектах життя і таким чином спасаються самі, бо є євангелізаторами, а також несуть цю радість далі і своїм прикладом заохочують молодят та нові сім'ї. Проте важливо уникати двох небезпек: заміни священника цими подружжями і навпаки, накладання на ці подружжя обов'язків підготовки наречених, які виснажать ці подружжя і внесуть проблеми у їх власні взаємовідносини⁵⁵.

Папа Франциск пропонує катехуменат, який повинен охоплювати підготовку до шлюбу, саме Таїнство Подружжя та перші роки після нього. Для цього кожна єпархія повинна розробити свій проєкт програми подружнього

⁵² Поп. Dicastero per i Laici, la Famiglia e la Vita. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale. Orientamenti pastorali per le Chiese particolari*. Libreria Editrice Vaticana 2022, 1.

⁵³ Мається на увазі документ *Приготування до Тайни Подружжя*.

⁵⁴ *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 2.

⁵⁵ Поп. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 10.

катехуменату, відповідно до свого географічного та культурного контексту, але повинна дотримуватися таких принципів:

- тривалість проєкту повинна бути достатньо довгою, щоб дозволити парам реально задуматися і дозріти;
- хоча проєкт починається з конкретного досвіду любові, підготовка до шлюбу має бути спрямована на віру і зустріч з Христом;
- повинен бути структурований на етапи, які позначаються – де це можливо і доцільно – ритуалами переходу, які відзначаються всередині громади;
- повинен включати всі ці елементи (без виключення): навчання, роздуми, обговорення, діалог, літургія, громада, молитва, свято⁵⁶.

Після розробки відповідного проєкту його варто протестувати або на всіх, або на частині парафій, врахувати зауваги та пропозиції і скоригувати відповідно до них⁵⁷. Також важливою є формація провідників цього катехуменату, щоб вони були більш чуйними до нього, не мали віддалення від тематики і жили цим служінням. Має бути відповідний тон та стиль, які передбачатимуть не домінування чи керівництво, а лідерство за посередництвом чуйного ставлення та особистого прикладу⁵⁸.

Досить неординарною пропозицією є залучення не лише одружених пар та експертів, але і розлучених осіб, які лишаються вірними Таїнству Подружжя і можуть дати правдиве християнське свідчення. Окрім цього важливо міняти ті чи інші ділянки роботи відповідним командам і забезпечувати їм відповідно зміну. Також є важливою співпраця між парафіями. Як варіант можна розділяти програму на кілька парафій чи спільнот, щоб у співпраці вони творили спільне служіння катехуменату⁵⁹. Особливо актуальним це є в умовах Церков, які перебувають на місійних теренах чи які є не дуже чисельними. Як приклад, в Україні УГКЦ не є однорідною і в західних областях, де вона домінує, такі катехуменальні спільноти можуть творитися на парафіях чи деканатах.

⁵⁶ *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 16.

⁵⁷ Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 17.

⁵⁸ Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 20.

⁵⁹ Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 21.

Натомість на східних теренах держави, де структури УГКЦ лише розвиваються, це часто може бути можливим лише на рівні цілих екзархатів.

Для глибшого пережиття парами фаз катехуменату, відповідні ритуали грають важливу роль. Саме тому є важливим їх імплементувати в проекти програм і дотримуватися їх. «Серед ритуалів, які варто враховувати перед самим шлюбним обрядом, можуть бути: вручення Біблії парам, представлення перед громадою, благословення обручок, вручення "молитви пари", яка супроводжуватиме їх на шляху»⁶⁰.

Загально пропонується така послідовність, яку можна адаптувати під потреби:

- I. *«Попередня фаза катехуменату: віддалена підготовка*
 - A. Пастирська робота з дітьми
 - B. Пастирська робота з молоддю
- II. *Проміжна фаза (кілька тижнів): час прийняття кандидатів*
 - A. Обряд входу до шлюбного катехуменату (на закінчення фази прийняття)
- III. *Фаза катехуменату*
 - A. Перша ступінь: наближена підготовка (протягом близько року)
 1. Обряд заручин (на закінчення наближеної підготовки)
 2. Короткий відпочинок на вступ до безпосередньої підготовки
 - B. Друга ступінь: безпосередня підготовка (кілька місяців)
 1. Короткий відпочинок на підготовку до весілля (за декілька днів до відзначення)
 - C. Третя ступінь: перші роки шлюбного життя (2-3 роки)»⁶¹.

На окрему увагу заслуговує поділ на етапи в даному документі, бо він з одного боку дублює той поділ, який був в *Familiaris Consortio* чи у *Приготуванні до Тайни Подружжя*, а з іншого надає нового сенсу та змісту. Важливість праці з підлітками та молоддю є необхідною, щоб вони не дивилися на шлюб та стосунки через призму негативного досвіду, який можуть здобувати і який пізніше може призвести до руйнівних наслідків для їх майбутнього шлюбу та сексуального життя. Ще одним фактором, крім культурного, може бути спільне життя через незнання сенсу покликання до шлюбу⁶².

⁶⁰ *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 23.

⁶¹ *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 24.

⁶² Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 29.

Катехуменальні напрямні подружнього життя вказують мету віддаленого приготування так:

Метою віддаленого приготування є: а) виховати у дітей повагу до себе та до інших, усвідомлення своєї гідності і поваги до гідності інших; б) презентувати дітям християнську антропологію та перспективу покликання, що міститься у Хрещенні і призводить до шлюбу або богопосвяченого життя; с) виховати підлітків в аспектах емоційності та сексуальності з огляду на майбутнє покликання до щедрої, виключної та вірної любові (як у шлюбі, так і у священстві або богопосвяченому житті); d) запропонувати молодим людям шлях особистісного та духовного зростання, щоб подолати незрілість, страхи та опір і відкритися для стосунків дружби та любові, які не є власницькими або нарцистичними, але є вільними, щедрими та жертвними⁶³.

В фазі передкатехуменату (яка передує прийняттю до катехуменату) важливо приділити увагу до пар, які живуть разом без шлюбу, але які відкриті на діалог. Важливо не тиснути на них, а щиро запросити долучитися, щоб в подальшому вони дозріли до рішення взяти Таїнство Подружжя⁶⁴.

Основних фаз катехуменату є три: «попереднє приготування, безпосереднє приготування та супровід в перші роки шлюбу»⁶⁵. В ідеалі перехід між етапами має бути від кількох місяців до року, але може адаптуватися залежно від країни та контексту. Головне, щоб була регулярність зустрічей⁶⁶.

2.5.1. Попереднє і безпосереднє приготування

Перш за все пари, що готуються, на першому етапі – попереднього приготування, заохочуються до участі в парафіяльному житті, участі в Святих Таїнствах та інших активностях парафії. Але потрібно бути уважним до конкретного досвіду цих пар, щоб відповідно до нього робити ті чи інші пропозиції⁶⁷.

Окрім цього даний етап передбачає виникнення суперечностей, які пара, що готується, має можливість вирішити та обговорити. На цьому етапі мета полягає у вивченні шлюбного покликання пари і прийнятті відповідного рішення –

⁶³ *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 36.

⁶⁴ Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 40.

⁶⁵ *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 48.

⁶⁶ Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 48.

⁶⁷ Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 50.

одружитися чи припинити відносини. Під час цього етапу розглядаються не лише богослов'я шлюбу, але й інші аспекти, пов'язані з практичними аспектами шлюбного життя. Важливо розуміти різницю між підготовкою до весілля і підготовкою до життя у шлюбі. Процес розрізнення відбувається через духовні, особисті та спільні розмови, що має велике значення для визначення основних передумов укладення шлюбу – здатності і бажання⁶⁸. Ще в *Amoris Laetitia* папа застерігав:

початкова закоханість приховує або релятивізує багато речей, уникає протиріч, і у такий спосіб проблеми відсуваються на майбутнє ... Ніщо не є таким мінливим, непостійним і непередбачуваним як бажання, і ніколи не можна захочувати до подружжя, якщо не знайшлося інших мотивацій, які дадуть цьому зв'язку реальні можливості стабільності⁶⁹.

Окрім цього папа посилається на єпископів Кенії, які зауважували, що «наречені, занадто зосереджені на дні шлюбу, забувають, що готуються до зобов'язань, які триватимуть усе життя»⁷⁰.

Оскільки пари можуть мати недостатньо сформоване уявлення про шлюб, різні мотивації або ілюзії, результатом даного етапу може бути розрив відносин з певною парою. Проте варто зазначити, що такий результат не може вважатися негативним, оскільки якщо пару допустити до наступних етапів, а вони не вдаються у вирішенні своїх упереджень, це може призвести до укладення недійсного шлюбу або виникнення інших негативних наслідків.

На цьому ж етапі важливо наголошувати на чесноті чистоти⁷¹, формуванні спільних духовних практик⁷², а завершитися цей етап може заручинами⁷³.

У підсумку, основні цілі попереднього приготування включають: а) повторне пропонування катехези ініціації в християнську віру та наближення до церковного життя; б) надання можливості пройти конкретну ініціацію у священне таїнство шлюбу та досягти чіткого усвідомлення його основних аспектів; в) поглиблення тем, пов'язаних зі стосунками в парі, та усвідомлення власних психологічних та емоційних недоліків; г)

⁶⁸ Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 55.

⁶⁹ *Amoris Laetitia*, 209.

⁷⁰ *Amoris Laetitia*, 215.

⁷¹ Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 57.

⁷² Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 58.

⁷³ Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 59.

завершення першої фази розрізнення покликання пари щодо шлюбу; д) продовження більш глибокого духовного шляху⁷⁴.

Метою безпосереднього приготування є «а) пригадати доктрини, моральні та духовні аспекти шлюбу (уточнюючи також тематики необхідних канонічних бесід); б) проживати духовний досвід зустрічей з Господом; в) підготуватися до свідомої та плідної участі у весільній Літургії»⁷⁵.

2.5.2. Супровід пар у перші роки після одруження

На третьому етапі, який і є новим здобутком церковного вчення, парі пропонується продовжити та поглибити свою формацію після одруження, щоб шлюб не був метою, а лише початком нового періоду їх життя, який в супроводі спільноти вони разом проходять⁷⁶. «Одруження – не кінець дороги ... подружжя – це довгострокове покликання, яке вимагає розсудливого рішення йти разом через усі випробування і труднощі»⁷⁷.

Суть цього етапу полягає в тому, що від початку спільного життя подружжю важливо отримати практичну допомогу для гармонійних відносин. Тут потрібно вчитися приймати інакшість партнера, вирішувати конфлікти, розуміти етапи розвитку кохання, знаходити баланс між особистими потребами та потребами пари, формувати здорові звички, підтримувати гарні стосунки зі своєю родиною та розвивати духовність у шлюбі⁷⁸.

Пасторальними засобами можуть слугувати:

слухання Слова Божого, особливо за допомогою *lectio divina*; зустрічі для роздумів на сучасні теми, що стосуються подружнього та сімейного життя; залучення пар до літургійних церемоній, спеціально призначених для них; регулярні духовні відпочинки для подружжя; ... розмови та духовний супровід; участь у сімейних групах для розвитку діалогу з іншими сім'ями; залучення до благодійних та місіонерських заходів⁷⁹.

⁷⁴ *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 63.

⁷⁵ *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 73.

⁷⁶ Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 75-76.

⁷⁷ *Amoris Laetitia*, 211.

⁷⁸ Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 78.

⁷⁹ *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 83.

Але дуже важливо священникам та координаторам подружніх спільнот зберігати баланс між цими всіма заходами, пригадувати про індивідуальний підхід і не «перенасичувати» програму, щоб у учасників не було вигорання.

Ще раніше папа зауважував і те, що деякі подружжя зникають після шлюбу з обрив життя спільноти, але крім цього священники можуть втрачати можливості до їх залучення, коли вони можуть з'явитися знову. Тому він дає ще один перелік різних пасторальних практик, а також заохочує зрілі подружжя, які живуть неподалік від молодих подружжів, налагоджувати контакт, супроводжувати, допомагати і запрошувати до спільноти⁸⁰.

Метою цього всього етапу є:

а) представити в "містагогійній шлюбній катехизі" духовні і екзистенційні наслідки таїнства, що здійснюється в конкретному житті; б) допомогти парам з самого початку правильно встановити міжособистісні відносини в шлюбі; в) поглибити такі теми як сексуальність в подружньому житті, передача життя і виховання дітей; г) прищепити парам тверду волю захищати шлюбні узи в будь-якій кризі, яка виникає; е) запропонувати зустріч з Христом як незамінне джерело оновлення подружньої благодаті і набуття подружньої духовності; е) закликати до відчуття конкретної місії християнських подружжя⁸¹.

Для успішного провадження цього етапу необхідно покращувати підготовку священників, семінаристів та світських вірян до супроводу молодих пар у шлюбі. Важлива систематична формація для подолання застарілих практик та розвитку необхідних навичок супроводу. Також потрібно увагу на нові виклики пастирської роботи щодо шлюбу та сім'ї, зокрема в моральних та біоетичних питаннях. Співпраця між священниками та мирянами є необхідною. Пари, що залучені в цій пасторальній роботі, повинні мати можливість активно діяти та ділитися своїм досвідом⁸². Ще в *Amoris Laetitia* папа наголошував на тому, що парафія є родиною родин, яка гармонійно суміщає в собі різні спільноти. Але для родинного душпастирства необхідна добра підготовка для кращого розуміння сучасних родин, а помічним досвідом може бути досвід одружених священників

⁸⁰ Пор. *Amoris Laetitia*, 230.

⁸¹ *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 85.

⁸² Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 86.

східного обряду⁸³. Окрім цього у випадку семінаристів потрібно розуміти, що формація не завжди може допомогти їм досягти необхідної зрілості для майбутнього служіння. Тому в процесі навчання і формації родини могли би супроводжувати цей процес, особливо якщо семінарист походить зі зраненої родини, яка не мала батька⁸⁴.

Також особливу нішу займає робота з парами в кризі, для супроводу яких необхідно створювати умови на парафії. Враховуючи, що кризові подружжя не завжди звертатимуться до спільнот для подолання власних криз, потрібно, щоб в цих спільнотах були залучені і ті подружжя, які самі переживали свої власні кризи і зможуть допомогти цим парам⁸⁵.

2.6. Висновок

Підсумовуючи можна ствердити, що документ є революційним, але водночас не змінює нічого з попереднього вчення Церкви. Більше того, він доповнює його різними прикладами. Окрім перелічених вище аспектів, він зосереджується ще на багатьох інших, як мішані шлюби, розлучені та сепаровані подружжя та інші. Проте найважливіше пам'ятати, що ці напрямні хоч і дають багато матеріалу для опрацювання єпархіями, але насамперед документ закликає до творення, креативу та гнучкості структур у творенні власних програм.

З огляду на відсутність обмеження передподружнього приготування в багатьох єпархіях лише кількома зустрічами зі священником, реалізація цих напрямних може бути ускладнена. Але з іншого боку, вона може бути поштовхом і базою для творення системних курсів підготовки до подружжя.

⁸³ Пор. *Amoris Lætitia*, 202.

⁸⁴ Пор. *Amoris Lætitia*, 203.

⁸⁵ Пор. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale*, 87-89.

РОЗДІЛ 3. ПІДГОТОВКА ДО ПОДРУЖЖЯ В УГКЦ

3.1. Вступ

Підготовка до шлюбу є важливим етапом в житті кожної пари, який вимагає великої уваги та дбайливості. Тому, у цьому розділі будуть розглянуті програми для організації передшлюбних курсів, що використовуються в УГКЦ.

Метою дослідження є порівняння цих програм за різними аспектами, а саме засадничим, юридичним, літургічним, особистісно-формаційним. Дослідження має на меті з'ясування того, які елементи входять до складу програм підготовки до шлюбу, які з них є спільними, а які різняться та які зміни відбулися в програмах протягом останніх років.

Для досягнення цієї мети будуть проаналізовані різні програми для підготовки до шлюбу, розглянуті між собою та порівняні між собою. Крім того, будуть розглянуті практичні аспекти їх застосування та адаптація під нові виклики й завдання, які ставить Церква перед вірними і тими, хто служить в напрямках підготовки подружжів.

Слід зазначити, що після виходу Української Греко-Католицької Церкви з підпілля вона почала утворювати та відроджувати структури, включно і з комісіями, які мали би опікуватися підготовкою подружжів. Так, в одній з Постанов Синоду Єпископів УГКЦ 1997 року вказує: «3.3.1. У кожній єпархії створити, згідно з ККСЦ, кан. 783, Комісію з питань подружжя і сім'ї. Доручити цій Комісії підготувати, в першу чергу, програму підготовки мирян до Святої Тайни Подружжя та узгодити її з Єпископом-Ординарієм»¹. В Постановах та рішеннях синоду єпископів УГКЦ 1-10 вересня 1998 року було створено Комісію у справах мирян з вказівкою долучити до неї справи, що пов'язані з подружжям та сім'єю, а також одне з рішень передбачало створення таких комісій на рівні єпархій, деканатів і парафій (по змозі)².

¹ *Постанови Синоду Єпископів УГКЦ 1997 року* // docs.ugcc.ua (24.05.2023), 3.3.1.

² Пор. *Постанови та рішення Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, що проходив у Львові – Крехові 1-10 вересня 1998 року [Витяги]*. Львів 2008, 24, 26.

3.2. Огляд посібників для підготовки до Таїнства Подружжя

Посібники для приготування до Таїнства Подружжя, які пропонуються до огляду, мають різне походження. Деякі з них можна назвати повноцінними курсами, інші – лише додатковим підручним матеріалом. Одні з них є видані церковними структурами, інші – світськими, державними чи недержавними організаціями, але в тій чи іншій мірі напрацьованими тими ж авторами та спеціалістами, що і програми УГКЦ.

Перша з них була видана у 2004 році Комісією у справах родини Львівської архієпархії і називається *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*. Вона містить на початку благословення владики Юліана Вороновського, тогочасного голови синодальної комісії УГКЦ у справах сім'ї та подружжя. Авторами цієї книги були о. Юстин Бойко СУ, о. Юрій Коласа, о. Орест Мокрик, о. Ігор Козанкевич, о. Ігор Пецюх, Анна Пецюх, Олександра Пецюх, Адріан Буковинський та Марія Буковинська.

Поділ курсу, який пропонується, передбачає 19 зустрічей з нареченими на різноманітну тематику, а також окремо в додатку йдуть зустрічі зі свідками та батьками наречених й інші вказівки щодо приступання до Святих Тайн, щодо батьківського благословення тощо³.

У 2006 році світ побачив посібник *Мандруючи до зрілості. Виховання для життя в сім'ї для молоді*. Він є перекладом польського посібника за редакції Терези Круль та Марії Рись і має поділ на 5 блоків в кожному з яких є від 3 до 6 тем⁴.

Наступний посібник, який пропонується до огляду, називається *Підготовка молоді до подружнього життя. Методичний матеріал* і виданий за сприяння Головного управління у справах сім'ї та молоді Київської міської державної адміністрації у 2008 році. Програма складається з десяти тем⁵ і її авторами є

³ Пор. Комісія у справах родини Львівської Архiepархії Української Греко-Католицької Церкви. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*. Львів 2004, с. 4-5.

⁴ Пор. *Мандруючи до зрілості: Виховання для життя в сім'ї, для молоді*. Львів 2006, с. 249-254.

⁵ Пор. Буковинський А. *Підготовка молоді до подружнього життя. Методичний матеріал*. Київ 2008, с. 3.

Адріан та Марія Буковинські, психолог Наталя Ільчишин і викладач біоетики Оксана Мельник.

У 2014 році світ побачили 2 посібники. Один був виданий Комісією у справах родини УГКЦ у Львові і має назву *Божий задум для вашого шлюбу*. Його особливість в тому, що авторами всього посібника є різні подружжя, які описали в ньому 12 тем⁶. Інший *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя* був виданий в Києві. Він отримав рекомендацію Державного інституту сімейної та молодіжної політики Міністерства освіти і науки України, а його авторами стали кандидат філософських наук Адріан Буковинський та Федір Фомін, кандидат медичних наук Зореслава Городенчук, кандидат юридичних наук Ірина Чеховська та ліценціат богослов'я прот. Петро Жук. Цей посібник можна вважати успішним з огляду на його рекомендацію державною інституцією, як праці авторів, частина з яких зустрічалася і в посібниках вище.

У 2015 році Центр передподружнього приготування Стрийської єпархії УГКЦ видав навчальний посібник з безпосереднього приготування до подружжя *Крокуючи до шлюбу...*. Це видання було присвячене 150-річному ювілею уродин Митрополита Андрея Шептицького⁷. В посібнику охоплено багато тем для того, щоб успішно підготувати молодят до подружжя, але як зауважує у передмові вл. Богдан Манишин, посібник не претендує на вичерпність всіх тем і покликаний до подальшого розвитку програм⁸. Матеріал є поділений на 10 модулів, кожен з яких має свого автора, що спеціалізується саме на цій темі⁹.

Останнім виданням є *Покликані до щастя. Методичні матеріали для передподружнього приготування*. Це видання побачило світ у 2022 році за сприяння Благодійного фонду імені митрополита Андрея Шептицького, Комісії

⁶ Пор. Прокопів Р., Прокопів Н. *Божий задум для вашого шлюбу*. Львів 2014, с. 3.

⁷ Пор. Стрийська єпархія УГКЦ. Центр передподружнього приготування. *Крокуючи до шлюбу...* Дрогобич 2015, с. 3.

⁸ Пор. Стрийська єпархія УГКЦ. *Крокуючи до шлюбу...*, с. 6.

⁹ Пор. Стрийська єпархія УГКЦ. *Крокуючи до шлюбу...*, с. 315.

УГКЦ у справах родини і мирян, а його авторами є о. Тарас Бабій, Олесь Кука, о. Володимир Гриб, Наталя Ільчишин, Христина Решетило-Ковальчук та о. Роман Тереховський. Сам посібник містить 5 розділів¹⁰, а в його анотації зазначено, що «Програма цього посібника розроблена згідно із завданням Синоду єпископів УГКЦ і рекомендована як базовий курс для приготування до святої тайни Подружжя»¹¹.

Таким чином йдеться про різні програми для приготування до Таїнства Подружжя, що мають різне походження та авторів. Деякі програми були акцептовані чи вийшли за підтримки світських державних та недержавних організацій, але в тій чи іншій мірі напрацьованими тими ж авторами та спеціалістами, що і програми УГКЦ. У тексті наведені приклади цих програм. Відмінність програм полягає в їх структурі та кількості тем, але всі вони мають спільну мету – підготувати наречених до Таїнства Подружжя.

3.2.1. Богословські та засадничі аспекти програм підготовки до шлюбу. Любов як рушій подружжя

Розглядаючи богословські аспекти слід зауважити, що це стосується в першу чергу основних цілей, засад та завдання шлюбу. Враховуючи, що не всі посібники з запропонованих є церковними, відповідно не всі можуть піти в порівняння богословських поглядів на шлюб.

В посібнику «Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя» до кожної із зустрічей є вказівка про те, хто мав би її проводити¹². Згідно неї перші зустрічі проводить священник. В них зустрічаємо першу згадку про те, що подружжя, це «...союз, що від початку заснований Творцем і наділений Його законами»¹³. Вступна зустріч цього посібника побудована на тому, що

¹⁰ Пор. Комісія УГКЦ у справах родини і мирян. *Покликані до щастя: методичні матеріали для передподружнього приготування*. Львів 2022, с. 3.

¹¹ Комісія УГКЦ у справах родини і мирян. *Покликані до щастя*, с. 2.

¹² Пор. Комісія у справах родини Львівської Архiepархії УГКЦ. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*, с. 11-15.

¹³ Комісія у справах родини Львівської Архiepархії УГКЦ. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*, с. 20.

присвячена викликам та труднощам, для уникнення яких молодята повинні засвоювати фундаментальні речі для їхнього подружжя. Однією з таких речей, яку вони повинні зрозуміти «сутністю подружнього життя є *правдива любов* – цілковите віддання себе коханій людині» за прикладом Христа¹⁴. Більш вичерпне визначення любові подається далі: «Подружня любові – це самозречення заради свого чоловіка чи своєї дружини. Ми не повинні думати, що зробить для мене ця особа, але радше, що я можу подарувати цій особі, що я можу принести в життя цієї людини, як я можу збагатити життя цієї людини»¹⁵. Окрім цього етапи дозрівання любові є розкриті в темі «Дозрілість до подружжя, зріла любов», де розглянуто такі етапи любові:

- «Любов малої дитини – близькість»;
- «Любов дитини шкільного віку – виключність»;
- «Любов підлітків – емпатія»;
- «Дозріла любов – дарування»¹⁶.

Іншим чинником, який стимулює до одруження, є довіра. Це визначення відповідає на питання чи достатньо однієї лише любові для того, щоб одружитися. «Саме фактор *довіри один до одного* дає підставу для рішення одружитися. Якщо ми не довіряємо людині, вагаємося чи сумніваємося, ми не зробимо цього вирішального кроку»¹⁷.

Таким чином Посібник «Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя» дає фундаментом подружнього життя любов за прикладом Христа і довіру як рушій рішення про укладення шлюбу. Ця тема наскрізь проходить через вступні зустрічі на протипагу різним традиціям, примусу батьків, розрахунку та іншим хибним мотивам щодо укладення шлюбу. З одного боку це

¹⁴ Пор. Комісія у справах родини Львівської Архиепархії УГКЦ. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*, с. 20.

¹⁵ Комісія у справах родини Львівської Архиепархії УГКЦ. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*, с. 20.

¹⁶ Пор. Комісія у справах родини Львівської Архиепархії УГКЦ. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*, с. 87-92.

¹⁷ Комісія у справах родини Львівської Архиепархії УГКЦ. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*, с. 25.

можуть бути банальні речі, про які молодята могли чути не раз протягом свого життя, а з іншого боку метою Церкви у такій підготовці є донесення повного вчення і ці принципи є фундаментом, на якому будуватиметься все наступне навчання.

Переходячи до посібника «Мандруючи до зрілості», варто зауважити, що цей посібник не є посібником безпосереднього приготування до подружжя. Але в анотації є зазначено, що «книжка призначена для молодих людей, для батьків, а також може служити посібником для різного роду занять чи курсів з приготування до сімейного життя»¹⁸. Таким чином його можна назвати особистісно-формаційним і таким, що належить до віддаленого приготування до подружжя.

Саме тому його поділ є дещо відмінним від інших, любов, її види та поняття подружньої любові знаходиться в другому блоці «Любов і статевість». Поняття любові дуже широко розкрито на основі грецької філософії та її п'ятьма розуміннями любові, як: *agape, phileo, epithymia, storge, eros*¹⁹. Щодо розуміння подружньої любові, посібник виділяє її окремо, розбивши на такі складові:

- «справді людська»
пронизує усі сфери життя людини – тіло, психіку та душу;
- «вірна і виняткова»
є нерозривна;
- «повна»
повне єднання, безкорисливість, спрямованість на добро іншого;
- «плідна»
спрямована на продовження (прокреацію)²⁰.

Загалом вся частина блоку називається «Від закоханості до кохання» і є присвячена усім цим поняттям, але тут виокремлено лише те, що стосується безпосередньо подружжя.

¹⁸ Мандруючи до зрілості, с. 2.

¹⁹ Пор. Мандруючи до зрілості, с. 58-62.

²⁰ Пор. Мандруючи до зрілості, с. 62-63.

Іншим посібником, який розглядається в контексті даного дослідження, є «Підготовка молоді до подружнього життя. Методичний матеріал». Він, як зазначалося раніше, не є продуктом церковної структури, тому складно говорити про його богословські моменти. Зasadничі аспекти, необхідні для успішного шлюбу, в ньому описуються як віра та довіра. Вони розглядаються як правильний фундамент до бажання одруження. Ці речі описані в контексті пояснення закоханості та любові, як рушії до рішення одружитися. Автор цієї частини зазначає, що «ця зустріч сформована на дослідженнях сімейного психолога Гарі Чепмена»²¹. Визначення любові, яке подається тут, є таким:

Це внутрішній стан кожного з нас, при якому ви на сьогоднішній день утвердилися в дуже конкретному рішенні, що ви готові, будете і хочете жити все своє життя для коханої людини. Іншими словами, сутність любові полягає в готовності до самопожертви задля добра і щастя іншої людини, в даному випадку по відношенню один до одного²².

Надалі усі змістовні аспекти даної зустрічі базуються на теорії п'яти мов любові, висвітленої Гарі Чепменом, і включають характеристику кожної з них²³.

Говорячи про посібник «Божий задум для вашого шлюбу», можна констатувати, що тут є відсутнє визначення любові чи тематика про підхід до шлюбу загалом. Як описувалося вище, він має в своєму змісті 12 зустрічей, але всі вони є вже більш практичними. Наприклад, першою йде тема «Полишити батьків» з відповідним вмістом²⁴. І тут нічого нема вже про любов, її види, визначення і т. д.

Набагато розлогішим у вступних темах є «Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя». В ньому описується так само любов, як жертвність.

Любов у своїй суті є відданою, жертвною. Сутністю подружнього життя є правдива любов – цілковите віддання себе коханій людині. Подружня любов – це самозречення заради свого чоловіка чи своєї дружини. Не можна думати, що зробить для мене ця

²¹ Буковинський. *Підготовка молоді до подружнього життя*, с. 10-12.

²² Буковинський. *Підготовка молоді до подружнього життя*, с. 12.

²³ Пор. Буковинський. *Підготовка молоді до подружнього життя*, с. 13-21.

²⁴ Пор. Прокопів, Прокопів. *Божий задум для вашого шлюбу*, с. 11-17.

особа, а радше – що я можу подарувати їй, що я можу принести в життя цієї людини, як я можу збагатити життя цієї людини²⁵.

«Наступним орієнтиром щодо створення сім'ї є довіра». З одного боку це щось очевидне і не потребує пояснення, з іншого – вона має також свої три складові:

- «передбачуваність особи»;
- «надійність людини»;
- «віра людині»²⁶.

Окрім цього складовими довіри є вірність та чесність²⁷. В цілому, посібник дуже розлого описує засади шлюбу, але це зрозуміло з огляду на його формат, як посібник для ведучих передподружніх курсів. Більше того, описані моменти про любов, довіру та інші, містяться у першій темі, яка переплітається постійно з науковими даними, статистикою та іншою ввідною інформацією. Натомість більше поняття любові розглядається в окремій темі «Любов чи закоханість? Любов у дії». Тут розкрито набагато детальніше саме поняття любові, як його відрізнити від закоханості, подані історії, приклади і, навіть, ґрунтовна таблиця відмінностей любові від закоханості. Подана інформація і про детальне визначення любові, її розвиток та формацію. Як і у випадку посібника «Підготовка молоді до подружнього життя. Методичний матеріал», тут формація любові проілюстрована на основі «П'яти мов любові» Чепмена²⁸. Окрему увагу заслуговує тема «Церковний шлюб», в якій є підрозділ «Подружжя, як відображення союзу між Христом і Церквою». Тут розкривається богословський вимір подружжя і прив'язана до нього символіка Чину Вінчання, а також

²⁵ Буковинський А. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*. Київ 2014, с. 42.

²⁶ Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 43-44.

²⁷ Пор. Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 44.

²⁸ Пор. Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 46-60.

богословське пояснення нерозривності шлюбу²⁹. В цій же темі окремо ще подані підтеми «Таїнство шлюбу в Римо-Католицькій Церкві» та «Шлюб у Євангельських (протестантських) церквах»³⁰. Також питання любові є порушене в темі «Взаємне пізнання. Аспекти зрілості. Життєві цінності». Тут вона розглянута через три значення, які існують в грецькій мові, а саме «ерос», «філео» та «агапе», кожен з яких пояснений детальніше³¹.

На початку посібника «Крокуючи до шлюбу...» міститься тема «Богослов'я подружжя». Вона є першою із запропонованих там тем і у своєму змісті покликана розкрити такі теми, як: універсальне покликання людини, що закладене в подружньому житті; джерело походження феномену подружжя; ознаки і завдання подружнього союзу; таїнственный характер інституту подружжя та богословський зміст Чину Вінчання у Візантійському обряді³². Тема богослов'я подружнього союзу серед розглянутих посібників зустрічається вперше і її автором був бр. Тарас Бабій, який на сьогоднішній день вже є священником Стрийської єпархії і написав розділ з однойменною назвою у вже новому посібнику «Покликані до щастя». В ньому він аналізує такі теми, як «Боже покликання до шлюбу», «Драма гріхопадіння», «Суть тайни Подружжя» і «Чин тайни Вінчання у Візантійській традиції»³³.

На основі огляду питань щодо цих програм можна зрозуміти, що більшість з них розпочинають своє навчання зі статистики, огляду сімейних проблем сьогодення і від цього пропонується переходити до безпосередніх питань, пов'язаних з тим, що таке шлюб, на чому він базується і як слід підходити до рішення про його укладання. Спільний знаменник, який є в більшості з них, це природне базування подружжя на любові. Саме тому практично в більшості з них

²⁹ Пор. Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 145-147.

³⁰ Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 147-149.

³¹ Пор. Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 74-75.

³² Пор. Стрийська єпархія УГКЦ. *Крокуючи до шлюбу...*, с. 10.

³³ Пор. Комісія УГКЦ у справах родини і мирян. *Покликані до щастя*, с. 11-41.

питанню любові присвячено окремі зустрічі. Найпоширеніший акцент на любові – це жертвний вимір і самодарування іншій особі. Також особливим є базис у світських програмах на п'яти мовах любові Чепмена.

В усіх програмах засадничі чи богословські елементи містяться переважно на перших зустрічах, окрім посібника «Мандруючи до зрілості». Адже, як згадувалося вище, він не належить до безпосереднього приготування до шлюбу, а відповідно, питання любові розглядається там вже після питання людини загалом. Також в посібнику «Божий задум для вашого шлюбу» богословські аспекти містяться наприкінці і ця тема виступає радше висновком чи епілогом, ніж окремою зустріччю³⁴.

Іншою особливістю є те, що до трьох посібників долучалося подружжя Буковинських. Тому тема закоханості, віри та довіри прослідковується в трьох посібниках, два з яких є «світськими». Питання богослов'я подружжя розкриваються в трьох з представлених посібників, а саме в «Крокуючи до шлюбу...» та «Покликані до щастя». В них обох ця тема розкрита о. Тарасом Бабієм. І, що важливо, розкрита в посібнику «Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя», який, попри свою «світську» природу, розкриває різні опції та погляди трьох конфесій на природу шлюбу.

3.2.2. Правові аспекти програм підготовки до шлюбу

Говорячи про канонічні аспекти програм підготовки до шлюбу, навряд чи варто шукати новизну в цих програмах чи те, що вони будуть різнитися в цьому питанні. Канонічне право базується на кількох документах. Це Кодекс канонічного права, а у випадку УГКЦ – це Кодекс канонів Східних Церков та Партикулярне право УГКЦ. Якщо говорити про цивільне право, то воно в більшості регулюється Сімейним кодексом України. Тому єдине, про що можна говорити, це розмір висвітлення цих тем в тому чи іншому посібнику.

³⁴ Пор. Пор. Прокопів, Прокопів. *Божий задум для вашого шлюбу*, с. 92-94.

Відтак, в посібнику «Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя» канонічному подружньому праву присвячено лише одну неповну сторінку. Там зазначено, що основа цієї теми «перешкоди та дефект подружньої згоди», а «оскільки дана зустріч повинна носити лише інформативний характер, нижче подається перелік рекомендованої літератури»³⁵. Така ж ситуація є і з висвітленням теми подружжя та сім'ї в цивільному праві. Там вказується основним джерелом Сімейний Кодекс України, але перед тим в короткій характеристиці зустрічі зазначається: «На дану зустріч парох або священник, який провадить курс ... повинен запросити компетентну особу – юриста, який би міг висвітлити для наречених основні засади Сімейного Кодексу України. Священник повинен подбати, щоб запрошена особа була практикуючим християнином»³⁶. Ще однією вимогою є обов'язковість присутності священника і на цьому весь перелік вимог та рекомендацій щодо цієї зустрічі є вичерпаним³⁷.

В посібнику «Мандруючи до зрілості» немає ніяких вставок про канонічне право, але є розділ «Правове регулювання сімейних відносин в Україні». Він складається з таких тем, як «Джерела правового регулювання сімейних відносин в Україні», «Поняття сім'ї», «Шлюбні правовідносини», «Поняття шлюбу. Державна реєстрація шлюбу», «Недійсність шлюбу», «Права та обов'язки подружжя», «Припинення шлюбу та сепарація», «Правовідносини батьків та дітей»³⁸. Враховуючи, що ця книга є перекладом з польського посібника, можна допустити, що цей розділ доданий в українському виданні або в оригіналі була подібна тематика, але відповідно до польського цивільного законодавства.

В «Навчально-методичному посібнику для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя» тема цивільного шлюбу є досить

³⁵ Комісія у справах родини Львівської Архиепархії УГКЦ. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*, с. 194.

³⁶ Комісія у справах родини Львівської Архиепархії УГКЦ. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*, с. 195.

³⁷ Пор. Комісія у справах родини Львівської Архиепархії УГКЦ. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*, с. 195.

³⁸ Пор. *Мандруючи до зрілості*, с. 231-247.

вичерпною і написаною кандидатом юридичних наук. Вона розкрита з різних аспектів і розглядає поняття та правову природу шлюбу, умови укладання шлюбу, недійсність шлюбу, фактичні шлюбні відносини (т. зв. конкубінат), права та обов'язки подружжя та шлюбний договір³⁹. Таким чином тема розкрита максимально вичерпно, хоч і потребує певних коректив, якщо вона буде застосовуватися для передподружнього приготування на церковному рівні з огляду на аспекти, які апріорі не схвалюються Церквою. Канонічний аспект є представленим в частині «Таїнство шлюбу в Римо-Католицькій Церкві». Вони не є розкриті дуже детально і вичерпно. Перш за все є коротка згадка: «Умови чинності шлюбу встановлені правовими канонами, які також утверджують права та зобов'язання по відношенню одне до одного та до народжуваних дітей»⁴⁰. Ще однією згадкою є нерозривність шлюбу – одна з двох фундаментальних ознак, згідно з вченням Католицької Церкви: «Згідно з церковними законами, чинний шлюб – нерозривний, адже його "ніяка людська влада і ніяка причина не в змозі роз'єднати, окрім смерті". Це пояснюється тим, що згідно з католицькою вірою "творцем шлюбу є Бог"»⁴¹. Отже, можна ствердити, що і в такій світській програмі може бути присутнім канонічно-правовий аспект шлюбу, що можна зробити при вдалому написанні таких програм.

Найбільше тематика канонічно-правових аспектів є розкрита в посібниках «Крокуючи до шлюбу...» та «Покликані до щастя». Відтак, в першому посібнику ця тема є написана ліценціатом канонічного права о. Олегом Барбуляком. В ній на початку розкривається саме подружжя в канонічному праві, поняття подружжя як Таїнства, пояснені суттєві властивості єдність та нерозривність і детально розкриті перешкоди до Таїнства Подружжя. Кожна з цих перешкод є розписана і пояснена. Особлива увага приділена і тематиці подружньої згоди та

³⁹ Пор. Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 135-142.

⁴⁰ Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 148.

⁴¹ Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 149.

випадкам, в яких вона може бути не правочинна. Це все є проілюстроване прикладами. Завершується цей модуль темою «Форма подружжя»⁴².

В другому посібнику тема починається від відомостей про канонічне право, зокрема історія ККСЦ та відомості про Партикулярне право УГКЦ. Також розповідається про загальне розуміння канонів і їх місце в системі Божого закону. Вже переходячи до теми самого подружжя в канонічному праві, є загальна підтема про це. Потім йдеться про рівноправ'я, користування канонічним правом (наприклад, у випадках мішаного подружжя) тощо та заручини. Пізніше йдеться про душпастирську опіку до укладання подружжя та правосильність подружжя – тема, яка включає в себе широкий спектр підтем, враховуючи такі, як перешкоди, види згоди та важливість укладення канонічної форми подружжя⁴³. Таким чином можна говорити про ще детальніший розбір подружжя в сфері канонічного права.

Якщо говорити про «Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя», то це радше не теми, а згадки про те, що їх необхідно провести і поданий список літератури. Це не є достатнім і вартувало в посібник додати бодай базові закони та норми. Особливо канонічне право, яке змінюється не так часто, порівняно з цивільним. Частково зрозумілою є відсутність інформації про канонічне подружнє право в посібнику «Мандруючи до зрілості», бо цей посібник не стосується безпосереднього приготування, хоча включення цієї інформації не було би зайвим.

В посібнику «Підготовка молоді до подружнього життя» теж відсутня інформація про цивільні правові аспекти. Враховуючи світський характер цього посібника, відсутність канонічних правових аспектів є закономірною. Також ці теми є відсутні і в посібнику «Божий задум для вашого шлюбу». Тому вони не розглядалися в даному підрозділі.

⁴² Пор. Крокуючи до шлюбу... – с. 41-57.

⁴³ Пор. Комісія УГКЦ у справах родини і мирян. *Покликані до щастя*, с. 156-191.

Потрібно з обережністю застосовувати на курсах питання, які розкриваються в «Навчально-методичному посібнику для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя» через те, що не всі з них узгоджуються з церковним вченням. Такими прикладами є укладання шлюбного договору та фактичні шлюбні відносини. Проте в цілому, поняття шлюбу в цивільному праві розкрито дуже розлого і не потребує пошуку додаткової інформації для ознайомлення з нею молодят. На сьогоднішній день до цього можна додавати хіба що інноваційні методи подання заяв на шлюб чи інші послуги, які держава пропонує сьогодні для сімей через платформи інтернет-послуг. Канонічний аспект представлений досить побіжно в частині про вінчання у римо-католиків.

Що стосується посібників «Крокуючи до шлюбу...» та «Покликані до щастя», слід зазначити, що попри те, що в першій програмі автор говорить, що «Дана праця не претендує на те, щоби бути вичерпним джерелом інформації про подружжя в канонічному праві, однак є достатньою для того, аби ознайомити пари, котрі готуються до прийняття Святого Таїнства Подружжя, з канонічним аспектом цього Таїнства»⁴⁴, її можна назвати вичерпною для такого рівня подружніх курсів. Адже пропонована тематика зустрічей є широкою. Особливо якщо порівнювати з іншими програмами, які є видані в церковному середовищі. Те ж можна сказати і за другий посібником, де тема «Канонічні аспекти укладення святої тайни Подружжя» висвітлена отцем Романом Тереховським. Можна зазначити, що вона висвітлена ще детальніше, ніж в посібнику «Крокуючи до шлюбу...», але загалом обидва ці посібники найбільш вичерпно подають інформацію про канонічне подружнє право. Водночас вони обидва не дають інформації про цивільне подружнє право.

⁴⁴ Стрийська єпархія УГКЦ. *Крокуючи до шлюбу...*, с. 57.

3.2.3. Богослужбові аспекти програм підготовки до шлюбу

Описуючи всі процеси приготування, документи, курси, посібники та програми, слід усвідомлювати, що це все є важливим елементом для формації майбутніх подружжів, але остаточним кроком є саме Таїнство Вінчання. Підготовка до нього займає багато часу, зусиль, фінансів. Для наречених цей весь період часто настільки пов'язаний зі стресом, що саме Таїнство Вінчання може «пролітати» повз них і стати просто одним з елементів чи однією з рисок, яка підкреслить їх новий стан. Але насправді, це богослужіння є осердям всього дійства, що може обійтися без витрат, без підготовки святкувань чи, навіть, в екстрених випадках, без передподружнього приготування в формі курсів. Саме тому є важливо окрему зустріч (а за потреби не одну) проводити саме на тему самого Таїнства Вінчання для того, щоб наречені пережили цей найважливіший момент в їх житті у повній свідомості та розумінні кожного елементу.

Відтак, звертаючись до «Безпосереднього приготування до святого таїнства Подружжя» видно, що дана тема є внесена як підрозділ під час 10 зустрічі і називається «Обряд заручин та шлюбу». В ній розкривається розмежування заручин та вінчання, структура, символіка тощо⁴⁵. В зустрічі № 19 міститься вказівка про підготовку до Таїнства Сповіді перед шлюбом та вказівка провести репетицію Таїнства Вінчання⁴⁶.

В посібнику «Божий задум для вашого Шлюбу» наприкінці в темі, про яку вище згадувалося, що вона виступає як епілог, йдеться загалом про шлюб і міститься згадка про Таїнство Шлюбу, благословення священника, а решта теми розкриває богослов'я шлюбу, яке розглядалося вище⁴⁷.

«Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя» в темі «Церковний шлюб»

⁴⁵ Пор. Комісія у справах родини Львівської Архиепархії УГКЦ. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*, с. 106-116.

⁴⁶ Пор. Комісія у справах родини Львівської Архиепархії УГКЦ. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*, с. 196.

⁴⁷ Пор. Пор. Прокопів, Прокопів. *Божий задум для вашого шлюбу*, с. 92-94.

найбільші акценти ставить на необхідності укладання шлюбу в церкві, всупереч тенденціям⁴⁸. Тема більше зосереджена на духовних аспектах, але в ній міститься й підрозділ «Обряд вінчання», який описує та пояснює елементи Таїнства вінчання⁴⁹.

В посібнику «Крокуючи до шлюбу...» підтема «Чин Вінчання» є складовою теми «Богослов'я подружжя», автором якої є на той час брат Тарас Бабій, зараз священник Стрийської єпархії УГКЦ. В ній він описав і пояснив елементи Таїнства Вінчання⁵⁰. Так само він же є автором відповідної підтеми в посібнику «Покликані до щастя», де вона має назву «Чин тайни Вінчання у Візантійській традиції» і також має своє місце наприкінці теми «Богослов'я подружжя»⁵¹.

Тема Таїнства Вінчання присутня не в усіх посібниках. Наприклад, таких згадок цілком зрозуміло, що не буде в «Підготовці молоді до подружнього життя». Але нема її і в посібнику «Мандруючи до зрілості». Також опису Таїнства Вінчання практично немає в посібнику «Божий задум для вашого шлюбу». Проте автори посібника «Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя» змогли включити цей аспект через призму трьох конфесій і там є коротке пояснення Таїнства Вінчання в нашій Церкві, хоч і без відповідного уточнення, що це саме УГКЦ.

В посібниках «Крокуючи до шлюбу...» та «Покликані до щастя» Таїнство Вінчання пояснюється одним і тим же автором, але в останньому посібнику він розкрив цю тему підкресливши деякі акценти.

Незалежно від обсягу теми в посібнику, важливим є те, щоб священник акцентував увагу на усвідомленому переживанні цього Таїнства як основі всього процесу та вищої точки підготовки. Саме це стане містком, коли наречені стають

⁴⁸ Пор. Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 143-149.

⁴⁹ Пор. Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 146-147.

⁵⁰ Пор. Стрийська єпархія УГКЦ. *Крокуючи до шлюбу...*, с. 22-26.

⁵¹ Пор. Стрийська єпархія УГКЦ. *Крокуючи до шлюбу...*, с. 33-39.

подружжям, виконуючи це перед Богом та спільнотою вірних. Зважаючи на традицію поєднувати Таїнство Вінчання з Божественною Літургією, важливо проговорювати і цей момент.

3.2.4. Особистісно-формаційні аспекти програм підготовки до шлюбу.

Поняття зрілості особи

Враховуючи те, що шлюб є єдиним таїнством, яке отримується не однією людиною, це передбачає, що в цьому моменті єднаються дві людини, кожна з яких є окремим всесвітом. Кожна зі сторін має свій досвід, характер, зростання, світогляди, вподобання тощо. Вони можуть співпадати, але тим не менше, кожна людина розвивається особистісно. Відповідно, важливо є акцентувати і на особистісному розвитку кожного з подружжя. Жертвування свого життя у любові для іншої людини не нівелює необхідності формування особистісного фундаменту та власного розвитку. Зрештою, важливим фактором для одруження є зрілість особи.

«Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя» містить тему «Дозрілість до подружжя, зріла любов», в якій представляє різні аспекти зрілості.

Про зрілість можна говорити в різних значеннях:

- зрілість *фізична*, в тому числі статева – здатність організму до виконання завдань, пов'язаних із подружжям, здатність до подружнього акту й народження дітей;
- *юридична* – досягнення відповідного віку, в якому право дозволяє на створення подружжя;
- *економічна*, суспільна – матеріальна самостійність, наявність заробітку, забезпечення своїм житлом;
- *релігійна* – здатність товаришувати другій особі в дорозі до Бога, до спасіння, розуміння завдань сім'ї;
- *психологічна* – зрілість особистості (у тому числі відповідний розвиток та зрілість любові)⁵².

Далі по темі пояснюються детальніше релігійна та психологічна зрілість⁵³.

⁵² Комісія у справах родини Львівської Архиепархії УГКЦ. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*, с. 84.

⁵³ Пор. Комісія у справах родини Львівської Архиепархії УГКЦ. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*, с. 84-86.

Дещо інші аспекти подружньої зрілості розкриваються в «Підготовці молоді до подружнього життя». Так, до таких відносяться фізична, сексуальна, юридична, економічна та психологічна зрілість⁵⁴. На відміну від попереднього посібника, фізична і сексуальна зрілість не відносяться до одного пункту, а є розділені. Фізична зрілість полягає в такому аспекті, як «"спроможність організму виконати специфічні для подружжя завдання", тобто, готовність взяти на себе ті права та обов'язки, які передбачає подружнє життя (наприклад, прибирання, готування їжі, купівля продуктів та ін.)»⁵⁵. Натомість здатність до статевого життя і народження дітей винесена окремо в поняття сексуальної зрілості, яка описується дещо розлогіше і має свої складові⁵⁶. Економічна зрілість розкривається, як «можливість забезпечити достойне життя собі та своїй сім'ї (наприклад, можливість купити чи винаймати житло, утримувати чоловіка чи дружину, майбутніх дітей, забезпечити близьких усім необхідним)»⁵⁷.

Посібник «Мандруючи до зрілості» визначає зрілістю до подружжя такі чинники: фізична, юридична, психічна, соціальна. Психічна тут поділяється на розумову, емоційну та суспільну⁵⁸. Фізична тут визначається, як «досягнення певного рівня біологічної зрілості, при якій можливе материнство чи батьківство»⁵⁹.

«Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя» розлого описує аспекти зрілості. Перш за все, він формулює їх, як юридичну, сексуальну, фізичну, економічну, психологічну та духовну⁶⁰. Сексуальна зрілість тут є розписана дуже детально, зокрема крім стандартних визначень про здатність до статевого акту та

⁵⁴ Пор. Буковинський. *Підготовка молоді до подружнього життя*, с. 26.

⁵⁵ Буковинський. *Підготовка молоді до подружнього життя*, с. 26.

⁵⁶ Пор. Буковинський. *Підготовка молоді до подружнього життя*, с. 26.

⁵⁷ Буковинський. *Підготовка молоді до подружнього життя*, с. 27.

⁵⁸ Пор. *Мандруючи до зрілості*, с. 96.

⁵⁹ *Мандруючи до зрілості*, с. 96.

⁶⁰ Пор. Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 73.

дітинародження великий акцент тут ставиться на шкоді дошлюбних статевих відносин. Ними пояснюється швидкий розхід ще неодружених пар, а також високий відсоток розлучень подружжів. Також наводяться переваги утримання від дошлюбних статевих актів, до яких відноситься високий рівень задоволення статевим життям у шлюбі⁶¹. Фізична зрілість тут пояснюється майже ідентично до посібника «Підготовка молоді до подружнього життя. Методичний матеріал», а саме «здатність і вміння людини брати на себе функції і завдання, які передбачає подружнє життя (наприклад прибирання, готування їжі, купівля продуктів тощо)»⁶².

Так само в цьому посібнику детальніше і розлогіше розписане питання економічної зрілості, небезпек з цим пов'язаних і шляхів до її набуття в подружжі, а саме, необхідності мати план до фінансової незалежності, якщо молоді люди мають проблеми на початку свого сімейного життя з ресурсами на своє життя. Якщо є залежність від батьків, то від неї поступово потрібно відходити. Якщо є відсутній план до фінансової незалежності, то таке подружжя стикатиметься з проблемами⁶³. Також в цьому посібнику є поняття духовної зрілості, яка визначається, як «вміння і здатність мислити й діяти згідно з джерелом своєї віри»⁶⁴. Посібник наголошує на тому, що це питання є необхідно проговорювати до одруження⁶⁵.

Дещо іншим поділ зрілості є в посібнику «Крокуючи до шлюбу...».

Є різні аспекти зрілості:

зрілість фізіологічна – здатність організму до виконання завдань, пов'язаних із подружжям, здатність до подружнього акту, зачаття і народження дітей;

зрілість юридична – досягнення відповідного віку (18 років);

⁶¹ Пор. Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 73.

⁶² Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 73.

⁶³ Пор. Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 73-74.

⁶⁴ Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 75.

⁶⁵ Пор. Буковинський. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*, с. 75.

економічно-суспільна – можливість забезпечувати сім'ю житлом і матеріально;

моральна зрілість – система норм, принципів і правил поведінки у ставленні один до одного та до суспільства;

психологічна зрілість – розвиток характеру, темпераменту, почуттів та емоцій, вміння любити,

релігійна дозрілість – віра в Бога, яка веде до спасіння і вічного життя, розуміння завдань і сенсу сім'ї⁶⁶.

Тут також далі детальніше пояснюються деякі з цих аспектів як моральна, психологічна і релігійна⁶⁷.

В посібнику «Покликані до щастя» дуже чітко проглядається, що система і поділ дозрілості до подружжя є ідентичною до тієї, яка була в посібнику «Підготовка молоді до подружнього життя». Це пояснюється тим, що автором цієї теми в обох посібниках є Наталя Ільчишин. Попри те, що між двома посібниками є 14 років різниці, інформація лишається та ж сама і не потребує повторення тут.

Отже, можна зауважити, що в посібнику «Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя» попри перелік значень зрілості, пояснюються детальніше лише два з них. І якщо з юридичною та фізичною може бути зрозуміло, то вартувало би пояснити детальніше поняття економічної зрілості, бо воно не є таке очевидне, як здається на перший погляд. Бо з того визначення, яке дається там, можуть виникати питання чи можуть йти до шлюбу пари, які не мають власного житла, чи хтось є безробітним. Чи можна тоді називати незрілою особу, яка матеріально є несамостійною? Такі речі варто розкривати детальніше, як це зроблено в посібнику «Мандруючи до зрілості. Виховання для життя в сім'ї для молоді», де поняття економічної зрілості уточняється дещо ширше і більш відповідним до реалій сьогодення.

Слід звернути увагу на порівняння фізичної зрілості в посібниках «Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя» та «Підготовка молоді до подружнього життя. Методичний матеріал». Такі речі потребують уточнення, бо з них також можна робити неправильні висновки. Головним чином

⁶⁶ Стрийська єпархія УГКЦ. *Крокуючи до шлюбу...*, с. 202.

⁶⁷ Пор. Стрийська єпархія УГКЦ. *Крокуючи до шлюбу...*, с. 203-207.

щодо фізичної зрілості в посібниках «Підготовка молоді до подружнього життя. Методичний матеріал» і «Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя». Особливо зараз, в умовах війни, коли в ЗМІ часто з'являється інформація про одруження військових з інвалідністю. Часом вони не є здатні до повноцінного сімейного побуту в силу ушкоджень, отриманих на фронті, але це не робить їх фізично незрілими. Так само щодо сексуальної зрілості також варто уточнювати ці моменти, бо подружжя може жити статевим життям, але мати безпліддя. Чи робить їх це сексуально незрілими?

В посібнику «Божий задум для вашого шлюбу» про зрілість нічого не говориться. Відповідно, він і не розглядався. Натомість посібник «Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя» найкраще подав поняття зрілості, розписавши кожен з її аспектів детальніше і будучи з одного боку послідовним, він врахував складні реалії сьогодення, як наприклад, у питанні економічної зрілості.

Цікавими особливостями посібників є те, що в понятті систем поділу зрілості до подружжя, вони дещо можуть відрізнятися, але немає чіткого поділу на те, що в тих посібниках, що є світськими система поділу одна, а в тих, що видані церковними структурами, вона є інша. Система поділу залежить виключно від автора. Так, наприклад, релігійна зрілість є подана в посібниках «Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя», «Крокуючи до шлюбу» і в посібнику «Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя», хоч вона тут і йде під терміном духовної зрілості. Водночас, в посібниках «Підготовка молоді до подружнього життя. Методичний матеріал» та «Покликані до щастя» система є просто скопійована, бо авторка цієї теми брала дані з одного джерела.

Але загальною тенденцією є те, що основні підходи до визначення зрілості до подружжя збігаються скрізь і важливо на них наголошувати нареченим з огляду на те, що ці речі є фундаментальними і на них можуть не дуже звертати увагу під впливом почуттів та емоцій або нівелюватися значення цих аспектів.

Найповніше тематика розкрита в «Навчально-методичному посібнику для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя», де ці наголоси є підкреслені і розкриті найдетальніше.

3.3. Передподружні приготування та актуалізація *Катехуменальних напрямних подружнього життя* в Стрийській єпархії УГКЦ

Окрім порівняння програм, важливо представити єпархіальні рівні підготовки подружжів. В нашій Церкві зразком у цьому можна виокремити саме Стрийську єпархію УГКЦ, де підготування до подружжя поставлено на високий рівень. Також, враховуючи досвід, практичний вимір документу *Катехуменальні напрямні подружнього життя*, є важливо дослідити наскільки успішним є його реалізація в контексті УГКЦ. З огляду на те, що Стрийська єпархія УГКЦ має хороший досвід систематичної підготовки подружжів та має відповідні структури і систему, було вирішено провести інтерв'ю з отцем Тарасом Бабієм, докторантом Папського Інституту подружжя та родини Івана Павла II та ректором Єпархіального інституту душпастирства подружжя та сім'ї свв. Йоакима і Анни Стрийської єпархії УГКЦ з метою дізнатися його думку щодо підготовки, викликів у приготуванні подружжів та практичного застосування й реалізації Катехуменальних напрямних подружнього життя в УГКЦ⁶⁸.

Ще в 2017 році на «Живому Телебаченні» у програмі «Відкрита Церква» Блаженніший Святослав особливий акцент ставив на необхідності душпастирства сімей, які мають до 5 років подружнього життя з огляду на те, що цей період є кризовим і супроводжується найбільшою кількістю розлучень⁶⁹. Саме тому, питання поставали не лише щодо підготовки подружжів, а й в наявності форматів праці з молодими подружжями вже після вінчання. Особливо це стосується практичної відповіді на цей же заклик папи Франциска, але вже оформлений офіційно в документі *Катехуменальні напрямні подружнього життя*. Ще одним викликом, з яким зіткнулася Церква в контексті війни, стала

⁶⁸ Див. Додаток №1.

⁶⁹ Блаженніший Святослав про родину та шлюб | Відкрита Церква // youtube.com (23.05.2023).

підготовка подружжів, один з яких перебуває на службі в ЗСУ. Наприклад, держава пішла на зустріч таким парам і реєструє такі шлюби «без особистої зустрічі такого нареченого (нареченої)»⁷⁰. Само собою, що Церква не піде на такий крок, як уділення Чину Вінчання онлайн, але в плані підготовки вона може бути більш гнучкою. Ці та інші питання були адресовані отцю Тарасу Бабію на нашому інтерв'ю.

Сама підготовка наречених в Стрийській єпархії відбувається за посередництвом Єпархіального інституту душпастирства подружжя та сім'ї свв. Йоакима і Анни. Для успішного проходження курсів наречені повинні скласти іспит і отримати сертифікат, на підставі якого вони можуть отримати уділення Таїнства вінчання. Загалом підготовку в інституті проходять не лише вірні Стрийської єпархії, але й інших єпархій УГКЦ і навіть з-за кордону. Останній варіант особливо актуальним став у світлі викликів, які були пов'язані з пандемією COVID-19, а враховуючи відсутність необхідних приміщень для укриття, під час військового стану інститут продовжив свою роботу у цьому керунку в онлайн-форматі, що дає змогу долучатися до цих курсів з будь-якого куточку. Проте саме для вірних Стрийської єпархії, котрі хочуть отримати Таїнство Подружжя, проходження цих курсів, які складають 12 годин, є обов'язковим. Якщо якийсь священник уділить шлюб без наявності такого сертифікату в молодят, він підлягає покаранню з боку єпископа⁷¹. Обов'язок проходження курсів описаний і на сайті інституту зі згадкою відповідного декрету:

Відповідно до Декрету про обов'язковість проходження навчання наречених у Єпархіальному інституті душпастирства подружжя та сім'ї святих Йоакима і Анни, від 24 січня 2017 року, усі, хто має намір прийняти Таїнство Подружжя на теренах Стрийської єпархії, повинні у відповідному порядку пройти навчання в одному із відділень Центру передподружнього приготування Єпархіального інституту душпастирства подружжя та сім'ї свв. Йоакима і Анни.

У разі, якщо такої можливості немає, із виправданих причин (місце проживання, специфіка праці), дане навчання можна пройти в компетентних структурах інших

⁷⁰ Укладення шлюбу з військовослужбовцем та його розірвання в умовах воєнного стану // kmu.gov.ua (23.05.2023).

⁷¹ Див. Додаток №1.

епархій УГКЦ. Однак, у такому випадку, наречені зобов'язані, завчасно звернутися до ректорату Єпархіального інституту душпастирства подружжя та сім'ї свв. Йоакима і Анни, та підтвердити свої знання щодо вчення Католицької Церкви про шлюб та сім'ю⁷².

Таким чином, навіть проходження передподружнього приготування в інших структурах УГКЦ допускається лише з виправданих причин. До того ж, це мають бути компетентні структури, а засвоєння нареченими цієї науки все одно має перевірятися в інституті.

Окремим викликом є зараз військові та їх наречені. З огляду на це, такі пари, якщо хочуть брати вінчання, то підготовка відбувається в такому форматі: участь в повному курсі бере лише та сторона, яка є на місці, а військовий (військова) проходить прискорений курс, коли перебуває у відпустці. Тут відповідальність покладається на душпастирів, котрі повинні пильнувати за цим і залежно від терміну відпустки військового (військової) провести ту чи іншу кількість зустрічей⁷³.

Особливу увагу займає реалізація нових умов підготовки наречених, завдання яких поставив Святіший Отець в документі *Катехуменальні напрямні подружнього життя*. Суть цього документу полягає в тому, щоб мінімум 3 роки супроводжувати подружні пари після укладання ними шлюбу. Цей супровід відбувається таким чином, що на парафіях створюються парафіяльні подружні спільноти, які мають щомісячні зустрічі. На ці зустрічі запрошуються усі подружні пари парафії, але крім того туди запрошуються і ті молодята, котрі мають намір укласти шлюб. Тобто, окрім проходження обов'язкових курсів, вони запрошуються на участь в зустрічах цих спільнот. Таким чином вони дивляться на вже реалізовані подружні пари і досвід цих пар, виклики, труднощі чи навпаки. Здобутки беруть собі до уваги. Таким чином вони засвоюють теорію на курсах і практику на цих зустрічах. Це має особливе значення у контексті курсів, оскільки існує поширена тенденція їх проходження виключно для отримання сертифікату. Як зазначає о. Тарас, часто бувають труднощі, коли ті чи

⁷² Загальна інформація // eidps.org.ua (23.05.2023).

⁷³ Див. Додаток №1.

інші пари ще й дратуються, відкрито показують зневагу до цієї «примусової повинності», яку вони змушені відбувати через свого впертого пароха, котрий не уділить їм шлюб без сертифікату⁷⁴.

Присутність спільноти є важливою з огляду на її ресурс і формацію, яку проходить там пара наречених. Тобто, тут і відбувається найбільша реалізація, коли окрім навчання відбувається невеликий формаційний процес. А без спільноти в даному випадку це неможливо. Адже самі по собі курси дають інформацію, проте 12 годин не є достатньо для зміни способу мислення. І це ще добре, якщо є ці 12 годин, бо дуже часто відбувається зовсім інша практика, коли з нареченими проводиться лише пара зустрічей священником. Однак важливо не лише викласти якісь формули, але й допомогти нареченим змінити свій світогляд, сформувані правильні та здорові християнські цінності⁷⁵.

Але і з творенням спільнот є свої виклики. Як говорить отець Тарас, завжди активними були лише 15% відсотків. Саме вони творитимуть ці спільноти, бо вони готові ступати на дорогу змін. Тому їх присутність особливо є визначною для наречених, бо перебуваючи в світі, де більшість людей пасивних, вони бачитимуть і братимуть участь в спільноті і це повинно закладати й утверджувати в них здорове вчення про шлюб та сім'ю⁷⁶. Слід зазначити, що до ініціативи творення подружніх спільнот в Стрийській єпархії приєдналися 50 парафій, що складає 20% від загальної кількості і це вже є хорошим початком. Такі парафії пройдуть необхідні курси і з вересня розпочнуть діяльність спільнот та відповідну роботу⁷⁷.

Ще одне питання, яке варто висвітлити – практика поєднання Чину Вінчання з Літургією. Це може бути окремою темою дослідницької роботи, але в контексті даної роботи зачіпається лише побіжно. Зустрічається практика, коли Чин Вінчання поєднується з Літургією, попри те, що требник такого варіанту не

⁷⁴ Див. Додаток №1.

⁷⁵ Див. Додаток №1.

⁷⁶ Див. Додаток №1.

⁷⁷ Див. Додаток №1.

подає. Більше того, на початку требник вказує: «Після Божественної Літургії іерей стоїть у святилищі, а ті, що хочуть вінчатися, очікують перед святими дверми церкви, наречений праворуч, наречена ліворуч»⁷⁸. Тобто, чітко прописано, що якщо Вінчання і поєднується з Літургією, то відбувається після неї. Отець Тарас зазначає, що хоч і практикуються інші поєднання, більш актуальною проблемою є відсутність уніфікації Чину Вінчання в нових требниках, бо в них описується, що заручини відбуваються вже в церкві, а не в притворі, як це було подано раніше в інших требниках⁷⁹.

Щодо питання заручин, то варто пропагувати їх відділення, як це було раніше. Тобто, нормальною логікою є надання заручинам окремого важливого місця, а не просто приставки до Чину Вінчання, як це трапляється зараз. Згідно старої традиції вартувало би робити заручини, потім півроку, а то й рік підготовки до шлюбу. Наприклад, в первісних церковних спільнотах молодята йшли перед одруженням по монастирях для того, щоб в спільнотах навчитися служінню, виконуючи повсякденні обов'язки⁸⁰.

Підсумовуючи, ідеальним варіантом підготовки отець бачить розділення в часі заручин і вінчання, причому великим проміжком часу, протягом якого наречені повинні ґрунтовно готуватися до одруження, відвідуючи не лише курси передподружнього приготування, але і спільноту подружжів для отримання необхідної формації⁸¹.

3.4. Опитування подружжів на предмет проходження передподружніх курсів

Нинішній стан передподружніх приготувань в УГКЦ відкриває перед душпастирями багато можливостей. З одного боку – це виклики, які повстають перед Церквою, з іншого – нові можливості для розвитку програм та форматів передподружніх приготувань. За статистикою проведеною в США серед пар, які

⁷⁸ *Требник*. Львів 2020, 67.

⁷⁹ Див. *Додаток №1*.

⁸⁰ Див. *Додаток №1*.

⁸¹ Див. *Додаток №1*.

розлучаються середній термін між шлюбом та розлученням становить 8 років⁸². Тут варто додати, що офіційна статистика не бере до уваги явищ сепарації і не робить диференціації за конфесійною й релігійною приналежністю, а керується лише державною реєстрацією актів цивільного стану. Тому Церква неодноразово наголошувала на душпастирській опіці над подружжями в перші роки життя⁸³, було вирішено дослідити те, наскільки корисними і плідними були курси для подружжів, які укладали шлюб протягом 2019-2023 років.

Дослідження проводилося методом онлайн-опитування за допомогою платформи «Google Форми», а сам опитувальник розісланий за посередництвом особистих соціальних мереж між групами подружніх зустрічей, особистим контактам та їх знайомим, а також виставлений публічно в деяких соцмережах. Цільовими респондентами були подружні пари, які брали шлюб у 2019-2023 роках і їм було запропоновано, щоб одна людина з пари відповіла на запитання цього опитувальника.

Більшість запитань були закритого характеру, проте з огляду на специфіку тематики дослідження та важливість уточнення деяких аспектів, певні були сформульовані у відкритому форматі, з метою надання можливості респондентам уточнити деякі аспекти своїми власними словами. Збір інформації проводився анонімно у період з 21 квітня по 7 травня 2023 року. Через обмежену кількість респондентів (41 пара), можна стверджувати про обмежену репрезентативність дослідження. Проте, його результати надають цінну інформацію про думки, тенденції та проблеми, що мають місце в досліджуваній тематичі та можуть слугувати основою для подальших досліджень.

За розподілом по адміністративно-територіальних одиницях нашої Церкви 31,7% (13 пар опитуваних) брали шлюб в Тернопільсько-Зборівській архиєпархії, 29,3% (12 пар) в Київській, 24,4% (10 пар) у Львівській. В Коломийській і Самбірсько-Дрогобицькій по 4,9% (по 2 пари), а в Одеському

⁸² Bieber Christy, J.D. *Revealing Divorce Statistics In 2023* // forbes.com (24.05.2023).

⁸³ Пор. Блаженніший Святослав про родину та шлюб | Відкрита Церква.

екзархаті та поза межами України по 2,4% (по 1 парі)⁸⁴. Цілком ймовірно, що результати були б дещо іншими, якби було більше респондентів саме з екзархатів.

Інтерес викликають відповіді на запитання «Чи проходили ви передподружнє приготування?» Хоч і був ризик, що могли бути пари, які таких приготувань не проходили, а відповідно був закладений варіант «Ні, не проходили», жодна пара його не обрала. Більше того, значна кількість пар, а саме 85,4% (35 пар) обрала варіант «Так, проходили системну підготовку в спеціальних закладах (Центри передподружньої підготовки, передподружні курси тощо)», а 14,6% (6 пар) обрала варіант «Так, проходили, несистемну підготовку (формальні зустрічі зі священником)»⁸⁵. Результати вказують на системну підготовку. Щодо решти 6 пар важко говорити про те, наскільки якісними були формальні зустрічі зі священником.

Дещо очікуваними виглядають результати наступного питання «Чи вважаєте ви, що передподружня підготовка була корисною?» Результати «Так, звісно» і «Скоріше так, ніж ні» обрала 87,8% (36 пар) і 12,2% (5 пар) у відсотковому значенні майже дублюють результати попереднього запитання про системну і несистемну підготовку⁸⁶. Таким чином можна припустити, що перший варіант міг бути обраний всіма парами, які проходили системну підготовку, а варіант «Скоріше так, ніж ні» тими парами, які проходили формальні зустрічі зі священником.

В наступному питанні про оцінку важливості підготовки до шлюбу картина залишається майже ідентичною. 82,9% (34 пари) обрала варіант «Дуже важливо» і 17,1% (7 пар) обрала варіант «Важливо»⁸⁷. Таким чином, можна спостерігати на основі цих трьох запитань, що результати відрізняються на 1-2 пари і можна припустити, що одні й ті самі пари проходили систематичну підготовку до

⁸⁴ Див. Додаток №2, пит. 1.

⁸⁵ Див. Додаток №2, пит. 2.

⁸⁶ Див. Додаток №2, пит. 3.

⁸⁷ Див. Додаток №2, пит. 4.

подружжя, яку вважають корисною і дуже важливою, а ті, що проходили бесіди зі священником, вважають підготовку скоріше корисною, ніж ні, але важливою.

Тут варто зазначити, що опитувальник розповсюджувався шляхом поширення в соцмережах і респондентами були здебільшого практикуючі воцерковлені особи, а тому значення і важливість приготування не можна проектувати на всіх учасників передподружніх приготувань. Цілком можливо, що якби була змога організувати серйозне соціологічне опитування, то вибірка формувалася би по іншому і результати могли би бути іншими.

Респондентам було представлено запитання, в якому вони могли обрати варіанти тем, які вони розглядали при підготовці до шлюбу. В порядку спадання результати виглядають так:

- **90,2%** (37 пар) – Домашня Церква, Цілі подружжя (дарування себе, народження та виховання дітей)
- **82,9%** (34 пари) – Канонічне право щодо шлюбу (Мета і прикмети шлюбу, єдність і нерозривність шлюбу, перешкоди до шлюбу, подружні згода та присяга)
- По **70,7%** (по 29 пар) – теми «Подружнтя плідність» та «Діалог, довіра, прощення, розв'язування конфліктів»
- **65,9%** (27 пар) – Методи розпізнавання плідності
- **63,4%** (26 пар) – Розподіл обов'язків
- **61%** (25 пар) – Роль батьків у житті подружжя
- **58,5%** (24 пари) – Психологія статей та її відмінності
- **56,1%** (23 пари) – Відповідальне батьківство і материнство
- **53,7%** (22 пари) – Передподружнтя та подружнтя чистота, як етична норма подружжя
- По **46,3%** (по 19 пар) – теми «Ембріон, аборти, штучна репродуктологія» та «Контрацепція»
- **41,5%** (17 пар) – Основні правди християнської віри, Божі заповіді
- **39%** (16 пар) – Фінансова грамотність

- По **36,6%** (15 пар) – теми «Вагітність, народження, розвиток дитини» та «Етика статевого життя»
- **24,4%** (10 пар) – Період нареченства⁸⁸.

Варіант «Інше» обрали 3 пари, одна з яких написала коментар «На жаль, ні один з варіантів не розглядався»⁸⁹. Важко пояснити такий коментар з огляду на те, що спектр запропонованих варіантів є широким. Щодо інших двох пар, які обрали варіант «Інше», можна спробувати припустити, що окрім запропонованих тем були ще якісь, які не увійшли в перелік.

Якщо дивитися на результати цього питання, то можна зробити висновок, що більшість пройшла основні засади, як єдність і нерозривність та інші, а також цілі подружжя. Третє місце посіли 2 теми «Діалог, довіра, прощення, розв'язування конфліктів» та «Подружжя плідність», які є більш практичним продовженням попередніх. Лише 19 пар з 41, а саме 46,3% проходили такі теми, як «Контрацепція» та «Ембріон, аборти, штучна репродуктологія». Ще менше розглядали такі теми, як «Основні правди християнської віри», «Вагітність, народження, розвиток дитини», «Етика статевого життя». Ця картина виглядає не дуже оптимістичною з огляду на тенденції та виклики, які є на сьогодні й на яких наголошує Католицька Церква в своїх документах.

В наступному питанні було запропоновано обрати одну-три найважливіші теми з запропонованих. Запропонований список дублював попередній, де було питання про те, які теми проходилися взагалі. Враховуючи формулювання питання, тут в порядку спадання буде наведено три теми, які набрали найбільшу підтримку, а саме:

- **48,8%** (20 пар) – Діалог, довіра, прощення, розв'язування конфліктів
- **46,3%** (19 пар) – Домашня Церква, Цілі подружжя (дарування себе, народження та виховання дітей)

⁸⁸ Див. Додаток №2, пит. 5.

⁸⁹ Див. Додаток №2, пит. 5.

- **34,1%** (14 пар) – Канонічне право щодо шлюбу (Мета і прикмети шлюбу, єдність і нерозривність шлюбу, перешкоди)⁹⁰.

На запитання чи допомогла передшлюбна підготовка зрозуміти вимоги та виклики подружнього життя 80,5% (33 пари) відповіли, що так. 9,8% (4 пари) відповіли, що ні. Ще 4,9% (2 пари) відповіли, що частково і по 2,4% (по 1 парі) відповіли, що конкретно передшлюбна підготовка ні й те, що замало часу тривала підготовка⁹¹.

В принципі останні два варіанти можна об'єднати з варіантом «Ні» і тоді картина буде такою, що 80,5% (33 парам) передшлюбна підготовка допомогла, 14,6% (6 парам) ні і 4,9% (2 парам) – частково. Теоретично можна допустити, що зрозуміти виклики та вимоги подружнього життя не допомогла підготовка тим парам, які пройшли лише формальні зустрічі зі священником.

Наступне питання мало на меті в'яснити чи бракувало парам чогось при проходженні передподружнього приготування і 63,4% (26 пар) відповіли, що нічого не бракувало, а 36,6% відповіли, що бракувало⁹². Для них було запропоновано нижче уточнити що саме бракувало. Список цих відповідей вийшов такий:

- Особиста розмова із священником;
- Більше знань з психології та партнерства;
- Більше візії щодо планування – підкреслити, чому контрацепція недопустима, а планування є тимчасовим інструментом;
- Та власне весь список запропонованих тем;
- Якби хоча б половину розкрили, розказали. Було би досить корисно та непогано!!;
- Живих зустрічей, у зв'язку з війною все було онлайн;
- Фінансова грамотність;
- Обговорення сексуального аспекту у подружжі (наприклад, що дозволено, а що – ні у період утримання, якщо пара дотримується методів розпізнавання плідності) і загалом це питання не було достатньо розкрито;
- Надто багато, щоб тут відповісти...;
- Обговорення в малих групах отриманих знань, тоді це краще запам'ятовується і розширює розуміння;
- Реальні приклади сімей, їхні виклики, проблеми;
- Детальніше про методи розпізнавання плідності;

⁹⁰ Див. Додаток №2, пит. 6.

⁹¹ Див. Додаток №2, пит. 7.

⁹² Див. Додаток №2, пит. 8.

- Більше часу на дошлюбні навчання;
- Більше інформації стосовно розпізнавання плідності, хотілося б аби це було частиною курсів;
- Циклу занять, які проводили б різні спеціалісти (психолог, лікар тощо)⁹³.

Якщо підсумувати і виділити спільні та основні виклики, то це: фаховість викладу тем; брак часу; сексуальна етика, природне планування та контрацепція; обговорень в малих групах та приклади сімей; психології та партнерства; особистої розмови зі священником. Слід окремо наголосити на останньому пункті, бо він хоч і виникає один, але свідчить про те, що протилежно до крайності відсутності систематичних курсів і обмеження лише розмовою зі священником може існувати інша крайність – наявність курсів, а розмова зі священником може зводитися лише до заповнення передподружніх протоколів.

На запитання чи використовують пари знання отримані в передподружній підготовці в своєму подружньому житті, ствердно відповіли 31,7% (13 пар), варіант «Скоріше так» обрали 56,1% (23 пари), «І так, і ні» - 7,3% (3 пари), «Ні» і «Скоріше ні» обрали по 2,4% (по 1 парі), що показує, що в тій чи іншій мірі знання отримані на передподружній підготовці використовують в своєму подружньому житті 95,2% (39 пар)⁹⁴. Це позитивна динаміка, як і динаміка наступного питання, де 48,8% (20 пар) відповіли ствердно щодо використання отриманих при підготовці навичок у вирішенні проблем. Відповідь «І так, і ні» обрали 43,9% (18 пар). Лише 7,3% пар відповіли, що ні⁹⁵.

В двох наступних питаннях динаміка розподілу відповідей є ідентичною. Так, по 85,4% (по 35 пар) відповіли, що не мали зайвих тем і все було зрозуміло. По 14,6% (по 6 пар) відповіли, що мали в своїй підготовці зайві та незрозумілі теми⁹⁶. В наступному полі респонденти мали змогу уточнити такі питання і вийшов наступний список:

- Гендерні стереотипи, деякі канони виглядали застарілими для сучасного життя

⁹³ Див. Додаток №2, пит. 9.

⁹⁴ Див. Додаток №2, пит. 10.

⁹⁵ Див. Додаток №2, пит. 11.

⁹⁶ Див. Додаток №2, пит. 12, пит. 13.

- У нас викладала Людмила Гридковець психолог, супер цікаво. Зі священниками не завжди вдавалось проводити зустрічі. Від священників хотілося б більшого викладання.
- Плідність/ планування
- Радше просто не згодна — щодо ЕКЗ.
- Розповідь викладена в темі про контрацепцію надто застаріла
- Не так навіть теми зайві, як просто нецікаві лектори, коли вони просто викладають тему для «галочки» і цілу лекцію щось собі під ніс бубонять, то будь-яка тема стає зайва. Тому, як на мене, це дуже важливо - вибрати людину, яка не тільки розбирається в конкретній темі, а ту, яка має дар та вміння передавати знання іншим.
- Подружжя - взагалі незрозуміле, це просто якась тайна, а особливо, коли в компанії з тобою дружина))
- Так як ми ходимо щотижня до церкви, то багато ми вже знали⁹⁷.

Основним з цих відповідей, можна виділити незгідність з «гендерними стереотипами», темою штучного запліднення, темою контрацепції. З окремих скарг – нецікаві лектори і брак священника.

90,2% (37 пар) вважають себе практикуючими католицькими подружжями, а 9,8% (4 пари) не дуже практикуючими⁹⁸. Це може пояснювати те, чому в тих чи інших питаннях моралі подружжя можуть бути не дуже згідними з вченням Католицької Церкви. Особливо це наштовхує на думку, коли в наступних двох запитаннях так само ідентичний розподіл відповідей показав, що по 4,9% (по 2 пари) не погоджуються з вченням, що шлюб є нерозривним чи що шлюб укладається виключно між чоловіком та жінкою⁹⁹. Дещо неочікувано, що з нерозривністю шлюбу погодилося 95,1% (39 пар), а вже в наступному питанні лише 43,9% (18 пар) вказали, що умови, за яких можна отримати розлучення, відсутні¹⁰⁰. І це при тому, що вище 82,9% (34 пари) стверджували, що серед тем слухали канонічні засади подружжя. Виходить, що 56,1% (23 пари) допускають можливість саме розлучення. Це, насправді, показово негативний відсоток, який свідчить про те, що неопрацьоване питання канонічного права, єдності і нерозривності, незрозуміння різниці між розлученням і визнанням шлюбу недійсним, яке помилково можуть називати «церковним розлученням».

⁹⁷ Див. Додаток №2, пит. 14.

⁹⁸ Див. Додаток №2, пит. 15.

⁹⁹ Див. Додаток №2, пит. 16, пит. 17.

¹⁰⁰ Див. Додаток №2, пит. 18.

Щодо можливості отримання Таїнства шлюбу вдруге ствердно відповіла лише одна пара (2,4%), негативно відповіли 7,3% (3 пари), 51,2% (21 пара) відповіли, що лише в разі смерті подруга, 26,8% (11 пар) відповіли, що в разі смерті подруга чи розлучення і 12,2% (5 пар) відповіли, що ні, якщо подруг з попереднього шлюбу є живим¹⁰¹. Цей останній варіант можна в принципі об'єднати з варіантом «Так, але лише у разі смерті іншої сторони подружжя», бо вони є тотожними. Таким чином, можна побачити, що абсолютна більшість дотримується в цьому плані католицького вчення, а саме 63,4% (26 пар).

Питання щодо дійсності шлюбу без дітей показало хороший результат. Лише 4,9% (2 пари) вказали, що такий шлюб не є дійсним. Але в питанні про дійсність шлюбу без бажання дітонародження четвертина, а саме 26,8% (11 пар) вказали, що такий шлюб є дійсним, що є помилковим¹⁰².

В питанні планування дітонародження 78% (32 пари) вказали, що воно дозволено лише за методикою природного планування і 22% (9 пар) вказали, що дозволене у будь-який прийнятний спосіб¹⁰³.

Хорошу динаміку показало і несхвалення неабортивної контрацепції, де 73,2% обрали варіант, що використання контрацепції є забороненим¹⁰⁴. Порівнюючи переліки відповідей окремих респондентів, можна зауважити взаємозв'язок між відповідями, які схвалюють планування в будь-який прийнятний спосіб і які не схвалюють заборону неабортивної контрацепції. Лише дві людини вказали, що підтримують планування в будь-який прийнятний спосіб, але погоджуються з заборонаю неабортивної контрацепції.

Майже всі пари погодилися з тим, що аборт та абортивні засоби є неприйнятними і невиправданими (лише одна пара з цим не погодилася), але в аналогічному питанні щодо методів штучного запліднення відсоток їх несхвалення був дещо меншим, хоч і все одно відноситься до абсолютної

¹⁰¹ Див. Додаток №2, пит. 19.

¹⁰² Див. Додаток №2, пит. 20, пит. 21.

¹⁰³ Див. Додаток №2, пит. 22.

¹⁰⁴ Див. Додаток №2, пит. 23.

більшості. 61% (25 пар) погодилися і 39% (16 пар) не погодилися з таким твердженням¹⁰⁵. Враховуючи, що статева етика та репродуктивні технології були прослухані майже всіма респондентами, такий показник незгоди як 34% викликає занепокоєння, адже є досить значним.

В питанні провадження християнського життя (участі в Св. Таїнствах, катехизаціях, церковному житті) 68,3% (28 пар) відповіли, що провадять його, 19,5% (8 пар) скоріше провадять, ніж ні. 4,9% (2 пари) скоріше не провадять, ніж провадять. 2,4% (1 пара) вказали, що провадить лише один з подругів. Ще стільки ж вказали, що провадить один, а інший доєднується до походів у церкву на свята. Ще один варіант обрав диякон, який вказав, що провадить катехизації¹⁰⁶. Тому, якщо об'єднати його варіант з першим, то вийде, що провадять активне християнське життя 70,7% (29 пар).

Цікавий розподіл у питанні № 28 щодо статевої етики у взаємовідносинах. Так, 73,2% (30 пар) дотримують методів природного планування. 9,8% (4 пари) вживають контрацепцію. По 2,4% (по 1 парі) вказали такі варіанти:

- Використовували раніше перерваний статевий акт, я не погоджуюсь, що це погано. Зараз немає потреби в цьому, тому що годую грудьми;¹⁰⁷
- Дотримуємося методів природного планування, але інколи вживали контрацепцію;
- Часом використовуємо контрацепцію;
- Використовували метод природного планування, але після народження дитини почали викор. контрацепцію зі страху швидко завагітніти після кесаревого розтину;
- Ми відкриті;
- Інше;
- Ні те ні інше¹⁰⁸.

Таким чином контрацепцію в тій чи іншій мірі використовували чи використовують до 26,8% пар. Тут можна зробити висновок, що в деяких випадках подружжя приймають вчення, а в деяких ситуаціях – вважають обставини ключовим чинником для прийняття рішень. Проте, це питання

¹⁰⁵ Див. Додаток №2, пит. 24, пит. 25.

¹⁰⁶ Див. Додаток №2, пит. 27.

¹⁰⁷ З цієї відповіді можна зробити висновок про поверхневе знання отримане в час передподружніх приготувань. Не лише з морально-етичної точки зору, але і дуже точкове знання фізіології методу лактаційної аменореї, який є фізіологічним і природним методом планування, але лише за деяких умов.

¹⁰⁸ Див. Додаток №2, пит. 28.

показує позитивну динаміку, з огляду на великий відсоток використання методики природного планування.

Конфлікти в сім'ї проговорюють і вирішують 92,7% (38 пар), 85,4% (35 пар) вказали на те, що розподіл обов'язків в сім'ї відбувається без проблем. 82,9% (34 пари) живуть окремо від батьків¹⁰⁹.

Церковне вчення щодо недопустимості застосування методів штучного запліднення підтримують 51,2% (21 пара). У 39% (16 пар) таке питання не поставало. По 2,4% (по 1 парі) відповіли таким чином:

- Не приймаємо;
- Не бачу проблеми в тому, щоб люди, які мають в цьому потребу їх застосовували;
- Не актуально, але вважаю, що інші пари мають мати таке право;
- Не до кінця відкрите, як на мене, про це мало говорять в церкві¹¹⁰.

З цих відповідей випливає висновок, що подруги не отримали достатньої інформації, чому Церква має вчення про штучні методи запліднення саме в такому вигляді. В одній з відповідей, навіть, є прямий запит, що Церква мало про це говорить.

Щодо церковно вчення щодо абортів підтримка хоч і є великою – 78% (32 пари), але 9,8% (4 пари) категорично його не підтримують, а 12,2% (5 пар) допускають випадки, коли вони підтримують аборт¹¹¹.

З додаткових зауваг та коментарів варто звернути погляд на такі, як:

«Єдине, що для мене неправильне — це питання штучного запліднення. Я щиро вважаю, що церкві потрібно переглянути свої архаїзми щодо цього — це велике щастя для багатьох пар.»

«Хочеться, щоб церква глибше переймалась потребами вірних і допомагала не теорією а практикою. Є речі, на котрі церква дивиться дуже застаріло і часто не йде в ногу з потребами сучасності...»

«Насправді, все найважче починається після шлюбу, кризи і т.д. тому яка б не була підготовка, важливо, щоб були курси і зустрічі для молодих сімей (не по віку, а в плані досвіду подружнього життя). Такі б курси для молодих сімей були б корисні»

«Ми проходили курс передшлюбних лекцій і більшість лекцій все-таки нам сподобалось, але були й такі, що були не цікаві за змістом (інформація, яку ми вже знали) або нецікаві

¹⁰⁹ Див. Додаток №2, пит. 29-31.

¹¹⁰ Див. Додаток №2, пит. 32.

¹¹¹ Див. Додаток №2, пит. 33.

лектори, зручно було б якби можна було б обирати курс лекцій, і серед кількох різних варіантів вибрати ті які цікаві для пари.»

«Варто більше наголошувати про відповідальність, спільне вирішення проблем, про цінності, обов'язки подружжя, що це нормально, коли є конфлікти, і їх потрібно вирішувати, що не все так гладко і романтично буде у шлюбі»¹¹².

Отже, на цих прикладах, як і на прикладах попередніх відповідей трьома найосновнішими викликами можна виділити те, що окрім того, що може бракувати самих передподружніх курсів, важливо, щоб навіть на наявних матеріал викладався ґрунтовно та цікаво. Адже від того, як викладаються лекції, залежить сприйняття і засвоєння матеріалу тими чи іншими парами.

Іншим важливим викликом пари бачать недостатність інформації про діалог в подружжі та вирішення конфліктів. Це можна виділити як однією з найважливіших тем, бо з огляду на засади діалогу будуть вирішуватися й інші питання та теми, які порушуються на курсах. Тому ця тема є засадничою.

Та інший виклик – сприймання архаїзмом чи застарілим вчення Церкви щодо подружньої моралі. Цей виклик особливо загострюється, якщо форма викладів є нецікавою чи відверто формальною. Якщо пари не бачитимуть, що ці аспекти вчення є важливими (що мають показувати лектори, а особливо добре, якщо це будуть спеціалісти), вони і не будуть їх імплементувати в своє життя. Толерування Церквою підваження цих елементів вчення неодмінно призводитиме і до поступового нерозуміння та підваження інших принципів церковної моралі.

3.5. Висновок і пропозиції

Зважаючи на велику наявність програм, яка використовується в УГКЦ і яка була проаналізована в розділі, проблем з наявністю матеріалу, його періодичному оновленні та актуалізації немає. Варто зазначити, що система безпосереднього приготування до подружжя в Україні діє від 2002 року¹¹³, за цей час вона розвинулася, з'явилися ті програми, які досліджувалися, але також й інші, а також були створені різноманітні подружні рухи. Більше того, в самих

¹¹² Див. Додаток №2, пит. 34.

¹¹³ Пор. *Форми праці із подружжями в УГКЦ* // laityugcc.org.ua (23.05.2023).

постановах синоду єпископів УГКЦ 1998 року є постанова про утворення парафіяльних осередків «для консультацій молодих подружніх пар»¹¹⁴. В світлі документу про подружній катехуменат цю практично нереалізовану норму слід переосмислити.

Враховуючи, що Стрийська єпархія запускає «пілотний проєкт» по парафіяльних подружніх спільнотах, варто зауважити, що попри новизну цього документу і працю папи в цьому керунку, подружні спільноти існували раніше в Католицькій Церкві, як існували і різні методики провду сімейних пар після шлюбу. Комісія УГКЦ відкриває деякі з них: «Турбота про збагачення духовного досвіду та віри християнських супругів після шлюбу передбачає різні форми праці з ними. Існують різні моделі: реколекції, катехизації, семінари, конференції, модель інкаунтеру (the encounter model) в рамках вихідних на парохії, чи в єпархії у реколекційному будинку»¹¹⁵.

Окремо є пояснений метод інкаунтеру:

Модель інкаунтеру передбачає, що самі подружні пари зустрічаються впродовж кількох днів на вихідних під провдом пар-аніматорів аби разом ділитися своїм подружнім досвідом, аби працювати в середині своєї сім'ї та ділитися напрацьованими роздумами з іншими, користуючись методом «діалогу» та спілкування. [...] В часі вихідних супруги мають змогу наново зустріти одне одного, подивитися на себе в іншому світлі, віднайти знову тепло подружньої любові, відволіктися від рутини щоденного життя. Багато часу відведено для спілкування супругів між собою у приватній атмосфері. Обговорення проблем у групі займає лише незначну частку. [...] Модель інкаунтеру використовується як для подружніх пар так і для наречених, але з іншими умовами участі і проживання. По цій моделі працює рух «Подружніх зустрічей»¹¹⁶.

З подружніх спільнот, які існують в УГКЦ, можна виділити: Рух «Подружніх зустрічей», «Рух Назаретських родин» та Група Апостольства подружніх пар «Шанс на зустріч». Окрім цього для бажаючих пропонується Курс лекцій «Природне планування сім'ї»¹¹⁷. Окрім них є ще спільноти Рух «Світло Життя. Домашня Церква» і Рух християнських сімей.

¹¹⁴ *Постанови та рішення Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, що проходив у Львові – Крехові 1-10 вересня 1998 року [Витяги], 25.*

¹¹⁵ *Форми праці із подружжями в УГКЦ.*

¹¹⁶ *Форми праці із подружжями в УГКЦ.*

¹¹⁷ *Пор. Форми праці із подружжями в УГКЦ.*

Як видно, в УГКЦ є відповідні рухи, відповідні курси та відповідні ресурси й можливості підготовки пар. Тому виклик в більшості полягає в тому, що з одного боку, пари можуть ставитися до питання підготовки формально і ходити на них з примусу, а з іншого боку, бракує інформації про ці рухи та можливості поглиблювати знання на самих парафіях.

Ще іншим викликом є брак організації централізованих курсів передподружніх зустрічей. Враховуючи те, що пандемія COVID-19 значно розширила можливості онлайн-навчання, питання оптимізації таких курсів не є важким. Яскравим прикладом цього є Стрийська єпархія. Те, як священник зустріне пару, що бажає приступити до вінчання і те, як він подбає про їх підготовку, часом може стати чудовою інвестицією в свою ж парафію, не кажучи вже про виконання свого обов'язку дбання про спасіння їх душ. Водночас, це не зобов'язує його самого витратити час на цю підготовку, якщо існуватимуть централізовані центри, в які він може направити цю пару, одночасно, по можливості, залучаючи їх паралельно до зустрічей подружніх спільнот на парафії, де пари можуть отримувати підтримку спільноти, як молитовну, так і ділення досвідом сімей з різним досвідом подружнього життя. Таким чином молодята черпатимуть інформацію і з практики, і від фахівців на курсах.

Курси можна організовувати на різних рівнях – як деканальному, так і єпархіальному. Структури, які існують на місійних теренах, як, наприклад, екзархати, що входять до Київської митрополії, можуть об'єднуватися і теж витворювати спільні подружні курси з залученням різних фахівців. Але важливо, щоб це питання було в пріоритеті місцевих єпископів.

Як бачимо, на проходження таких курсів і на реалізацію Подружнього катехуменату запит є. Окрім цього варто ставити акцент не лише на тих парах, які лише готуються до шлюбу. Цілком спокійно можна залучати і вже одружені пари до проходження таких курсів, щоб пригадати, отримати та поглибити свої знання та мати можливість скоригувати своє життя відповідно до вчення Католицької Церкви.

При можливості, якщо курси є переповнені, а екзархати чи єпархії по мірі свого зросту зможуть відділятися і творити власні структури для підготовки та супроводу подружжів, це слід робити. При недостатніх можливостях – об'єднуватися. В цьому питанні не варто прагнути до кількості центрів передподружньої підготовки. Важливою є їх якість, а це і підготовка фахівців, і формат проведення курсів та інших активностей. Окрім цього слід звертати увагу на вже наявний досвід інших єпархій, вже наявні спільноти і запрошувати їх ділитися досвідом та створювати осередки.

Окрім того, виявлено певні прогалини та недоліки в програмах, які вимагають удосконалення та опрацювання. Деякі важливі теми, такі як визначення любові та підхід до шлюбу, базові закони та норми, а також канонічне подружнє право, відсутні або недостатньо розглянуті.

Пояснення понять економічної зрілості та фізичної зрілості є нестачею у деяких програмах. Крім того, було виявлено відсутність інформації про цивільне подружнє право, що є важливим аспектом в підготовці майбутніх подружжів. З урахуванням сучасних тенденцій, слід також враховувати інноваційні методи подання заяв на шлюб та інші сімейні послуги через платформи інтернет-послуг. Хоча на перший погляд така тематика не є притаманною для передподружніх курсів в церковному середовищі, вона покликана допомогти подругам і, відповідно, заслуговує на короткий огляд в процесі приготування.

Окрім того, варто враховувати особливості подружжів, в яких один з подружжя є військовим та/або особою з інвалідністю. Ця проблематика набуває значущості в контексті української війни та потребує окремого розгляду і підтримки.

ВИСНОВОК

Під час роботи над дипломною магістерською роботою досліджувалися питання, що були висловлені гіпотезою у вступі до цієї роботи. На основі аналізу документів Католицької Церкви, посібників передподружньої підготовки та результатів інтерв'ю та опитування серед пар, одружених упродовж останніх 5 років, можна зробити припущення про брак відповідного рівня передподружніх приготувань в Українській Греко-Католицькій Церкві, недостатню відповідність завданням Католицької Церкви та потребам вірних.

Важливо було зрозуміти і синтезувати вчення Католицької Церкви про подружжя, його засади та виклики. Це документи пап, церковних структур та II Ватиканського Собору. Базуючись на Святому Письмі і творах попередників, ці документи, чітко декларують те, що подружжя є засноване Богом і дають вказівки на відповідь людини цьому Божому поклику. Далі, на основі канонічного права було досліджено цілі подружжя, якими є добро подругів та народження і виховання дітей.

Слід згадати про межі дослідження. Аналіз джерельної бази стосувався напрацювань сучасного богословського дискурсу, а саме кін. XIX-XXI століть. Контекстуальними межами було враховано документи УГКЦ XX-XXI століть.

Понтифіки розглядають подружній зв'язок як прокреаційну складову Божого плану, до реалізації якого закликається людина. Ці речі слід стверджувати всупереч різним тенденціям, які сьогодні ставляться до питання подружньої плідності як до чогось другорядного, того, що можна взяти під контроль, чи можна володіти і що можна використовувати відповідно до власних цілей та прагнень. Тому Учительський Уряд Церкви вказує на небезпеку штучного регулювання народжуваності і пропонує як альтернативу методи природного планування. Іван Павло II та Франциск додають до цього пропозицію усиновлення та інших форм опіки.

Окрім цього було розглянуто такі ознаки подружжя як єдність і нерозривність. Особливим внеском в поняття єдності відзначився Іван Павло II,

який на основі цього розвинув богослов'я сопричастя між чоловіком та жінкою, які стають основою сопричастя сім'ї, а сопричастя сім'ї є зразком сопричастя спільнот та суспільства.

Ще однією фундаментальною рисою подружжя є поняття гідності, яка страждала і страждає в різний час перед обличчям різних викликів. Церква вітає боротьбу за соціальні права жінок, але застерігає від таких крайнощів як нівелювання її ролі дружини та матері. Також варто сприяти його глибшому залученню в сімейне життя та усвідомлення власної самоцінності, як чоловіка та батька.

Таїнственный вимір подружжя представлений Левом XIII, Пієм XI, Павлом VI, Іваном Павлом II та митрополитом Андреем Шептицьким. Вони засвідчували, що подружжя не є випадковим продуктом еволюції, воно є встановлене Богом, а його таїнственный вимір є на зразок союзу Христа і Церкви дозволяє йому бути не тотожним тваринній потребі розмноження.

Викликів, які найгостріше стоять перед подружжям є досить багато. Проте в роботі їх є виділено три. Перший пов'язаний з обмеженням дітородження. Другий – з питанням вільних стосунків, що заперечує в своїй природі єдність і нерозривність подружжя. Інші пов'язані з дошлюбним співжиттям та надуживанням статевістю.

У другому розділі аналізувалася підготовка до подружжя в контексті документів Церкви. Зокрема, йшлося про три етапи приготування: віддалене, ближче і безпосереднє. Також було проаналізовано питання статевої та подружньої етики у церковному вченні, а також духовний аспект приготування до подружнього життя.

Окрему роль відіграє документ *Катехуменальні напрямні подружнього життя*, який вніс новий сенс і дав нові пропозиції передподружнім приготуванням в Католицькій Церкві. Його новизна полягає в тому, що згідно доручення папи Франциска, він пропонує нову форму передподружніх приготувань, яка базується на апробованому століттями катехуменаті з відповідною адаптацією до подружнього контексту. Передбачається, що окрім

проходження курсів, пара буде брати участь в зустрічі парафіяльної спільноти для сімей, де черпатиме з досвіду різних подружжів. Кожен етап пропонується супроводжувати своїми ритуалами, формами зустрічей та дещо збільшити в часі. Папа в передмові називає справедливе ставлення Церкви до всіх своїх дітей, що виражається в тривалій підготовці не лише духовенства, а й подружжів. Але відмінність від інших документів щодо приготування полягає в тому, що шлюбом підготовка подружжя не закінчується, а пара далі супроводжується спільнотою для успішного проходження перших кризових років спільного життя.

В третьому розділі було порівняно наявні програми, що використовуються в УГКЦ для передподружніх приготувань. Особливістю є те, що використовуються не лише програми, що були видані виключно в церковному середовищі, але й світські програми, але до яких доклалися греко-католики в той чи інший спосіб. Критеріями для аналізу були богословський, засадничий, правовий, богослужбовий та особистісно-формаційний аспекти. Тут теж важливо зазначити, що так, як у випадку з новим документом, яким є *Катехуменальні напрямні подружнього життя*, тут теж є новий посібник *Покликані до щастя*, що побачив світ у 2022 році.

Окрім цього, було досліджено локальний досвід проведення передподружніх приготувань за допомогою глибинного інтерв'ю з о. Тарасом Бабієм, ректором Єпархіального Інституту душпастирства подружжя та сім'ї свв. Йоакима і Анни Стрийської єпархії УГКЦ. Слід зазначити, що окрім пріоритету, який виставив правлячий єпископ у питанні передподружніх приготувань і їх належної організації, структура, яку очолює о. Тарас, своєчасно реагує і на ті пропозиції, які подає Церква. Відтак, з осені 2023 року планується апробація парафіяльних сімейних спільнот відповідно до пропозицій документу *Катехуменальні напрямні подружнього життя*. Також тут були згадано той виклик, що багато священників грішать тим, що недбало ставляться до передподружніх приготувань, обмежуючи їх формальними зустрічами.

Ця ж проблема проявилася і в процесі проведення дослідження шляхом опитування. Попри поширення на велику аудиторію, вибірка респондентів виявилася не дуже великою. Більше того, ті, хто пройшли його, в більшості походять з подружніх спільнот і могли проходити системну підготовку до подружжя серед них, але попри неякісну репрезентативність, опитування показало ті проблеми, які існують сьогодні в УГКЦ. До таких слід віднести окрім занедбання приготування подружжів, нецікавість викладення матеріалу, низька підготовка викладачів, а також те, що церковне моральне вчення вважається архаїчним та зустрічає нерозуміння серед вірних. Особливо тривожним це виглядає, до прикладу, у відповідях пар щодо абортів.

Окремим питанням є те, що в Церкві є відсутній офіційний текст Літургії, яка є поєднаною з Таїнством Вінчання, але служіння в такий спосіб практикується. Хоча, як зазначав о. Тарас, більшою проблемою є те, що Чин Вінчання взагалі не є уніфікований і в різних Требниках трапляються різні його форми. Так, в деяких нових требниках заручини починаються вже не в притворі, а відразу в храмі і там же переходять у Чин Вінчання.

В пропозиціях, які були сформульовані, особливий наголос ставився на необхідності організації якісних передподружніх курсів на парафіях. Зокрема, важливо підсилити такими темами, як фінансова грамотність, морально-етичні аспекти, ґрунтовніші пояснення недопустимості контрацепції та абортів, чітке розрізнення між розлученням та визнанням шлюбу недійсним.

Цілком природнім є те, що не всі парафії можуть собі дозволити таку організацію передподружніх приготувань. Тоді відкритим є питання для організації таких курсів на рівні деканатів, єпархій та екзархатів. Іноді для цього варто об'єднуватися, оптимізувати, але не занедбувати працю в цьому керунку. Те саме стосується і можливості запровадження діяльності спільнот подружнього катехуменату. Тим більше, що це є можливо в світлі досвіду онлайн-форм навчання та роботи, які отримали розвиток під час таких викликів, як пандемія COVID-19 та широкомасштабне вторгнення Росії до України. Проте не варто зловживати онлайн-формами, а також оптимізацією курсів та спільнот

на міжпархіальних рівнях, використовувати це як тимчасовий формат і йти в керунку до творення та поширення власних спільнот та системних курсів передподружнього приготування. Окрім цього священникам варто акцентувати свою увагу в навчанні не лише на тих, хто готуються до подружжя, а й тих, хто ними є і бажав би пройти кращу підготовку для пригадування та доповнення необхідних знань.

При реалізації цих програм та ініціатив слід пам'ятати, що знання, які отримують ті чи інші пари мало що вартують і можуть бути даремною витратою часу та ресурсів, якщо вони не покликані змінити спосіб мислення людини. Недостатньо почути богословські аспекти, моральність чи не моральність тих чи інших речей чи методики вирішення конфліктів якщо ці знання лишаються лише сухою теорією і не змінюють спосіб мислення нових подружжів.

Додаток №1. Інтерв'ю з о. Тарасом Бабієм

Христос Воскрес, отче. Дякую, що знайшли час для інтерв'ю. Відразу перейду до першого питання. Чи маєте ви на даному етапі програми чи якісь формати роботи з парами, які лише розпочали подружнє життя?

Так, ми зараз працюємо над створенням таких парафіяльних подружніх спільнот в Стрийській єпархії. Чітко бачимо, що просто приготування до подружнього життя є недостатнім для того, щоб покращити ситуацію з сім'ями. В принципі за методологію було запропоновано напрацювання з сімейної конференції. Маю на увазі міжнародну зустріч сімей минулого року в Римі, де був презентований документ про напрямні щодо душпастирства, який пропонує нову модель передподружнього навчання.

Маєте на увазі документ “Катехуменальні напрямні подружнього життя”?

Так-так, це той самий документ. В ньому сама форма відрізняється від раніше класично запропонованої Familiaris Consortio про три етапи і т. д. Там присутній інший поділ. Суть документу полягає в тому, щоб мінімум 3 роки супроводжувати подружні пари, які лише розпочали своє сімейне життя. І ми намагаємося допомогти в його реалізації нашим священникам, котрі виявили бажання попрацювати активніше з подружніми парами і заохочуємо їх створити такі парафіяльні подружні спільноти. Без присутності такої спільноти на парафії трошки важко говорити про нормальне душпастирство сімей, бо присутність спільноти мотивує до систематичної співпраці. Зараз в нас є 50 парафій, які зголосилися і ми думаємо до кінця червня запуснути 50 курсів для одружених людей по парафіях. Це буде початок, кожна з тих парафій має пройти 3 курси, десь до 40 зустрічей. І далі завданням цієї парафії буде окрім того, аби дати можливість для подружніх пар збиратися і зростати, також і готувати до подружнього життя молодих.

В який спосіб це буде відбуватися? Наречені, які прийняли рішення одружитись і можливо вже мають дату весілля, будуть брати участь у цих

зустрічах подружніх пар. Вони будуть приходити на зустрічі, де є реалізовані подружні пари парафії, будуть дивитись і слухати їх досвід. Перебування в атмосфері здорових подружжів парафії буде обов'язково позитивно сприяти доброму приготуванню молодих пар до подружнього життя.

Ми хочемо вийти на те, щоби за рік до одруження, можливо за пів року, вже розпочинати брати участь в зустрічах подружніх пар, перебувати в середовищі подружжів, слухати їх досвід, переймати його і відповідно самим готуватися. Тобто, не лише теорія, а завжди важливою є присутність спільноти. І оцей документ, про який ми говоримо, Катехуменальні напрямні – він акцентує на важливості спільноти, бо спільнота має свій ресурс. Наречені, які перебувають у своїй спільноті, скажемо, у виграшній ситуації, ніж ті, хто не перебувають в жодній. Тому нам треба думати в церкві не просто як викласти теорію нареченим. Бо припустимо ми готуємо до подружжя через курси, але ці курси часто проводимо онлайн і людина просто слухає інформацію. Людина не є в спільноті, вона не проходить певний процес. Наприклад, в нас курс триває 12 годин. За ці 12 годин людині важко поміняти спосіб мислення, важко щось змінювати, а подружжя потребує змін від людини у відношенні до себе, до ближнього і так далі.

Ще добре, що бодай проводяться зустрічі онлайн, бо може нічого не проводитись або все обмежуватися звичайною зустріччю зі священником.

Та, врахуємо, що ще й така реальність є. Можемо зрозуміти тоді на якому рівні в нас знаходиться душпастирство сімей. Коли воно не проводиться, це взагалі гріх. Це по-перше, а по-друге, навіть якщо проводиться, то лише дуже коротко, 12 годин. Плюс саме приготування це не просто надати нареченим інформацію, треба їм допомогти стати на дорогу змін, способу свого мислення і власне тут присутність спільноти є дуже важливою, в спільноті ти змінюєшся ефективніше, ніж коли ти є поза нею. Той самий принцип семінарії чи інших спільнот при церквах.

Формат передподружньої формації такий: наявність спільноти, приходити і бути в колі вже одружених та небайдужих людей. Бо, на жаль, є багато сімей

байдужих – от як є так є, нехай так все буде, не будемо напружуватися, не будемо нічого змінювати. А ті, хто приходить на спільноту мають принаймні вже якийсь мінімум бажання того, щоб щось покращити в своєму житті. І це дуже важливо, щоб саме серед таких людей були наречені. До речі, їх не є так легко перестріти, навіть в повсякденному житті, тому присутність такої спільноти при парафії це великий ресурс і перевага для наречених.

Це з одного боку новизна, але колись в суспільстві так і виховувались наречені - молоді переймали досвід старших людей в певному соціумі.

Так, колись воно йшло таким природнім шляхом, але потім, на жаль, стало менше справді зрілих, хороших подружніх пар, які б передавали цей досвід. На жаль, серед старших подружніх пар є багато негативних прикладів, непростих. Виходить якийсь такий “вінегрет”. Молоді ніби чують десь там в серці, що хочуть бачити гарні приклади подружнього життя, хотіли би побути в колі таких людей, а їх важко знайти. А так то ми як Церква збираємо ці здорові, цілі подружні пари в одному місці і їм помагаємо зростати й також триматися, бо розуміємо, що і вони піддаються різним викликам. З іншого боку їх в доброму значенні використовуємо, щоби вони формували майбутні молоді подружні пари. Потім йде такий взаємодопоміжний процес – ті наречені, які приготувалися, одружилися, і перші три роки є під наглядом свого року старших пар, потім самі укріплюються і стають прикладами для майбутніх молодих пар. Вони стають такими собі хресними батьками для наречених, як казав колись Блаженіший. І вони одні одних підживлюють.

Чи часто ви зустрічаєтесь з тим, що молоді люди проходять курси просто для “галочки”?

Так, дуже часто, більше того я скажу, що це більше половини.

А як їх тоді наприклад залучити на таку форму зустрічей?

Мені здається ми не зможемо їх заставити до таких речей. Це буде неправильно. В принципі загалом ми розуміємо, що в суспільстві в основному люди є ліниві, ми нічого не хочемо і нам нічого не треба. І в більшості випадків 15% від всього суспільства це є люди активні, які хочуть щось здобувати і

ставлять собі певні цілі – така сама статистика спостерігається і в подружньому житті. Зазвичай по нашому досвіду 15% це дійсно ті пари, які добре живуть, бо вони активні, вони цікавляться, їм щось треба, а решта йдуть за інерцією.

Щодо залучення ми зі священниками обговорювали такий варіант – в цьому проекті бере участь 50 парафій, це є 1/5 всіх наших парафій, але це вже досить добре. Для нас це буде дуже хороший результат, щоб ця частина парафій вже мала присутні парафіяльні подружні спільноти. Тоді той священник, в якого є така спільнота мав би попереджати наречених, які вже точно планують одружуватись, щоб вони завчасно до нього звернулись, і власне, щоби відвідували зустрічі подружніх пар, які відбуваються в храмі на парафії щомісяця. Я є сам парох і я таке відпрацьовую на своїй парафії, роблю так – кажу що такого дня, в такий-то час в нас відбудеться зустріч припустимо про покликання чоловіка. Отже, запрошу всі сім'ї, всі подружжя і в тому числі запрошую наречених, які вже принаймні обдумують дату весілля.

В мене невеличке село, але до мене вже на такі зустрічі приходять 2 пари наречених. Пізніше я маю контакти їх, то можу їм подзвонити. Адже є такі наречені, які, на жаль, можуть далі не ходити до церкви. Просто пошлюбувались і все, приходять лише на Великдень і кличуть священника на Йорданські відвідини. Тоді я їм дзвоню і кажу: “Дорогі, така і така ситуація, за тиждень будемо мати класну зустріч на цікаву тему якраз для вас. Прийдіть, послухайте, скористайте собі з цього”. Принаймні особисто можу запросити. Там вже як вийде, чи вони захочуть чи не захочуть, це вже не від мене залежить.

Але знову ж таки повторюю, на жаль, у нас в суспільстві, щоб всі були активними, щоб всі хотіли щось робити, щось змінювати – такого немає. Завжди буде невелика кількість людей. Це буде, грубо кажучи, 15% від всієї парафії чи від всіх подружжів, котрі реально захочуть працювати над своїм подружнім життям. Ці 15%, які до нас приходять, це якраз реально ті, котрі хочуть якнайкраще підготуватись і жити в подружньому житті, щоб якнайкраще озброїтись. Решта сидить для “пташки”, дехто не приховує цього і каже: “Що це за формальності, це непотрібно, я без вас собі спокійно дам раду.”, “Я тут сиджу

тільки тому, що священник з єпархії не хоче дати мені шлюб”. Адже в нас є чітко з цим. Якби в нас священник повінчав без передподружньої підготовки, то це несло би за собою серйозне покарання з боку єпископа.

А як функціонує підготовка під час війни, особливо коли це подружжя військових?

Ми наречену готуємо в звичайному режимі, а нареченого в пришвидшеному. Наречена готується заздалегідь зі всіма, а коли військовий повертається на пару днів додому, то його безпосередньо готує парох на місці, відповідно до тих умов і часу, які має наречений. Тобто, з нареченою працюємо 12 годин, а нареченого в залежності від того, на скільки часу він приїжджає додому – чи на 2 години чи то на 10 днів. Тому з нареченими-військовими у нас індивідуальний підхід.

Ваш інститут обов’язковий для всієї Стрийської єпархії?

Так-так.

Й інші єпархії теж користають?

Так, інші єпархії теж користають, і з Франківщини, з Тернопільщини, Київщини, Львівщини. З закордону маємо – з Англії, Чехії, навіть з Канади були. Ми зараз в онлайн-форматі працюємо, ще так після ковіду. В часі повітряних тривог ми не могли собі дозволити приміщення з бомбосховищами. І не хотіли також ризикувати, тому перевелися на онлайн і наразі так проводимо навчання. Хоча воно має свої мінуси, бо той, хто взагалі не хоче вчитися, то він вочевидь не буде сидіти біля пристрою. Він просто робить вигляд що сидить. Але ми тут нічого не зробимо, ми даємо можливість людині вчитись, ми заохочуємо, запрошуємо, а вже далі це на їхню совість.

Після навчання проводите мабуть іспит?

Так, обов’язково. Проводимо іспит в кінці, аби впевнитись чи людина нас правильно зрозуміла.

А якщо умовно людина завалює іспит?

Тоді відправляємо на другий іспит.

Тобто, поки не пройдуть іспит, то пара не допускається до вінчання?

Ні, не допускається. Вони не отримують сертифікат від нас, а відтак не допускаються до шлюбу. Так, сваряться з нами, ми маємо різні складні ситуації – бо це люди. Але не можемо змушувати. Просто люди не свідомі цих всіх речей і не вважають це важливим, живуть будь-як, живуть тяжко, мучать один одного, бо вони не хочуть слухати, не хочуть вчитися, не хочуть змінювати щось в своєму житті.

Часто мабуть для церемонії приходять.

Так-так. Багато є речей, які роблять суто для традиції, християнської традиції. Мається на увазі такої в негативному сенсі. Тобто, йдуть вінчатися до церкви, бо це просто традиція. Бо “як сусіди на мене будуть дивитися” і “щоб мама спокійніша була” і так далі, але не тому, що я відчуваю, що маю потребу в Бозі і в Божому благословенні. Тобто, для когось ці речі не важливі і вони це проходять заради традиції і “галочки”.

Також маю питання щодо шлюбу під час Літургії – офіційного тексту немає і кожен “міксує” як хоче. Чи є взагалі якась робота на синоді чи від вас були такі пропозиції чи від когось іншого, щоб затвердити офіційний текст?

Так, отже я фактично цікавився цим питанням, скажу вам такий мій коротенький висновок. В принципі в нас якщо так взяти в оригіналі ніколи шлюб не перемішувався зі Службою Божою. Це вже такі варіанти, спроби модерні.

Можна назвати запозиченням з західної традиції?

Так. Наш шлюб відбувався первинно після Служби Божої. Було таке що є Літургія, вона повноцінно йде собі звичайним чином і після неї відбувається вінчання. Колись Чин вінчання не виглядав так як тепер, колись це було 2-3 молитви які єпископ читав після Служби Божої.

А зараз якось спробують офіційно врегулювати це питання? Особисто мені і багатьом знайомим доводилося бути на таких змішаних чинах. Навіть, маю текст з вінчання друзів. Чи офіційно піднімалось це питання? Я чув що Літургію з чинами хрещення і миропомазання затвердили, а чи піднімалося питання щодо Літургії з Чином Вінчання?

Моя відповідь така, що я не зустрічав жодного документу. Ані на конференціях, ані на якихось зустрічах чи дискусіях не обговорювалось такого стосовно офіційного тексту поєднання Служби Божої і Таїнства шлюбу.

Я вам опишу дещо іншу проблему. Нам потрібно уніфікувати текст Таїнства шлюбу. У нас є різні тексти в требниках, прописані різні чини. Якщо візьмете до уваги франківський варіант та останній требник отців Василян, то побачите, що вони є зовсім різні. В чому їх відмінність – якщо так подивитись, то згідно правильного чину вінчання в класичному требнику (назвемо його студитським) заручини відбуваються в притворі. В притворі священник зустрічає наречених і там же відбуваються заручини – це є оригінально правильно, робити заручини й одягати обручки в притворі. Адже заручини – це є образ земного життя, а все, що земне воно в нас в храмі здійснюється, скажімо так, там де притвор. Відтак, перехід від земного до Божого подружжя це йде як перехід від притвору до центру храму. І вже сам чин вінчання відбувається в центрі храму. Тобто, заручини в притворі, Чин вінчання в центрі храму. Бо храм уособлює входження в цю небесну Божу радість. І цей перехід не є випадковий, коли священник веде з притвору до центру храму. Тому саме такий чин вінчання є оригінальний і є правильний.

Натомість в тому червоному требнику навпаки, заручини в центрі храму, там, де і Таїнство вінчання. І я також лобіюю, щоб це питання підняли й затвердили єдино-правильний Чин вінчання в нашій Церкві. Я в принципі і за те, щоби розділити заручини і вінчання, щоби відновили колишню добру традицію робити заручини окремо, після чого півроку, а то й рік часу даємо на результат, щоби наречені добре попрацювали над майбутнім шлюбом. Навіть була ще колись така традиція, щоби в цей час після заручин наречені йшли в монастир. Чому? Бо в монастирі також вчаться справжньої любові, тобто, служіння. Йшли на якісь тижні, можливо до місяця часу, проживали в монастирі, з усіма працювали, служили, молились, тобто, вчилися служити для іншого, бо суть правдивої любові – служити для іншого. І Таїнство вінчання та монашество дуже поєднані між собою насправді. На Сході Таїнство вінчання навіть називають як

Таїнство монашества, тобто, що для монашества немає окремого Таїнства, тому що у вінчанні вони знаходять своє Таїнство, але то вже трошки глибини східного богослов'я.

А як давно була така традиція?

Ну я думаю, що це є раннє християнство, тобто, в перші століття. Це цікаве питання чому саме так - бо власне в такий спосіб навчали правдивої любові. Йди в монастир і служи іншим, навчай інших, мий посуд за іншими, вари їсти, чисти картоплю, йди прибирай, підмітай, прибери подвір'я... Може люди думають, що це якісь дурниці, але ні. Це є певні речі, які в поєднанні з молитвою дуже допомагають людині будувати собі правильне розуміння любові і служіння для іншого. Тому я за те, щоби відновити порядок робити заручини окремо, не робити все в один день.

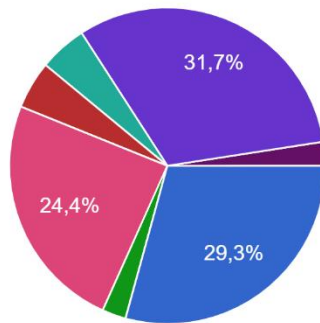
Друга річ – перейти до нормального підготування, серйозного, я би навіть пропонував хоча б пів року готуватись, а так мені здається, що ідеально це рік. Що означає рік часу – наречені мають щомісяця ходити на зустрічі подружніх пар, бути серед них, слухати їх, їх досвід, можуть з ними дискутувати. Вони мають перебувати, скажемо так, в атмосфері подружніх пар. Щоб вони бачили як чоловік відноситься до жінки, як він її слухає, не перебиває, як він допомагає тощо. Тобто, вони не просто мають чути речі теоретично, читати чи щось подібне, вони мають бачити це на власні очі. І де вони мають побачити це? На таких зустрічах. Тому присутність парафіяльного подружжя є важлива, з огляду на підготування наречених маю на увазі. Не лише праця з подружжями, а підготування наречених – це і є ідея того нового Катехуменату, трохи з моїми коментарями і додатками, але важлива його суть.

Дуже вам дякую за приділений час.

Додаток №2. Опитувальник подружжів, греко-католиків, які отримали Таїнство Подружжя у 2019-2023 роках

1. В якій єпархії/екзархаті ви брали Таїнство шлюбу?

41 відповідь

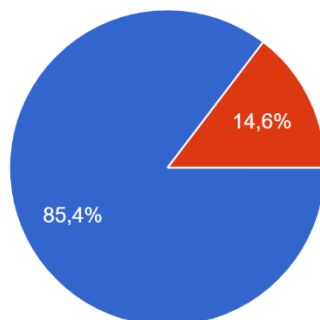

- Київська архієпархія
- Луцький екзархат
- Донецький екзархат
- Одеський екзархат
- Харківський екзархат
- Кримський екзархат
- Львівська архієпархія
- Сокальсько-Жовківська єпархія

▲ 1/3 ▼

2. Чи проходили ви передподружнє приготування?

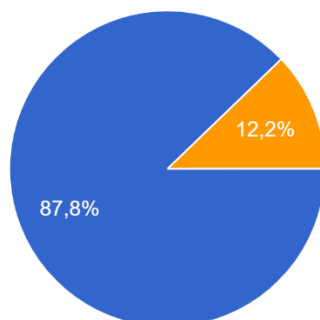
41 відповідь

- Так, проходили системну підготовку в спеціальних закладах (Центри передподружньої підготовки, передподружні курси тощо)
- Так, проходили, несистемну підготовку (формальні зустрічі зі священником)
- Ні, не проходили

3. Чи вважаєте ви, що передподружня підготовка була корисною?

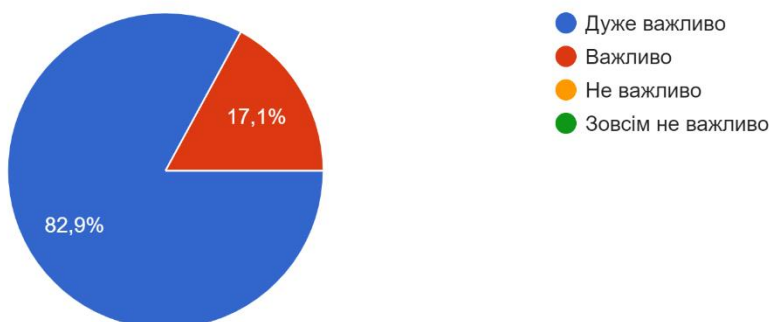
41 відповідь

- Так, звісно
- Ми не проходили передподружньої підготовки
- Скоріше так, ніж ні
- Ні, ми не дізналися нічого нового

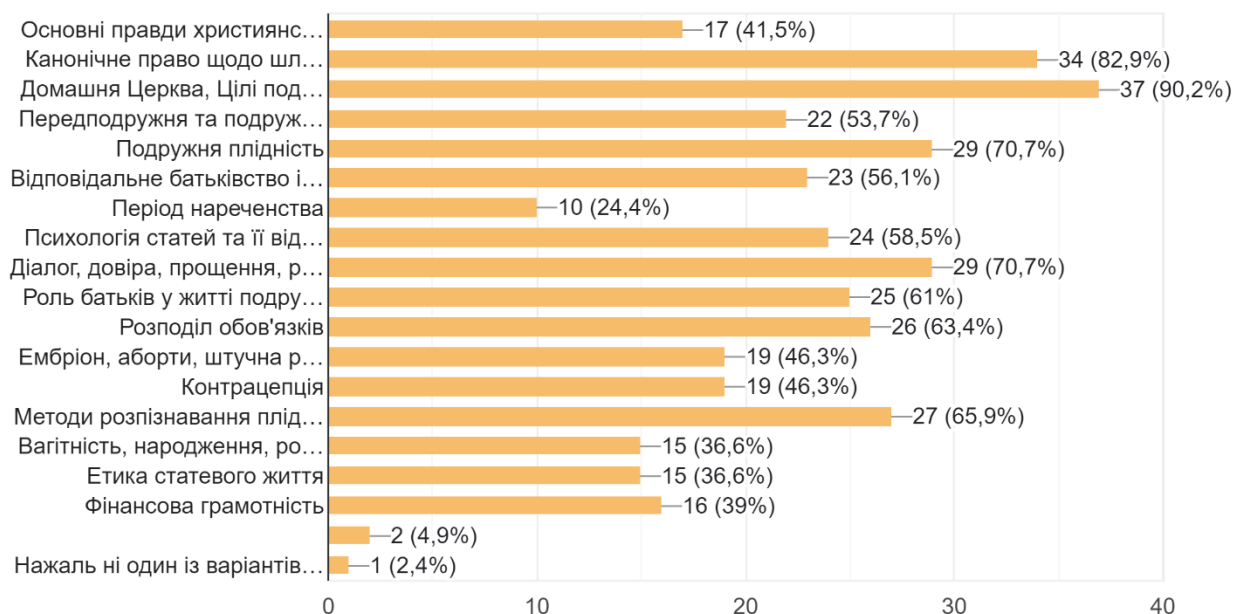
4. Як ви оцінюєте важливість підготовки до шлюбу?

41 відповідь

5. Які теми ви проходили на передшлюбних науках? (Варіанти не є дослівними назвами)

41 відповідь

Варіанти відповідей до запитання №5¹

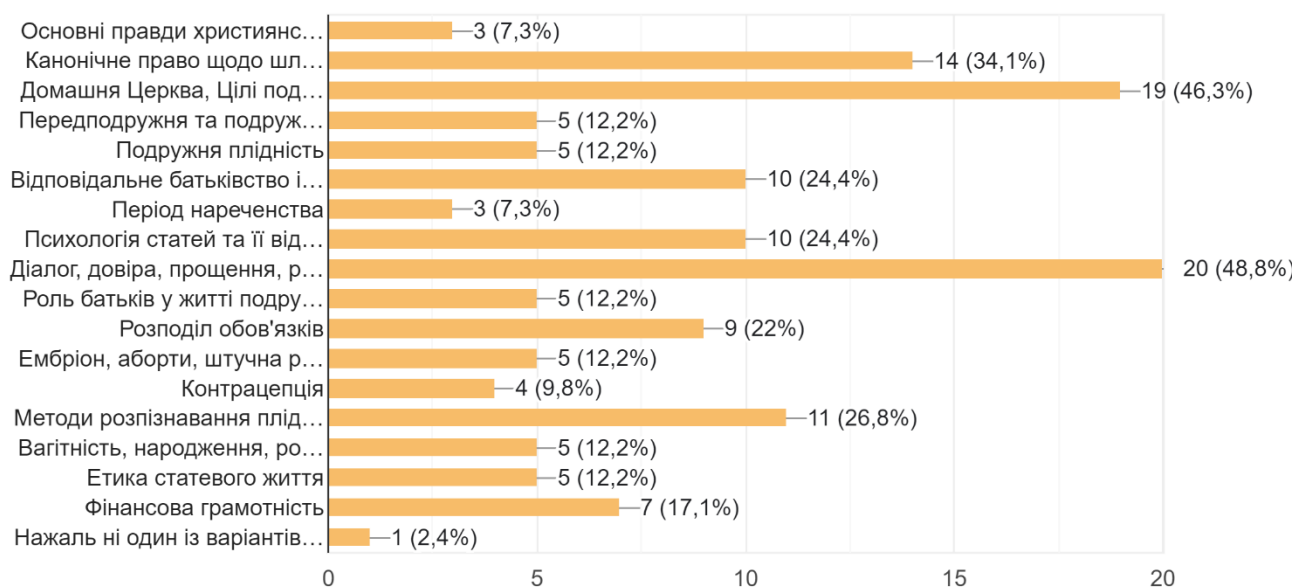
- Основні правди християнської віри, Божі заповіді;
- Канонічне право щодо шлюбу (Мета і прикмети шлюбу, єдність і нерозривність шлюбу, перешкоди до шлюбу, подружні згода та присяга);
- Домашня Церква, Цілі подружжя (дарування себе, народження та виховання дітей);

¹ Узв'язку з тим, що діаграми деяких питань не відображають повних варіантів відповідей, їх розшифровка тут і надалі подаватиметься під кожним таким питанням окремо.

- Передподружжя та подружжя чистота, як етична норма подружжя;
- Подружжя плідність;
- Відповідальне батьківство і материнство;
- Період нареченства;
- Психологія статей та її відмінність;
- Діалог, довіра, прощення, розв'язування конфліктів;
- Роль батьків у житті подружжя;
- Розподіл обов'язків;
- Ембріон, аборти, штучна репродуктологія;
- Контрацепція;
- Методи розпізнавання плідності;
- Вагітність, народження, розвиток дитини;
- Етика статевого життя;
- Фінансова грамотність;
- Інше;²
- Нажаль, ні один із варіантів не розглядався.³

6. Які теми для вас були найважливішими? (оберіть від 1 до 3 варіантів)

41 відповідь

Варіанти відповідей до запитання №6

² На діаграмі, два голоси було за порожній варіант. Тому назва «Інше» є умовною.

³ Варіант «Нажаль, ні один із варіантів не розглядався.» є дописаний і обраний кимось з респондентів.

- Основні правди християнської віри, Божі заповіді;
- Канонічне право щодо шлюбу (Мета і прикмети шлюбу, єдність і нерозривність шлюбу, перешкоди до шлюбу, подружні згода та присяга);
- Домашня Церква, Цілі подружжя (дарування себе, народження та виховання дітей);
- Передподружжя та подружжя чистота, як етична норма подружжя;
- Подружжя плідність;
- Відповідальне батьківство і материнство;
- Період нареченства;
- Психологія статей та її відмінність;
- Діалог, довіра, прощення, розв'язування конфліктів;
- Роль батьків у житті подружжя;
- Розподіл обов'язків;
- Ембріон, аборти, штучна репродуктологія;
- Контрацепція;
- Методи розпізнавання плідності;
- Вагітність, народження, розвиток дитини;
- Етика статевого життя;
- Фінансова грамотність;
- Нажаль, ні один із варіантів не розглядався.⁴

7. Чи допомогла вам підготовка до шлюбу зрозуміти вимоги та виклики подружнього життя?

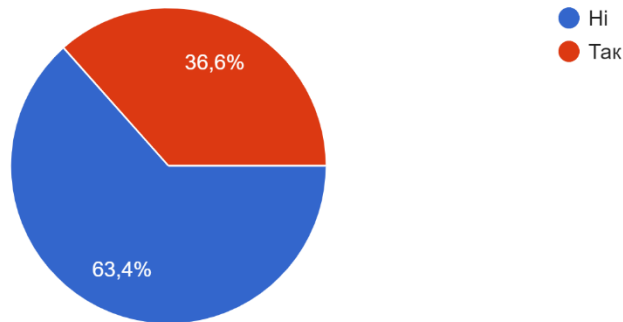
41 відповідь

⁴ Варіант «Нажаль, ні один із варіантів не розглядався.» є дописаний і обраний кимось з респондентів.

8. Чи бракувало вам чогось в передподружньому приготуванні?

41 відповідь

9. Якщо чогось бракувало в передподружньому приготуванні, що це було?⁵

15 відповідей

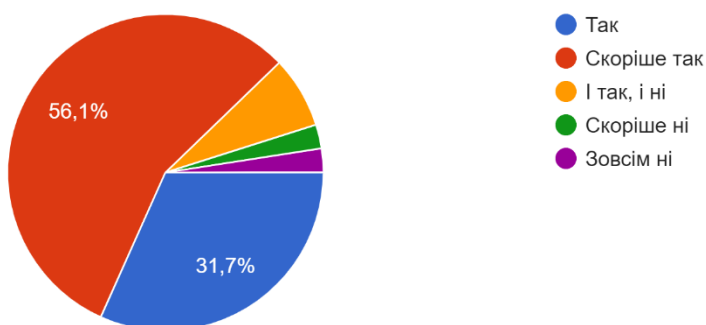
- Детальніше про методи розпізнавання плідності;
- Більше візії щодо планування - підкреслити, чому контрацепція недопустима, а планування є тимчасовим інструментом;
- Фінансова грамотність;
- Особиста розмова із священником;
- -;
- Більше знань з психології та партнерства;
- Реальні приклади сімей, їхні виклики, проблеми;
- Надто багато, щоб тут відповісти...;
- Обговорення в малих групах отриманих знань, тоді це краще запам'ятовується і розширює розуміння;
- Живих зустрічей, у зв'язку з війною все було оглайн;
- Циклу занять, які проводили б різні спеціалісти (психолог, лікар тощо);
- Більше інформації стосовно розпізнавання плідності, хотілося б аби це було частиною курсів;
- Та власна весь список запропонованих тем.;
- Якби хоча б половину розкрили, розказали. Було би досить корисно та непогано!!;
- Більше часу на дошлюбні навчання;

⁵ Тут і далі в подібних питаннях всі відповіді подаються

- Обговорення сексуального аспекту у подружжі (наприклад, що дозволено, а що - ні у період утримання, якщо пара дотримується методів розпізнавання плідності) і загалом оце питання не було достатньо розкрито.

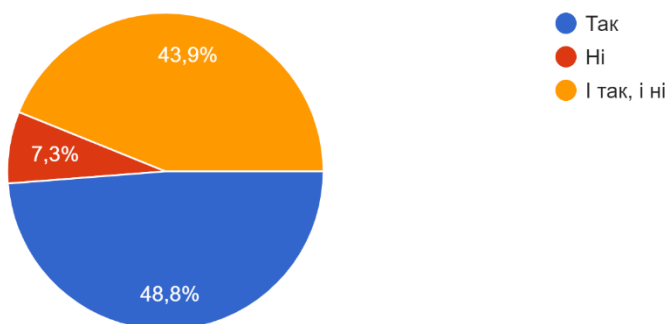
10. Чи використовуєте отримані в передподружній підготовці знання у вашому подружньому житті?

41 відповідь

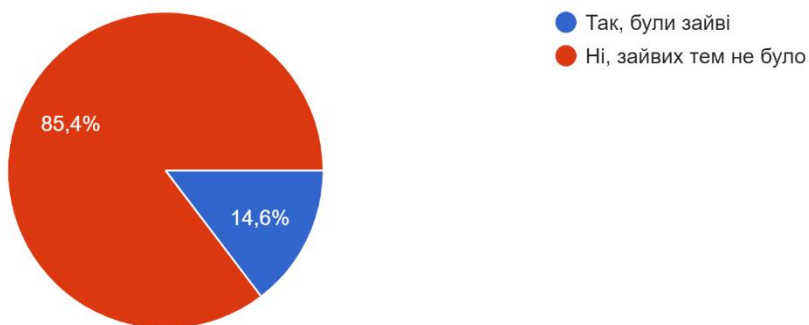
11. Чи допомагають отримані в передподружній підготовці навички у вирішенні проблем?

41 відповідь

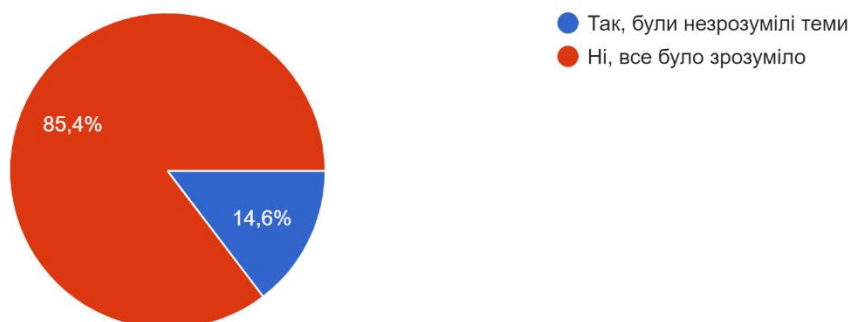

12. Чи були у програмі підготовки до шлюбу теми, які вам здавалися зайвими?

41 відповідь

13. Чи були у програмі підготовки до шлюбу теми, які вам здавалися незрозумілими?
41 відповідь

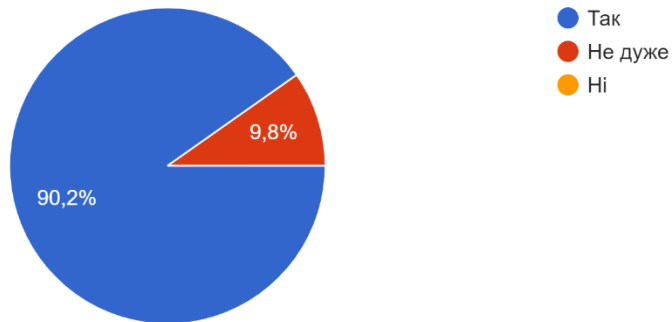
14. Якщо в попередньому запитанні ви обрали перші два варіанти, напишіть, будь ласка, теми, які ви вважаєте зайвими / незрозумілими

9 відповідей

- Розповідь викладена в темі про контрацепцію надто застаріла;
- Так-як ми ходимо щотижня до церкви, то багато ми вже знали;
- Плідність/ планування;
- Не так навіть теми зайві, як просто нецікаві лектори, коли вони просто викладають тему для «галочки» і цілу лекцію, щось собі під ніс бубонять, то люба тема стає зайва. Тому як на мене це дуже важливо - вибрати людину, яка не тільки розбирається в конкретній темі, а ту яка має дар та вміння передавати знання іншим.;
- У нас викладала Людмила Грдеовець психолог, суперцікавими. Зі священниками не завжди вдавалось проводити зустрічі. Від священників хотілося б більшого викладання.;
- Гендерні стереотипи, деякі канони виглядали застарілими для сучасного життя;
- -;
- Радше просто незгідна — щодо ЕКЗ.;
- Подружжя - взагалі незрозуміле, це просто якась тайна, а особливо, коли в компанії з тобою дружина)).

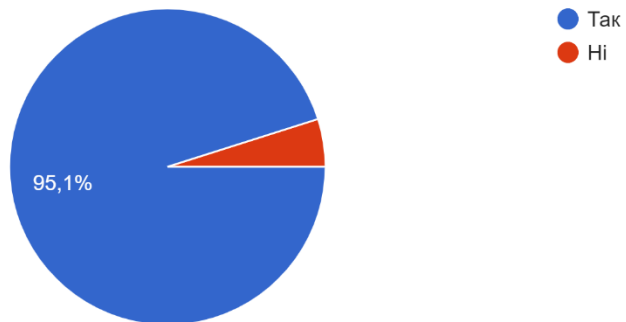
15. Чи вважаєте ви себе практикуючим католицьким подружжям?

41 відповідь

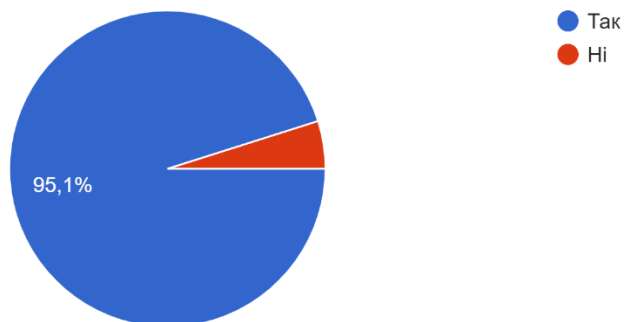
16. Чи погоджуєтеся ви з тим, що шлюб укладається виключно між чоловіком та жінкою?

41 відповідь

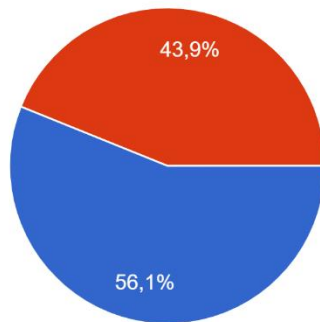
17. Чи погоджуєтеся ви з тим, що шлюб є нерозривним?

41 відповідь

18. Чи є умови, за яких можна отримати розлучення?

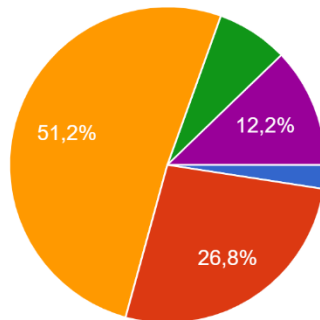
41 відповідь

- Так
- Ні

19. Чи можна отримати Таїнство шлюбу вдруге?

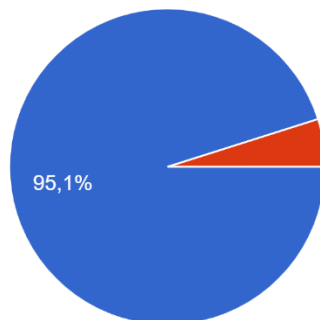
41 відповідь

- Так
- Так, у разі розлучення чи смерті іншої сторони подружжя
- Так, але лише у разі смерті іншої сторони подружжя
- Ні
- Ні, якщо подруг/подруга від попереднього шлюбу є живим/живою

20. Чи дійсний шлюб без дітей?

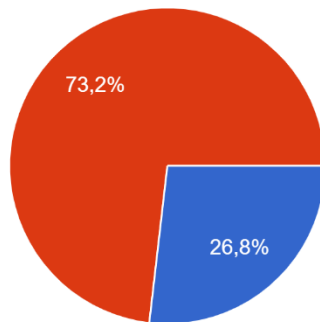
41 відповідь

- Так
- Ні

21. Чи дійсний шлюб без бажання дітонородження?

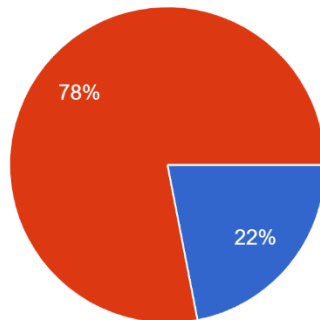
41 відповідь

● Так
● Ні

22. Чи дозволяється планування дітонородження?

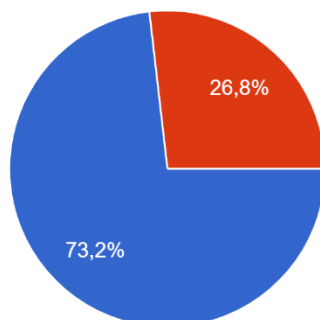
41 відповідь

● Так, в будь-який прийнятний спосіб
● Так, але лише за методикою природнього планування
● Ні, не дозволяється

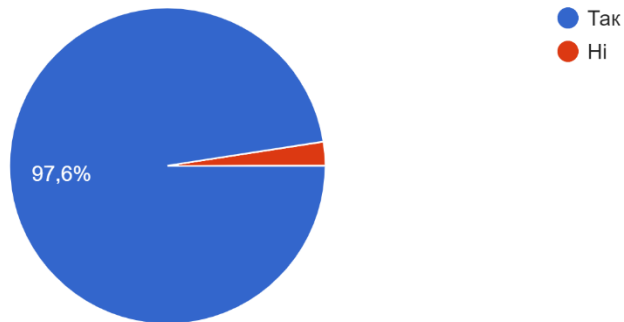
23. Чи погоджуєтеся Ви, що використання неабортативної контрацепції заборонене?

41 відповідь

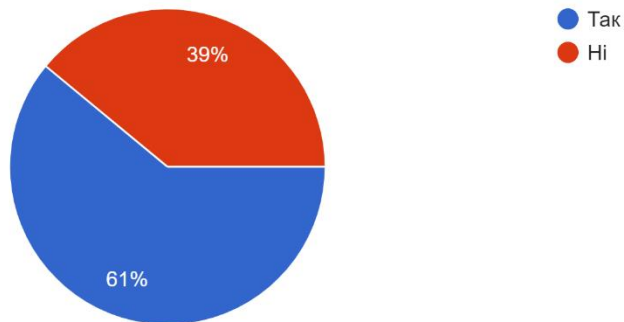

● Так
● Ні

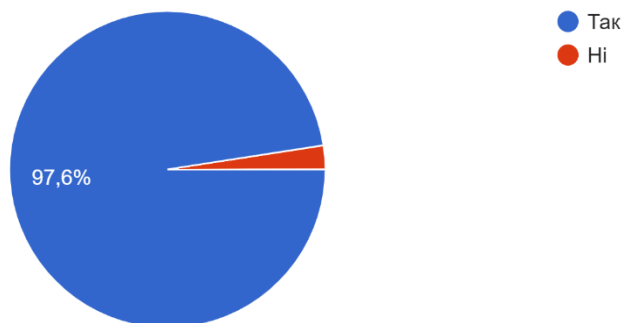
24. Чи погоджуєтеся Ви, що аборт та абортівні засоби є неприйнятними та невипрвданими?
41 відповідь

25. Чи погоджуєтеся Ви, що штучні методи запліднення є неприйнятними та невипрвданими?
41 відповідь

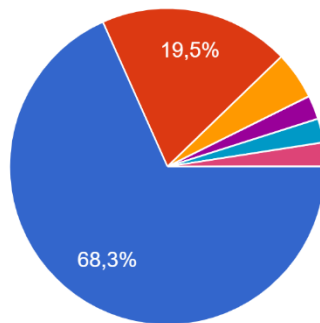

26. Чи ви обговорювали з майбутнім чоловіком/майбутньою дружиною отримані на передподружніх курсах знання?
41 відповідь

27. Чи провадите ви разом християнське життя (участь в Св. Таїнствах, катехизаціях, церковному житті)?

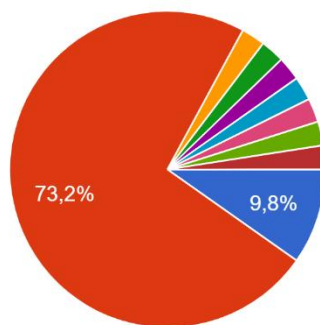
41 відповідь

- Так
- Скоріше так, ніж ні
- Скоріше ні, ніж так
- Ні
- Практикую лише я
- Участь у Літургії та святих районах практикую я, але на великі свята ми можемо піти разом до церкви(зара...
- Так я іноді беру участь в катехизаціях, як правило їх проводжу. (Я диякон і...

28. Статева етика у ваших взаємовідносинах

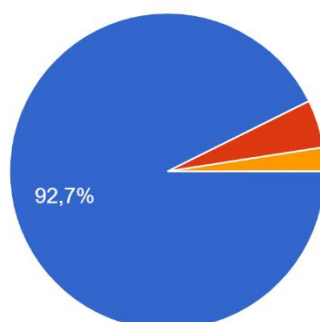
41 відповідь

- Ми вживаємо контрацепцію
- Ми дотримуємося методів природного планування
- Використовували раніше перервани...
- Ми відкриті
- Інше
- Дотримуємося методів природного п...
- Ні те ні інше
- Часом використовуємо контрацепцію
- Використовували метод природного...

29. Конфлікти в вашому подружжі

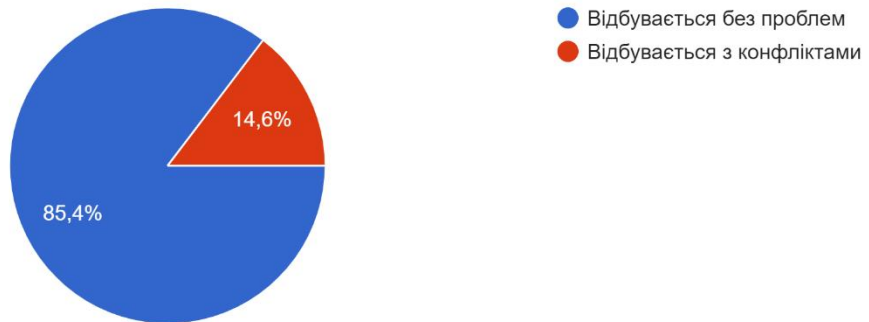
41 відповідь

- Проговорюємо і вирішуємо
- Не проговорюємо, але вирішуємо
- Проговорюємо, але не вирішуємо
- Не проговорюємо і не вирішуємо

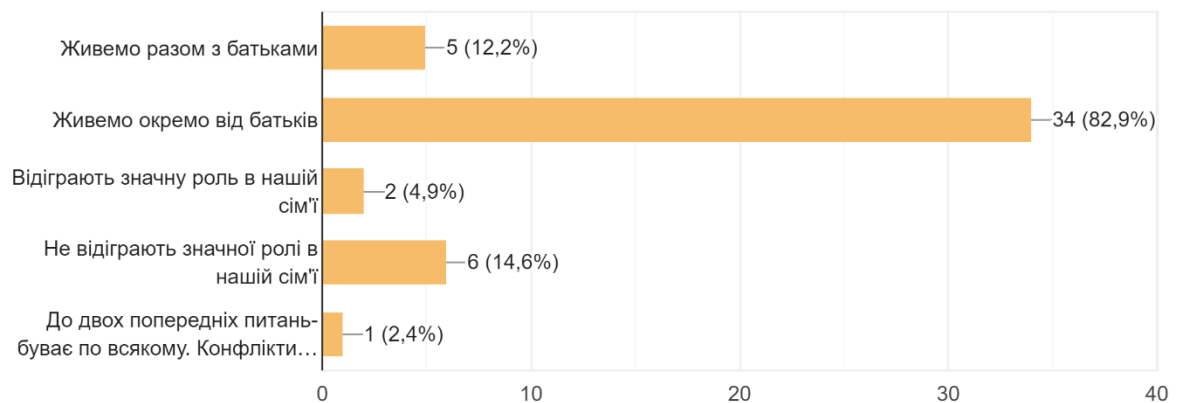
30. Розподіл обов'язків у вашій сім'ї

41 відповідь

31. Роль батьків у вашій сім'ї

41 відповідь

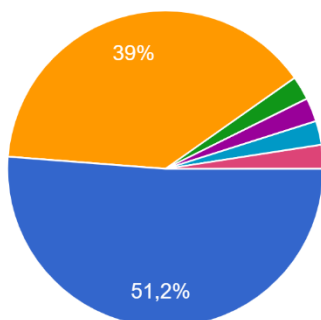

Варіанти відповідей до запитання №31

- Живемо разом з батьками;
- Живемо окремо від батьків;
- Відіграють значну роль в нашій сім'ї;
- Не відіграють значної ролі в нашій сім'ї;
- До двох попередніх питань- буває по всякому. Конфлікти в основному вирішуємо, буває проговорюємо, але буває що і ні.⁶

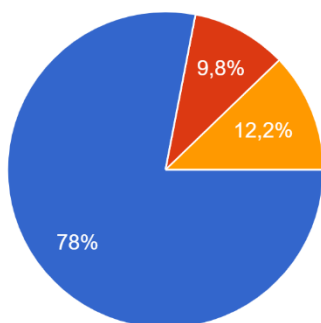
⁶ Цей варіант доданий респондентами, очевидно з огляду на потребу доповнити попереднє питання.

32. Церковне вчення щодо недопустимості застосування методів штучного запліднення
41 відповідь

- Розуміємо і не застосовуємо
- Не розуміємо і застосовуємо
- Таке питання не поставало
- Не бачу проблеми в тому, щоб люди які мають в цьому потребу їх застос...
- Не докінця відкрите, як на мене про це мало говорять в церкві
- Не актуально, але вважаю, що інші пари мають мати таке право
- Не приймаємо

33. Церковне вчення щодо абортів
41 відповідь

- Категорично підтримуємо
- Категорично не підтримуємо
- Підтримуємо в деяких випадках

34. Додаткові зауваги чи коментарі

13 відповідей

- +;
- Питання " Чи є умови, за яких можна отримати розлучення" - трохи незрозуміле. Є умови за яких церква може визнати шлюб недійсним, але це не називають розлученням. Принаймні, наскільки я розумію);
- Цікавий опитувальний. Піднімаються багато актуальних питань для католицьких молодих сімей;
- не розлучення, а визнання Таїнства Подружжя недійсним;
- Ми проходили курс передшлюбних лекцій, і більшість лекцій, все-таки нам сподобалось, але були й такі, що були не цікаві за змістом(інформація, яку ми вже знали) або нецікаві лектори, зручно було б якби можна було обирати курс лекцій, і серед кількох різних варіантів обирати ті які цікаві для пари;

- Конфлікти буває проговорюємо і тоді кожен робить свої висновки. Буває що не проговорюємо, але вирішення знаходимо. А буває так і залишається, по всякому як каже моя бабця.;
- Розподіл обов'язків зазвичай без проблем, але іноді виникає а чому я це маю робити, а не ти.;
- Не вважаю, що у нас в подружжі є конфлікти, тому деякі запитання щодо конфліктів були не зовсім актуальні; деякі питання потребують більше варіантів, ніж «так/ні»; бажаю Вам успіхи в дослідженні! Для нас підготовка була дуже важливою частиною, але через війну та корону були певні ускладнення. Також ми з чоловіком вступали в шлюб у дорослому свідомому віці, тому багато запитань були вже приговорені між нами ще до початку курсу. Оскільки ми змішане подружжя, то це становила для нас проблему на етапі шлюбу та відповідних документів. Однак на науці ми не відчували таких «утисків», що було дуже приємно. Дуже подобалось наявність «ведучих» коли пари ділились своїм досвідом та життєвою наукою.;
- Успіху на захисті дипломної і чекаємо на новину про ваш шлюб);
- Варто більше наголошувати про відповідальність, спільне вирішення проблем, про цінності, обов'язки подружжя, що це нормально коли є конфлікти, і їх потрібно вирішувати, що не все так гладко і романтично буде у шлюбі;
- Хочеться, щоб церква глибше переймалась потребами вірних і допомагала не теорією а практикою. Є речі, на котрі церква дивиться дуже застаріло і часто не йде в ногу з потребами сучасності...;
- Насправді все найважче починається після шлюбу, кризи і т.д. тому яка б не була підготовка, важливо, щоб були курси і зустрічі для молодих сімей (не по віку а в плані досвіду подружнього життя). Такі б курси для молодих сімей були б корисні;
- Питання поставленні не чітко.;
- Єдине, що для мене неправильне — це питання штучного запліднення. Я щиро вважаю, що церкві потрібно переглянути свої архаїзми щодо цього — це велике щастя для багатьох пар.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту*. пер. з єврейської, арамейської та грецької Хоменко Іван. Львів 2015.
2. *1941р., жовтень, Львів. Декрет Митрополита Андрея «Про четверту Божу заповідь» і правила до декрету // Християнська родина. Із пастирського вчення Митрополита Андрея Шептицького*. Львів: Видавництво «АРТОС» 2014, 160-168.
3. *Блаженніший Святослав про родину та шлюб | Відкрита Церква // YouTube youtube.com (23.05.2023)*.
4. Буковинський Адріан. *Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя*. Київ 2014.
5. Буковинський Адріан. *Підготовка молоді до подружнього життя. Методичний матеріал*. Київ 2008.
6. *Війна розділила сім'ї майже половини українців, кожен 5-й поїхав з місця проживання: опитування // ЛІГА.net liga.net (23.05.2023)*.
7. ДОКУМЕНТ №17: 1901 р. [кінець року], Львів. *Пастирське послання Митрополита Андрея до вірних «Правди Віри» // Шептицький Андрей. Пастирські послання 1899-1914 рр., т. 1*. Львів: Фундація «АНДРЕЙ», Видавничий відділ «Артос» 2007, 308-356.
8. ДОКУМЕНТ №19: 1902 р., лютого 17 (ст. ст.: лютого 4), Крехів. *Пастирське послання Митрополита Андрея «О супружестві і родині» // Шептицький Андрей. Пастирські послання 1899-1914 рр., т. 1*. Львів: Фундація «АНДРЕЙ», Видавничий відділ «Артос» 2007, 366-390.
9. ДОКУМЕНТ №4: 1900 р., Жовква. *Пастирське послання Єпископа Андрея до духовенства та вірних Станиславівської єпархії «Християнська родина» // Шептицький Андрей. Пастирські послання 1899-1914 рр., т. 1*. Львів: Фундація «АНДРЕЙ», Видавничий відділ «Артос» 2007, 53-71.

10. Загальна інформація // Єпархіальний інститут душпастирства подружжя та сім'ї св. Йоакима і Анни. Стрийська Єпархія УГКЦ eidps.org.ua (23.05.2023).
11. Заповіт Блаженнішого Патріярха Йосифа Сліпого // Дрогобицька духовна семінарія блаженних священномучеників Северина, Віталія та Якіма dds.edu.ua (23.05.2023).
12. Звернення єпископів Української греко-католицької Церкви до вірних та всіх людей доброї волі про завдання християнина в сучасному суспільстві // Соціально зорієнтовані документи Української Греко-Католицької Церкви (1989-2008). Львів: Видавництво Українського Католицького Університету 2008, 154-162.
13. Іван Павло II. Апостольське повчання *Familiaris Consortio* // Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI, Колесо 2018.
14. Іван Павло II. Енцикліка *Evangelium Vitae* [PDF]. ред. о. Софрон Мудрий ЧСВВ, перекл. Демчук Катерина, Паскевич Валентина, Дивнич Вадим.
15. Іван Павло II. *Кодекс Канонів Східних Церков*. Львів 1995.
16. Іван Павло II. Лист до сімей *Gratissimum Sane* // Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI, Колесо 2018.
17. II Ватиканський Собор. Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationis* // Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі. Львів 2014, 196-207.
18. II Ватиканський Собор. Декрет про апостолят мирян *Apostolicam actuositatem* // Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі. Львів 2014, 227-252.
19. II Ватиканський Собор. Декрет про апостолят мирян *Apostolicam actuositatem* // Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі. Львів 2014, 227-252.

20. II Ватиканський Собор. Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes* // *Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): конституції, декрети, декларації. Коментарі*. Львів 2014, 334-413.
21. *Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви [PDF]*. 2008.
22. *Катехизм Католицької Церкви* / Синод єпископів УГКЦ. Львів 2002.
23. Комісія у справах родини Львівської Архиепархії Української греко-католицької Церкви. *Безпосереднє приготування до святого таїнства Подружжя*. Навчальна програма з курсу / ред. свщ. Юрій Коласа, упор. свщ. Юрій Коласа. Львів: Духовна вісь 2004.
24. Лев XIII. Енцикліка *Arcanum Divinae Sapientiae* // *Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*, Колесо 2018.
25. Лев XIII. Енцикліка *Rerum Novarum* // *Домашня Церква сайт для християнських родин* dc.lviv.ua (23.05.2023).
26. *Мандруючи до зрілості: Виховання для життя в сім'ї, для молоді* / ред. Круль Т., Рись М. пер. Городенчук З. Львів: Свічадо 2006.
27. Павло VI. Енцикліка *Humanae Vitae* // *Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*, Колесо 2018.
28. Папська Рада в справах сім'ї. *Посібник для сповідників* // *Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*, Колесо 2018.
29. Папська Рада у справах сім'ї. *Правда про людську статевість та її суть* // *Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*, Колесо 2018.
30. Папська Рада у справах сім'ї. *Приготування до Тайни Подружжя* // *Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*, Колесо 2018.

31. Папська Рада у справах сім'ї. *Сім'я, подружжя та «життя на віру» // Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*, Колесо 2018.
32. Папська Рада у справах сім'ї. *Хартія прав сім'ї // Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*, Колесо 2018.
33. *Пастирське послання преосвященнішого Любомира Гузара про сім'ю до всесвітліших і всечесніших душпастирів та вірних мирян Львівської Архиепархії // Соціально зорієнтовані документи Української Греко-Католицької Церкви (1989-2008)*. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету 2008, 198-203.
34. Пій XI. Енцикліка *Casti Connubii* // *Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*, Колесо 2018.
35. Погорєлов Олексій. *Боротьба проти євгеніки в світі // Родина rodyna.org.ua* (23.05.2023).
36. *Покликані до щастя: методичні матеріали для передподружнього приготування / упор. Решитило-Ковальчук Х.* Львів: Місіонер 2022.
37. *Постанови та рішення Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, що проходив у Львові – Крехові 1-10 вересня 1998 року [Витяги] // Соціально зорієнтовані документи Української Греко-Католицької Церкви (1989-2008)*. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету 2008, 142-143.
38. *Проголошення вірним Української Греко-Католицької Церкви 2008 року Божого Роком християнського покликання // Соціально зорієнтовані документи Української Греко-Католицької Церкви (1989-2008)*. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету 2008, 438-441.
39. Прокопів Роман, Прокопів Наталя (упор.) *Божий задум для вашого шлюбу*. Львів: Видавництво «Дон Боско» 2014.
40. *Рішення і постанови Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, що відбувся у Крехові-Львові з 14-го по 20-те вересня 1997 р. Б. //*

- Офіційні документи Української Греко-Католицької Церкви docs.ugcc.ua (24.05.2023).
41. Священна Конгрегація Католицького Виховання. *Виховні дороговкази в людській любові. Напрямні для статевого виховання // Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*, Колесо 2018.
42. Священна Конгрегація у справах віровчення. *Persona Humana. Декларація про деякі питання статевої етики // Документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI*, Колесо 2018.
43. Синод єпископів УГКЦ. *Катехизм УГКЦ «Христос наша Пасха»*, Львів 2012.
44. Стрийська єпархія УГКЦ. Центр передподружнього приготування. *Крокуючи до шлюб... Навчальний посібник з безпосереднього приготування до подружжя / наук. ред. і упор. Гавінська М. Дрогобич: КОЛО 2015.*
45. *Требник*. Львів: Видавництво «Свічадо» 2020.
46. *Укладення шлюбу з військовослужбовцем та його розірвання в умовах воєнного стану // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України kmi.gov.ua (23.05.2023).*
47. *Форми праці із подружжями в УГКЦ // Комісія у справах мирян laityugcc.org.ua (23.05.2023).*
48. Barberi Michael J., Selling Joseph A. *The Origin of Humanae Vitae and the Impasse in Fundamental Theological Ethics [PDF] // Louvain Studies 37 (2013) 364-389.*
49. Bieber Christy, J.D. *Revealing Divorce Statistics In 2023 // Forbes forbes.com (24.05.2023).*
50. *Charter of the Rights of the Family – 1983-2013. 30 years on – A pearl of great price // WUCWO wucwo.org (23.05.2023).*
51. Francis. Post-Synodal Apostolic Exhortation *Amoris Laetitia*. VATICAN PRESS.

52. Francis. Post-Synodal Apostolic Exhortation *Christus Vivit*. VATICAN PRESS.
53. Dicastero per i Laici, la Famiglia e la Vita. *Itinerari catecumenali per la vita matrimoniale. Orientamenti pastorali per le Chiese particolari* [PDF]. Libreria Editrice Vaticana 2022.
54. *Кодекс канонического права*. Москва: Институт философии, теологии и истории св. Фомы 2007.